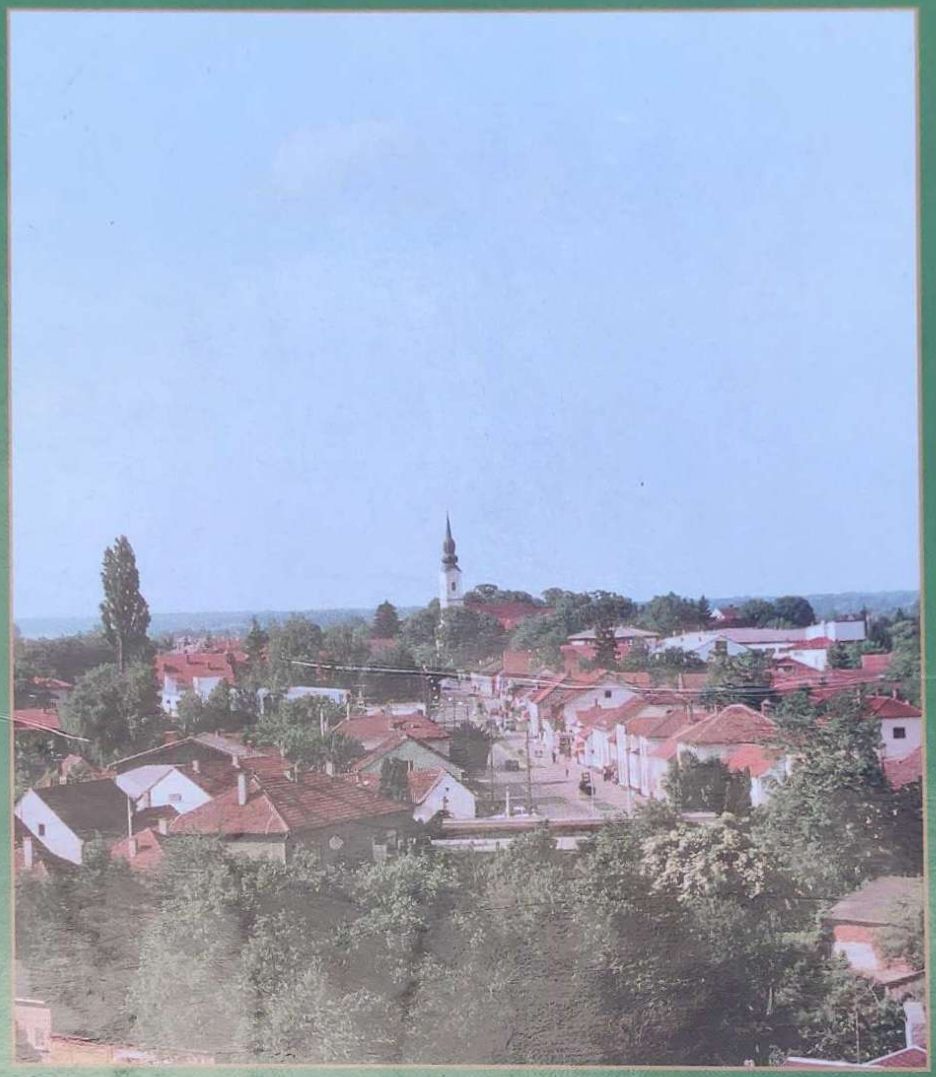

Đuro Begović

PITOMAČA

27987

Uredivački odbor: prof. Ivan Zelenbrz, dr Marijan Jergović, Mirko Lauš, Damir Begović i Rikard Bakan

Glavni i odgovorni urednik: dr Marijan Jergović

Stručne recenzije: prof. dr. Zorko Marković i prof. Antun Stiščak

Lektura: prof. Biljana Bukovšak

Korektura: Branko Begović

Likovno i grafičko uredništvo: Tomislav Mlinjarić, dipl.ecc i Branko Begović

Tehničko uredništvo: Tomislav Mlinjarić, dipl. ecc.

Prijevodi na engleski i njemački: prof. Stanislav Kovačević

Korektura prijevoda na engleski i njemački: prof. Stanislav Kovačević

Riješenje naslovne stranice: Tomislav Mlinjarić dipl. ecc. i Branko Begović

Naslovna stranica: veduta Pitomače - snimljeno 1994. godine

Nakladnik: Općina Pitomača

Tisak: Tiskara "No.l" Pitomača - vl. Tomislav Mlinjarić

Tiskano u lipnju 1995. godine

Naklada 1.000 primjeraka

Fotgrafija naslovne stranice
"FOTO BEGOVIĆ" Marijan Begović

Branko Begović

PITOMAČA

Pitomača, 1995. godine

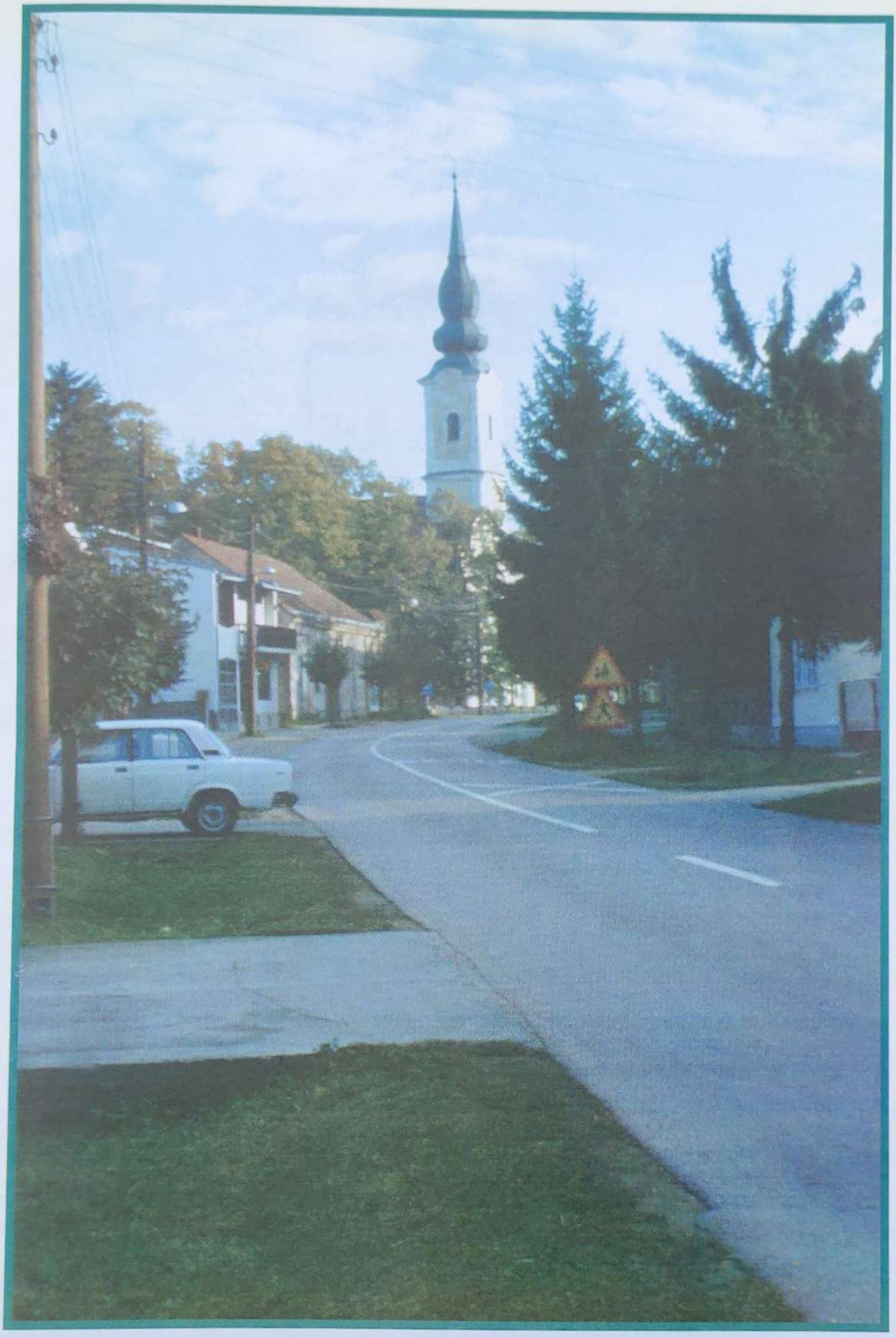

GRB OPĆINE PITOMAČA

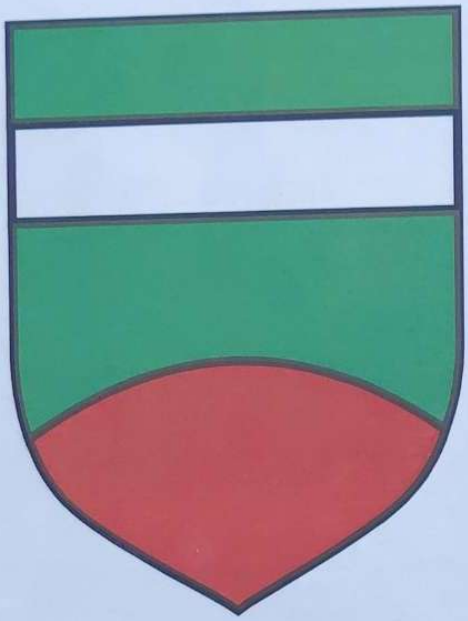

ZASTAVA OPĆINE PITOMAČA

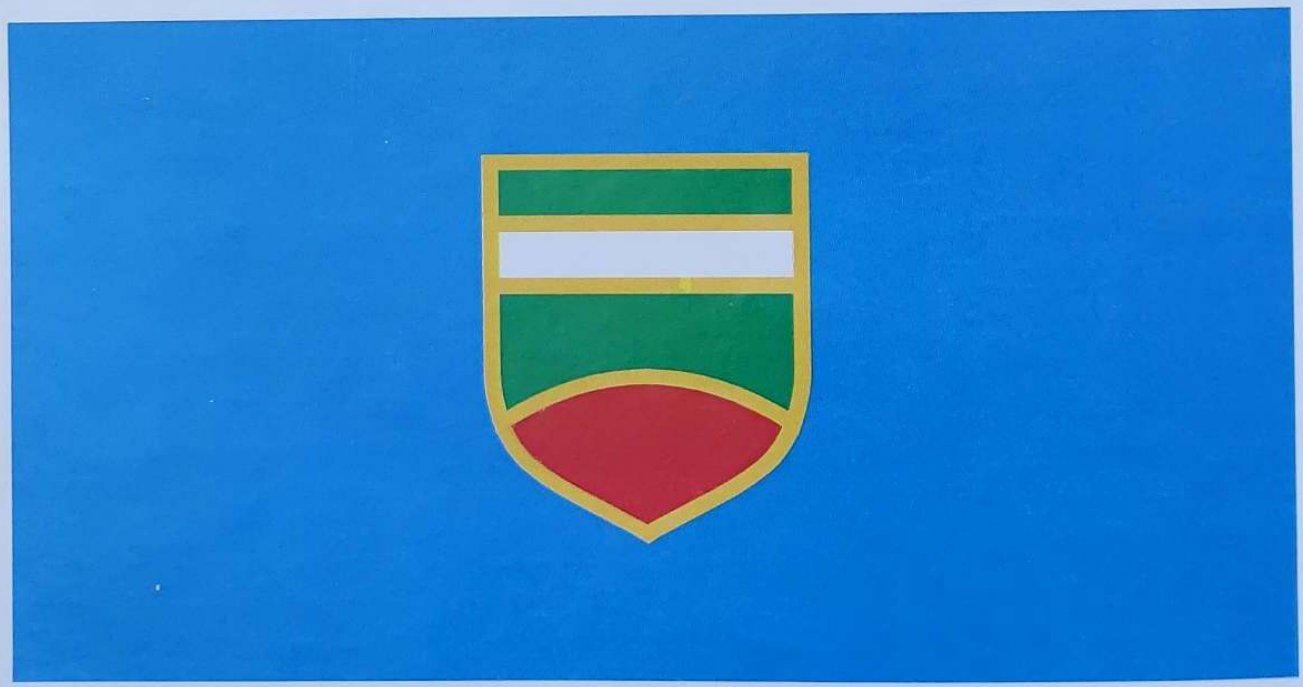

KAZALO

Uvod

Do postanka Pitomače 11

Pitomača u prošlosti 23

Pučanstvo Pitomače 57

Društveni i javni život, nekad i danas 67

Pitomačko gospodarstvo 103

Bilješke
Izvori ilustracija
Izvori
Literatura

Nekaj grmi z Otrovanca

Bormeš denes ne bu spanja,
furt musiče od Aršanja.
Nekaj grmi z Otrovanca,
kak da Bara z vragom tanca.
Ote cure ajdmo glet !

Ote cure ajdmo glet,
vujec sneju zaprl v klet,
ote cure ajdmo mam,
em vas neje vujca sram.

Pak se meša z Bilogore,
pak je vujec čist ponorel,
kak da pes je vušel z lanca,
tak se neda doma z klanca.
Ote cure ajdmo glet !

Ote cure ajdmo glet,
vujec sneju zaprl v klet,
ote cure ajdmo mam,
em vas neje vujca sram.

Pemo dečki v Pitomaču,
tam v Aršanju furt pretaču,
tam pečene ležu pure,
tam popevke z lagva cure,
Ote cure ajdmo glet !

Ote z menom, ajdmo glet,
bu nas vujec pustil v klet.
Ote cure ajdmo tam,
bu nam vujec rasprl mam.

Drago Britvić

UVOD

(Izvodi iz recenzija)

"Branko Begović, hrvatski dragovoljac domovinskoga rata 1991., autor knjige "Tri stoljeća Pitomače" i nekoliko članaka o rekognisciranjima antičkih cesta i starim crkvama u Podravini, prihvatio se rada na novoj bogato ilustriranoj monografiji o Pitomači od najstarijih vremena do današnjih dana, kojoj je kao prilog dodao i nekoliko pjesama suvremenih pjesnika i narodnih kazivača.

Knjiga Branka Begovića bogato je ilustrirana kartama, faksimilima dokumenata, nacrtima, reprodukcijama slika i crteža umjetnika, te brojnim crno-bijelim i kolor fotografijama s područja svih dijelova društvenoga života... Posebno valja istaknuti mnoštvo podataka koje je autor donio u rukopisu prenijevši ih iz crkvenih, školskih i društvenih spomenica, pisama, službenih dopisa i slično. U jednom dijelu dotaknuta je i tema o Pitomači od 1990. godine, te posebno o sudjelovanju u domovinskom ratu...

...Budući da se radi o djelu koje je namjenjeno širokom krugu čitatelja, a prvenstveno ljudima porijeklom ili životom vezanim uz Podravinu oko Pitomače, smatram da bi bilo vrlo korisno objaviti ga, naročito zbog niza do danas manje poznatih podataka..."

Zorko Marković, prof. dr.

"Pred nama je još jedna knjiga, pisani rad gospodina Branka Begovića. Riječ je o knjizi PITOMAČA koja već po svom vanjskom izgledu izaziva pažnju čitatelja. Istina je da svaka knjiga može biti vrlo lijepo uređena i imati predivne korice, ali samo to knjigu ne čini vrijednom.

Bitno je, a zbog toga se knjiga čita i po tome vrijednuje što u njoj piše, kakv joj je sadržaj i kakve je znanstvene kvalitete. PITOMAČA, rad autora Branka Begovića obuhvaća period od prvih, arheološki utvrđenih tragova na ovom području pa sve do najnovijih dana. Ono što bismo ovdje posebno istakli jeste bacanje težišta na gospodarske prilike i gospodarsko stanje. O gospodarstvu, odnosno stanju gospodarstva ovise i sva druga kretanja, radnje i djelovanja mjesta, naroda i država...U cijelini gledano, gospodin Branko Begović vlada materijom sa kojom i na kojoj radi. Dobro se služi literaturom, a ona je kao što je to iz ovoga rada vidljivo prilično brojna i opširna... Zahvaljujući više godišnjem radu i istraživanjima gospodina Branka Begovića ovaj njegov rad svakako zaslužuje da bude objelodanjen jer će budućim istraživačima biti od velike koristi u njihovu daljem radu."

Antun Stiščak, prof.

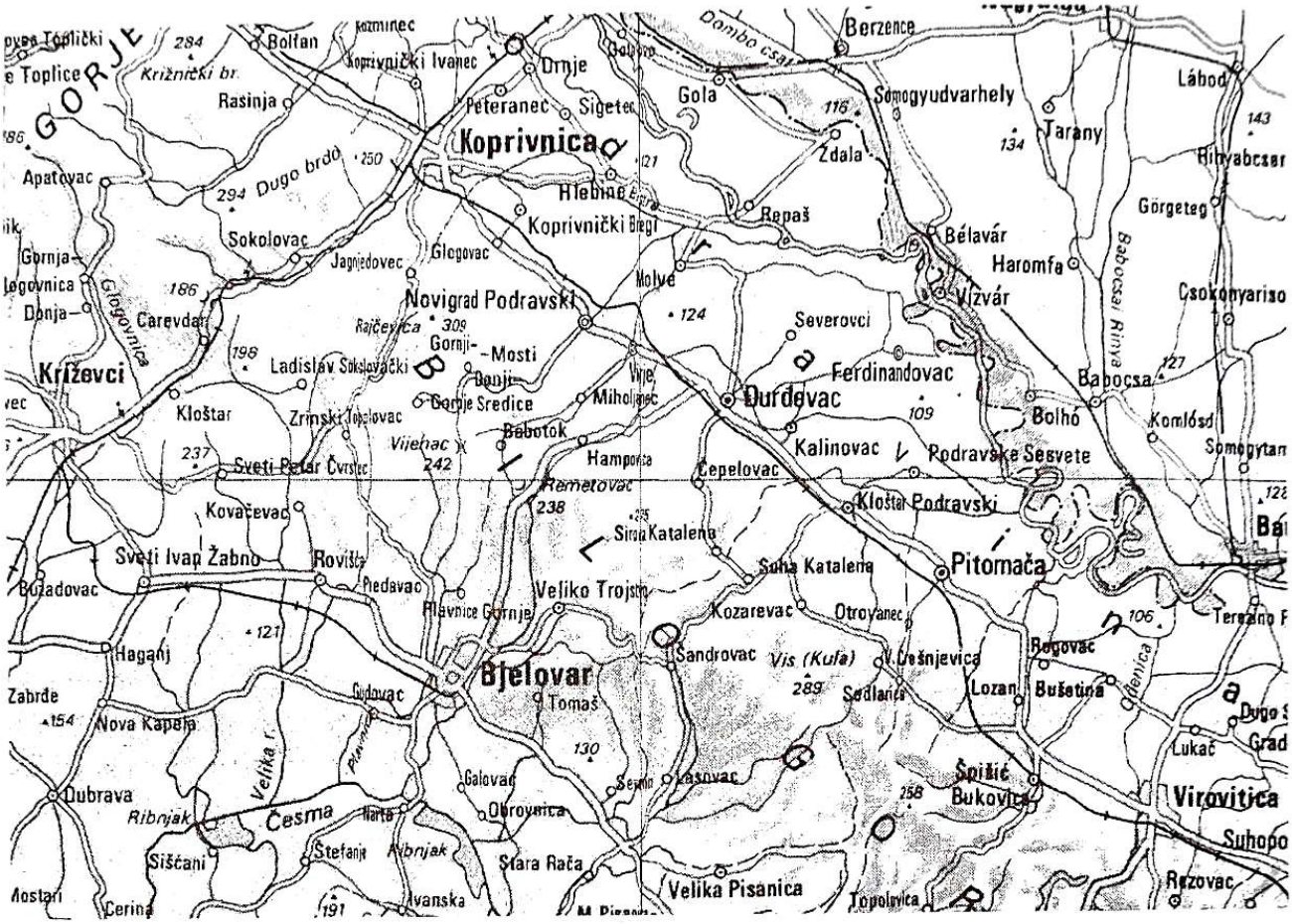

Pitomača, podravsko naselje, smjestila se u prostoru između Drave i Bilogore, na pitomom zemljištu i samoj Podravskoj magistrali, na pola puta između Đurđevca i Virovitice.

Pitomačko zemljište svoje glavno vanjsko oblikovanje doživljava u diluviju,[1] a spada u područje tzv. "Đurđevačkih pijesaka"[2], ali i u plavno područje rijeke Drave, koja je inače vrlo bogata zlatom.[3]

Nekada je pitomačko područje bilo vrlo močvarno i šumovito tlo, ali je raznim zahvatima pučanstva (npr. kopanjem kanala, izgradnjom nasipa kraj rijeke 1827. i dr.)[4], raznim prirodnim pojavama[5] (kao seizmološkim), te intezivnim iskorištavanjem hrastovih šuma od sredine 18. stoljeća[6] današnja struktura zemljišta vrlo raznolika i ono je posljednjih stoljeća vrlo prikladno za obradu. Stoga danas nije ni malo čudno što se veliki dio pučanstva bavi poljoprivredom.[7]

DO POSTANKA PITOMAČE

Prirodne gospodarske vrijednosti zemljišta na kojem se nalazi današnja Pitomača oduvijek su privlačile čovjeka da se ovdje nastani.[8]

Najstariji arheološki nalazi koji su sačuvani potječu iz neolita - brončano doba. To su dvije kamene sjekire, što je dokaz da je ovdje čovjek živio već prije 3 - 5.000 godina.[9] Od tog vremena čovjek ne prestaje na ovom zemljištu obitavati. Dokazi da su tu živjeli Panoni, odnosno Jasi ("Iasi")[10], u vrijeme starijeg željeznog doba (8.-3. st. p.n.e.) pronađeni su u Pitomači vrlo blizom mjestu Otrovancu. Na istom tom mjestu ima i nalaza iz vremena mlađeg željeznog doba (3. st. p.n.e - 1. st.)[11]. Nekako u to doba, oko 280. g.p.n.e. ovdje doseljavaju Kelti[12] i oni domaćem pučanstvu donose mnoge novosti, na primjer novac i grnčarsko kolo.[13]

Oni žive zajedno sa Panonima sljedećih stoljeća, a taj se kontinuitet ne prekida ni onda kada je Rimsko Carstvo pripojilo i ovaj dio tzv. Gornje Panonije ("Pannonia Superiore").[14]

Dobar dio kulture ovog pučanstva, ali svakako pod utjecajem rimske kulture[15], preživio je sve do dolaska Slavena odrazio se na slavensku kulturu prvog razdoblja, pa tako i povezao samu slavensku kulturu sa romaniziranom prapovijesnom kulturom.[16]

U vrijeme rimske dominacije, a najvjerojatnije još i od prapovijesti, ali sve i do kasnog srednjeg vijeka ovim područjem je prolazila tzv. antička-rimska cesta ili rimsko-panonska magistrala (u srednjem vijeku za nju se kaže "velika cesta" -"via magna").[17] Pored te važne prometnice i na ovom dijelu Podravine povijesni izvori bilježe brojna naselja u doba Rimskog Carstva. Prvenstveno o njima govore rimske karte i itinerari (odnosno opisi putovanja).[18] Na području vrlo blizo Pitomači, tj. u Otrovancu, nalazilo se u to vrijeme, čini se, naselje "Iovia" (Jovija), no da li je i na području same Pitomače postojalo i kako se zvalo neko naselje, nije nam poznato.[19]

Postoje indicije, kao veliki nalaz rimskog novca (3. st.) u današnjoj Dravskoj ulici[20], te jedan primjerak zlatnog novca Nerona (1 st.) pronađen na tzv. "Molvici" (Ulica V.

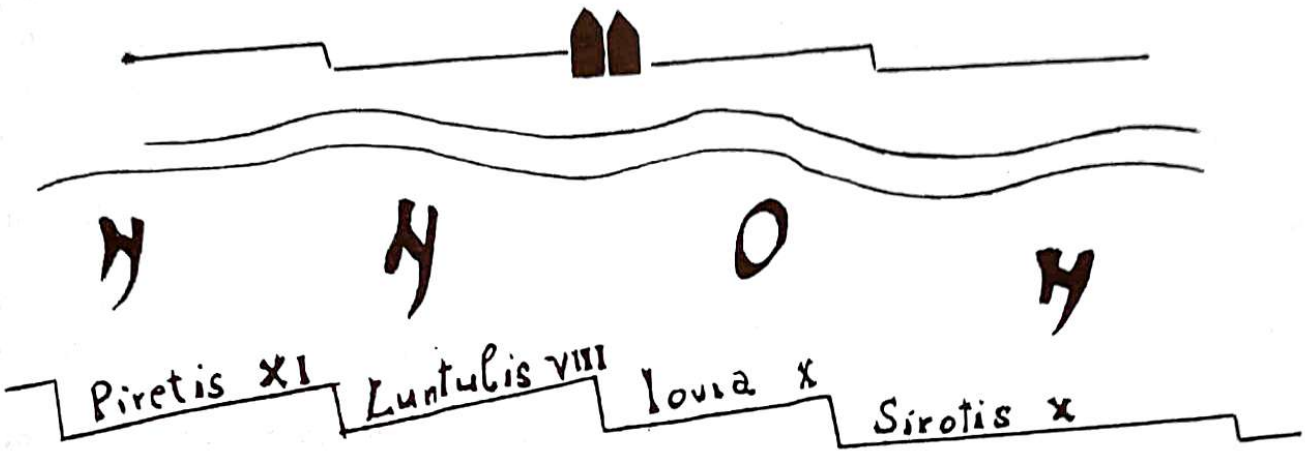

Dio tzv. Tabule Peutingeriane iz 1265. godine koja je izrađena na osnovu nekih rimskih radnji prikazuje i postaju (mutatio) Iovia koja se nalazila, čini se, na južnom dijelu današnjeg Otrovanca. U to vrijeme Iovia je bila distriktno središte, nešto poput današnje općine. Iz Iovii pripadnog sela "Coccone" (Kukone - oko Špišić Bukovice) bio je rodom rimski konjanički časnik Ulpije Kokcej.

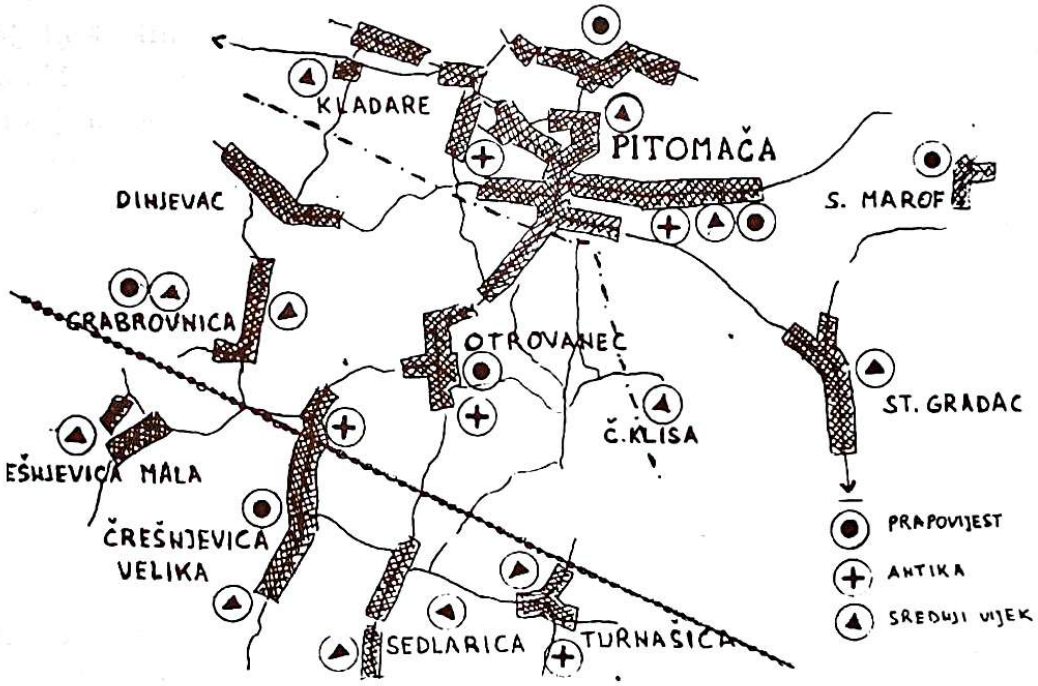

Arheološki nalazi pronađeni na području pitomačke općine. Rimska cesta je ucrtana prema danas vidljivim ostacima. Ovo je jedina prometna veza istoka i zapada u ovom dijelu Europe koja je postojala stoljećima, a možemo reći i tisućljećima. Povezivala je u rimsko doba Poetoviu (Ptuj) i Mursu (Osijek). Do danas veliki dio trase ove ceste nije istražen.

Nazora).[21] da je ono na području Pitomače i postojalo, a ako ne naselje, onda neki put prema rijeci Dravi, gdje bi se mogao pretpostaviti i određeni prijelaz preko rijeke (negdje oko današnjeg prijelaza za Križnicu).[22]

U 5. i 6. stoljeću počele su velike seobe naroda, pa tako i Slavena.[23] Jedini dokaz da je na bližem području Pitomače osnovano neko staroslavensko naselje nalazimo na današnjoj tzv. "Črljenoj Klisi", koja se nalazi na oko 2 km južno od Pitomače prema Turnašici.[24]

Arheološka pokusna iskapanja koja su izvršena tijekom ljeta 1989.godine[25] potvrdila su staroslavensku kulturu (bjelobrdska kultura) 10.-12.st., tj.slavensku kulturu koja tada još nije bila sasvim pod utjecajem kršćanstva.[26]

Prema nekoj staroj pitomačkoj predaji danas mnogo ljudi smatra da se na tom mjestu nalazila "stara" Pitomača, odnosno kaže se : "Pitomača je nekad bila na Klisi". Međutim, interesantno je da za isto mjesto susjedni Otrovančani tvrde isto, tj.: "Tu je nekad bio Otrovanec".[27]

Zahvaljujući novim pronađenim podacima zagonetka oko "Črlene Klise" danas je gotovo sasvim riješena, pa je o tome vrijedno ponešto reći jer je to tema koja zaokuplja gotovo svakog mještana Pitomače i Otrovanca.

Na "Črlenoj Klisi" dugo vremena ljudi pronalaze razne keramičke ulomke, dijelove građevnog materijala, ljudske kosti i sl.[28] Dokazano je da se radi o arheološkom materijalu od 10. do 18.st. (sa pauzom od sredine 16. do početka 18.st.).[29]

Na ovom mjestu nalazilo se naselje Kopačevec ("Kopachewecz"), koje se spominje u 15. i 16.st., između ostalog, u popisu župa 1501.[30] Kopačevec je imao dakle župu, a ona je nosila ime sv.Helene (?). To naselje ruše i pale Turci 40-ih godina 16.st., a također i župnu crkvu koja se kasnije, 1658. spominje kao ruševina na "Cherlena Klisza".[31]

Nakon istjerivanja Turaka iz ovih krajeva 1684. god. crkva sv. Helene je obnovljena, ali ne i naselje. Nedaleko "Črlene Klise" u to vrijeme osnovano je novo naselje i nazvano Otrovanec čiji su žitelji ujedno oko 1700. godine i obnovili zidanu gotičku crkvu svete Helene u polju ("in Cherlena Klisa").

1716. ta crkva, odnosno sada kapela, dobro je zaključana i pokrivena šindrom, ali inače napuštena.[32] Kanonik koji je posjetio Pitomaču 8.svibnja 1733. kaže: "Kapela svete Helene u polju Črljena Klisa duga je 6 hvata, široka 3 hvata, a visoka 2,5 hvata.33 Ova je kapela obnovljena na starim temeljima. Nema oltara nego samo sliku svete Helene nad drvenim stolom, gdje se 22 svibnja služi sveta misa. U kapelu tom prigodom može stati 400 ljudi. Kapela svete Helene nema tornja. Oko kapele bijaše groblje, ali se više nitko ne pokapa ovdje. Za održavanje kapele svete Helene brinu se žitelji iz nedalekog sela Otrovanec."[34]

Kanonik vizitator 1746. godine kaže: "Prije 8 godina (1737.) udarila je munja u kapelu svete Helene u polju Črljena Klisa. Grom je zapalio krov te je kapela izgorjela." Često se do tada već događalo da su razni

Ova kamena sjekira iz brončanog doba (1800.-750. g.p.n.e.), a možda i iz starijeg vremena pronađena je 1993. godine na sjevernom dijelu Pitomače, na poljima zvanim "Lasci".

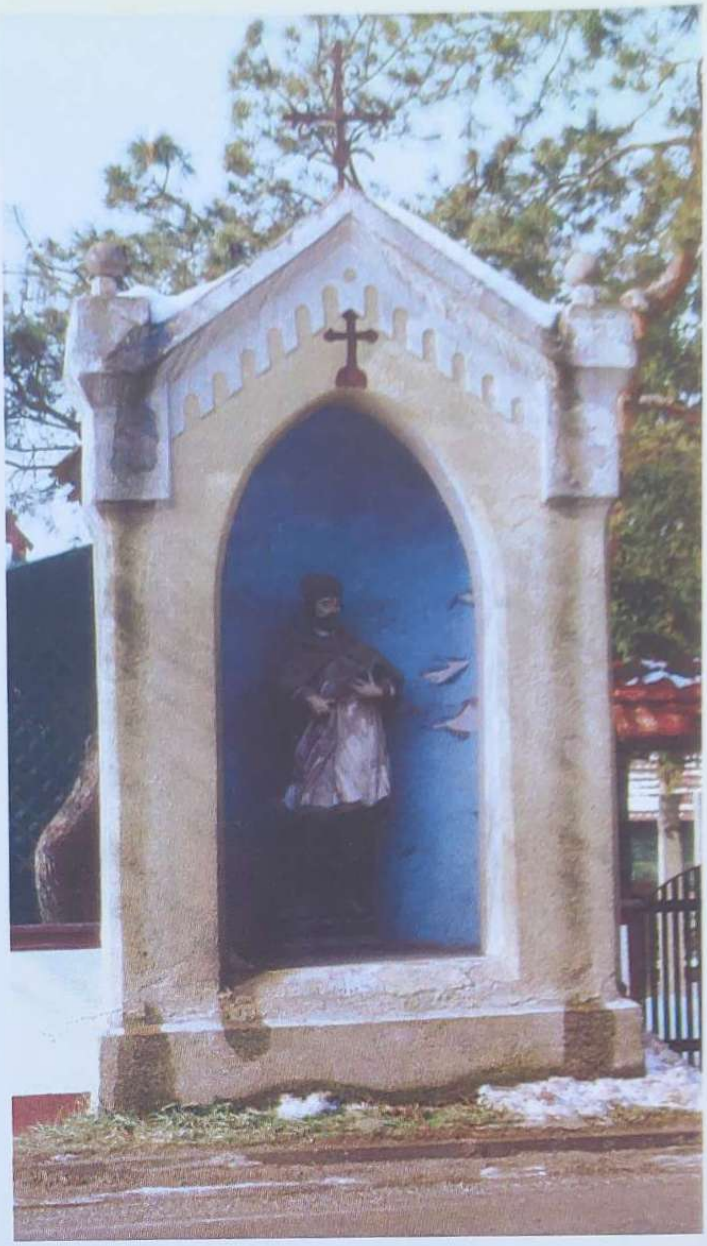

Poklonac svetoga Ivana Nepomuka na početku Gajeve ulice u centru Pitomače sa istoimenom kasnobaroknom skulpturom. Poklonac je vrijedno barokno djelo, posebno stoga što je barokne umjetnosti u Pitomači sačuvano vrlo malo. Skulptura je kamena i polikromirana. Izrađena je krajem 18. stoljeća, dok nam je kipar koji ju je izradio ostao nepoznat.

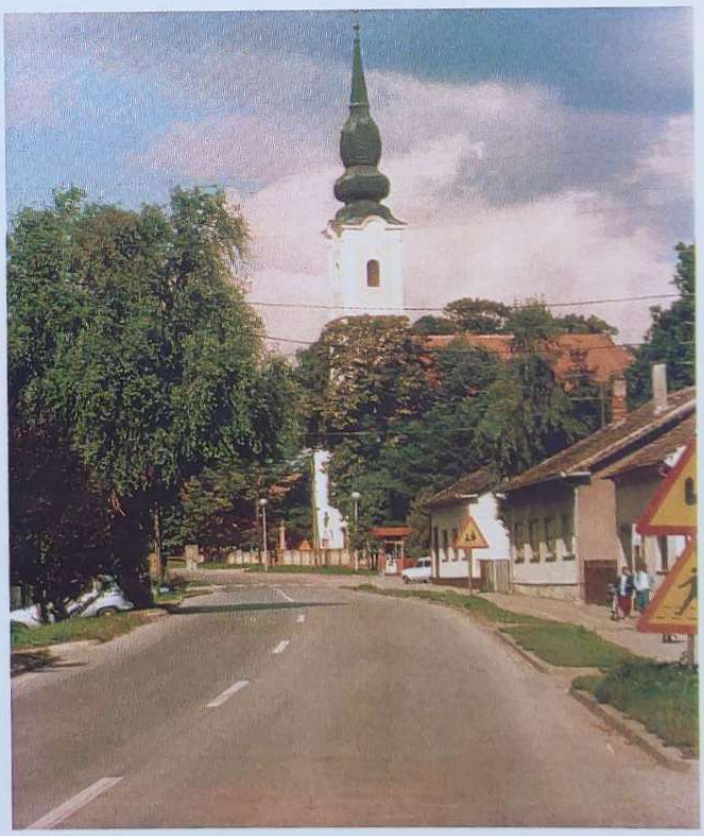

Pogled na kasnobaroknu župnu crkvu Svetog Vida u Pitomači.

Detalj iz centra Pitomače.

Pitomača ima najmodernije uvjete za odgoj i obučavanje djece. Pogled na Osnovnu školu - "Petar Preradović" Pitomača.

Zima U Pitomači 1993. god.

Pitomača viđena sa tzv. "Brennerove vile" - 1994. godine.

ARHEOLOŠKI NALAZI PRONAĐENI NA PITOMAČKOM PODRUČJU:

1. Neolit - kasno brončano doba (oko 3000.- 750.g.p.n.e.):
   - Pitomača - Šodrana, kamena sjekira,
   - Pitomača - Lasci, kamena sjekira,
   - Grabrovnica - Bajnice, kameni mlat i keramika,
   - Sedlarica, keramički materijal,
   - Starogradački Marof, ostava brončanih predmeta,
   - Velika Črešnjevica, kamena sjekira i keramika;
2. Starije željezno doba (8.-2.st.p.n.e.):
   - Otrovanec - selo, keramički materijal;
3. Mlađe željezno doba (2.st.p.n.e.-1.st.):
   - Otrovanec - selo, oružje, nakit i keramika;
4. Antika:
   - Pitomača - Dravska ulica, novac 3.st.,
   - Pitomača - Molvica, novac 1.st.,
   - Turnašica - crkva, novac 3.st.,
   - Velika Črešnjevica - selo, kasnoantički grob,
   - Otrovanec - selo, novac 3.st. i keramički materijal;
5. Srednji vijek:
   - Pitomača - Črlena Klisa, bjelobrdska nekropola(10.-12.st.),
   - Pitomača - selo, keramički materijal (14.-16.st.),
   - Pitomača - Dravska ulica, keramički materijal,
   - Stari Gradac - bjelobrdska nekropola (10.-12.st.),
   - Grabrovnica - Podgoričke, keramički materijal (9.-12.st.)
   - Pitomača - Črlena Klisa, keramika, novac, oružje, građevni materijal, keramička lula (10.-18.st.),
   - Kladare - selo, keramički materijal (14.-16.st.),
   - Velika Črešnjevica - Gradina, gradina (13.-15.st.),
   - Mala Črešnjevica - crkva, keramički materijal (14.-16.st.),
   - Sedlarica - Šanac, gradina (13.-15.st.),
   - Sedlarica - Aršanj, keramički materijal (14.-16.st.),
   - Stari Gradac - Iliman, keramički materijal (14.-16.st.),
   - Grabrovnica - selo, keramički materijal (14.-16.st.),
   - Grabrovnica - istočno od sela, keramički materijal (14.-16.st.).

NUMIZMATIČKI NALAZI U PITOMAČI

- Skupni nalaz: blago iskopano 4.11 1966. na vrtu Slavka Lončarevića (Dravska 75). Sakriveno za vladavine cara Aurelijana (između 270. i 275.godine) u glinenom loncu.
- sadržaj: Trebonianus Gallus (251.-253.g.), Gallienus (253.-268.g.), Salonina, Postumus (258.-268.g.), Tetricus (268.-273.g.), Claudius II (268.-27o.g.), Quintillus (270.g.), Aurelianus (270-275.g.).
- sačuvano ukupno 1644 komada, a oko 4oo je raspršeno (Arheološki muzej u Zagrebu).

- Pojedinačni nalaz: slučajno iskopani primjerak na položaju "Molvica - Grediške". Iskopala u jesen 1936. Terezija Halavuk.
- Nero (54.-68.g.), aureus (zlatnik), kovan u Rimu 63.-68.g. (Arheološki muzej u Zagrebu).

vo jure alieno. I. 357.
Anno Dni Millesimo Quingentesimo Trigesimo quinto. Vien-
1535 na in festo B. Francisci Confessoris data fuere Litterae manu pro-
pria Regiae Mattis subscripta, quibus mediantibus Sua Ma-
jestas ad intercessionem Rendmi in Xto Patris Dni Simonis
Eppi Ecclesiae Zagrabiensis Castellum Bakva vocatum cum
oppido Bakwa, item Possessiones Also Bakwa, Bwsyna, Ste-
pancz, Prepostowcz, Paprochyancz, Verlanowcz, Dol, Warallya,
Zelyancz, Pyhomerzy, Borychye, Hanry, Borychewicza, Ber-
tholomya, Goricza, Mythynczy, Pzlethymerzy, Pod Crysnyak,
Zredrya, Swdyn, Medwednyk, et Dragowanicza, in Werewcze,
item Hrwsowcz, Dezynowcz, Ilyncy Sybakowcz, Kwrcha-
kowcz, Zelnicza, Matherina Vez, alio nomine Zyzdancz
Capella, Banchy, Cheperlyancy, Thybrow, Dol, Kwrowczy,
Bryzthowcz, Duha Recha, Glawe, Kwzolowcz alio no-
mine Gathalowcz, Myhallyewyttya Goryca, nec non por-
tiones

47

tiones possessionarias in possessionibus Thruthyowcz, et
Ivrshachewcz alio nomine Chychkovyna, Curiam insuper
nobilitarem in Themerje ac Possiones, et portiones et qua-
libet jura possionaria universa ad dictam Curiam spectan
in Crisiensi Cottibus habita & existen, ac alias ubivis &
in Quibuscunque Cottibus Regni nostri Sclavonie existen
et habita, ad prefatum Castellum et Curiam pertinen,
que alias Egregii condam Ladislai Benchyk de Vyrquannik
prefuissent, sed per mortem et defectum seminis ejusdem
ad Suam Mattem devoluta sunt, simul cum omni jure
suo Regio, si quod in predictis Castello Bakwa, et Cu-
ria in Themerje habita, ac Oppidis, Possionibus, villis,
portionibusque possionariis, ad idem Castellum
et Curiam pertinen qualitercunque haberet, Egregiis Jo-
anni Thompe fratri carnali et Petro Palffy de Erdewd
nepoti prefati Dni Eppi ex sorore, ipsorumque here-
[illegible] fidelibus ipsorum

Prethodna stranica:

- faksimil dijela dokumenta iz 1535.godine u kojem se po prvi put (u za sada poznatim izvorima) spominje naselje "Pythomczy" (Pitomec, Pitomci - Pitomača) - kao posjed bukovačkog vlastelinstva. Original se čuva u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu, fond br. 3: Prava kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije - Transumpta documentorum iura Croatica tangentium - Donationum regnorum saecularum, tomus I, knjiga 8, str.46-47.

U 15. i 16. stoljeću Pitomača je bila samo malo selo ili kmetsko selišće, vjerojatno bez kapele, a kojoj je župi pripadalo, ne zna se (da li župi u Kopačevcu ili župi svetog Petra i Pavla u tada zvanom "Gereczu" - Stari Gradac), a da je Pitomača imala tada samostalnu župu, to bi na nekom popisu sigurno bilo zabilježeno.

'Anno Dni Millesimo Quingentesimo Trigesimo quinto. Vienna in festo B.Francisci Confessoris data Juni Litera manu propria Regia Mattis subscripta, quibus mediantibus Sita Majesten ad intercesionem Rendmi in dts Patris Dni Simonis Eppi Ecclesia Zagrabiensis Cappellum Bakva vocatum cum oppido Bakwa, item Possiones Also Bakwa, Bwsyna, Stepancz,Prepostowcz, Paprochyancz, Verlanow Dol, Warallya, Zelyancz, Pythomezy, Porychye, Manry, Borychewicza, Bertholomya, Goricza, Mythynczy, Ozlethynezy, Pod Crysnyak, Zrednya, Swdyn, Medwednyk, et Dragowancz, in Werewcze, item Hrwssowcz, Dezynowcz, Ilynczy Sybakowcz, Kwrchakowcz, Zelnicza, Matheryna Vez, alis nomine Pyzdancz Capella, Banchy, Cheperleyanczy, Thybrow Dol, Kwrowczy, Bryzthowecz, Zuha Recha, Glawe, Kwzslowcz alis nomine Gathalowcz, Myhallyewythya Gorycza, nec non portiones possesionarias in possessionibus Thrwthlyowcz, et Sarchachewcz alis nomine Chychkovuna, Curiam insuper nobilitarem in Themerye ac Possionis, et portionis et qualiber jura possionaria universa ad dictam Curiam spectan in Crisiensi Cottibus habita et existen, ac alias ubivis et in quibuascunque Cottibus Regni nostri Sclavonia existen et habita, ad prafatum Castellum et Curiam pertinen, qua alias Egregii condam Ladislai Benchyak de Ozyrquennik profuissent, sed per mortem et defectum seminis ejusdem ad etuam Mattem devoluta sunt, simul cum omni jure suo Regio, si quod in pradictis Castello Bakwa, et Curia in Themerje habita, ac Oppidis, Possionibus, arllis, portionibus possionaris prataetis, ad idem Castellum et Curiam pertinem qualitercung haberet, Egregus Joanni Thompa fratri carnali et Petro Palffy de Erdewd nepoti prafati Dni Eppi ex sorore, epsorung haredibus et posteritatibus universis pro fidelibus ipsorum servitiis perpetuo contulit, salvo jure alieno." - 1535.

(prijepis dokumenta od 1535. godine)

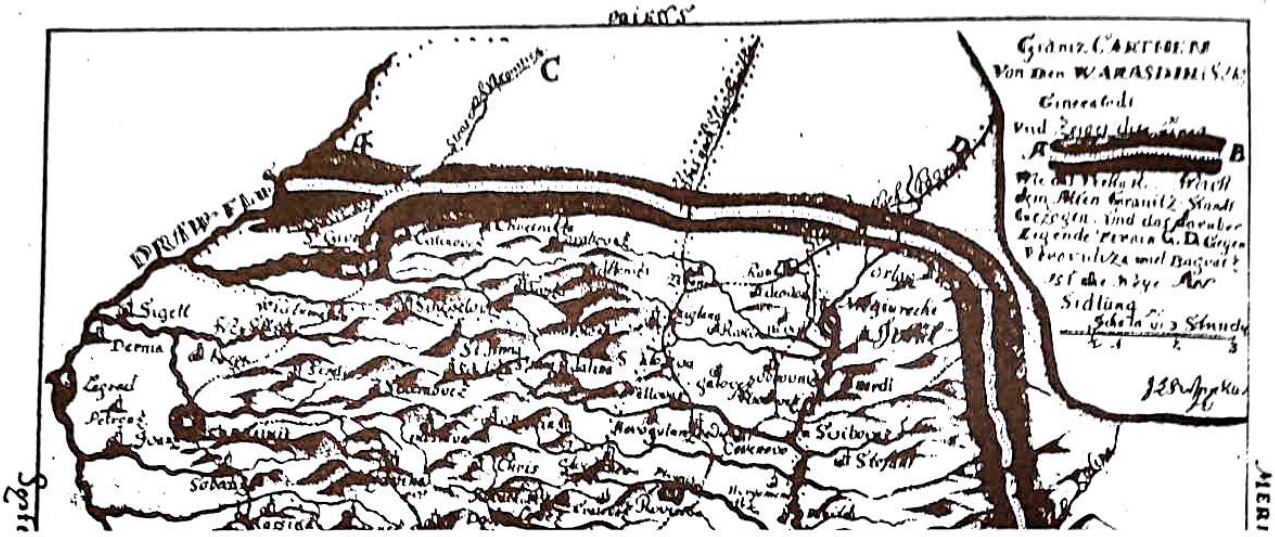

Podravina na jednoj karti 17. stoljeća koja prikazuje granicu Hrvatske sa Turskim Carstvom. Spominje se Črešnjevica (Mala), Grabrovnica i druga mjesta.

Naselja koja su postojala u 15. i 16. stoljeću na području današnje općine Pitomača.

drumski razbojnici pokrali ovu kapelu, koja se bez zaštite nalazila izvan sela. Stoga je Otrovančanima biskup Juraj Branjug dozvolio da se nova kapela može podignuti u selu Otrovancu.35 Današnja kapela u Otrovancu nosi i dalje ime svete Helene.

U jednoj listini iz godine 1535. koja se odnosi na područje tadašnjeg bukovačkog vlastelinstva ("Bakwa"- Špišić Bukovica), spominje se selo "Pythomezy" (Pitomci, Pitomec, Pitomeci ?).35a

Već deseteljećima u Pitomači na vrtovima Dravske ulice, kbr.201-211, pronalaze ljudi keramiku i razne dijelove građevnog materijala 14.-16. stoljeća (nedaleko tog mjesta pronađena je ostava rimskog novca 3. stoljeća i jedna kamena sjekira). Osim toga, keramičke fragmente često ljudi pronalaze na vrtovima kbr.25-33 u Strossmayerovoj ulici, što je gotovo u centru mjesta, a oni potječu također iz vremena 14.-16.st. Budući da područje današnje Pitomače može ući u sastav nedalekog bukovačkog vlastelinstva, a kako keramički fragmenti nagovještavaju gravitiranje nekog srednjevjekovnog naselja na području Pitomače, dok u blizini ne postoji sličan toponim Pitomači, možemo slobodno reći da se radi na tom bukovačkom vlastelinstvu o naselju koje se nalazilo na mjestu Pitomače.

Znači: Pitomača postoji još od 14. ili 15. stoljeća. Njezin život prestaje oko 1540. godine kada Turci ruše i nju i sva druga naselja u okolini, a obnavlja se krajem 17.stoljeća kao novo mjesto.

Iz svega ovoga vidi se da se "Črlena Klisa" ne može staviti u direktnu vezu sa Pitomačom, već sa današnjim Otrovancom, odnosno srednjevjekovni Kopačevec može se povezati isključivo sa Otrovancem, ako nikako drugačije, onda tako što su Otrovančani preuzeli ime za zaštitu svoje kapele, sveta Helena, a i obnovili samu staru kapelu, što svakako nije učinjeno bez razloga.

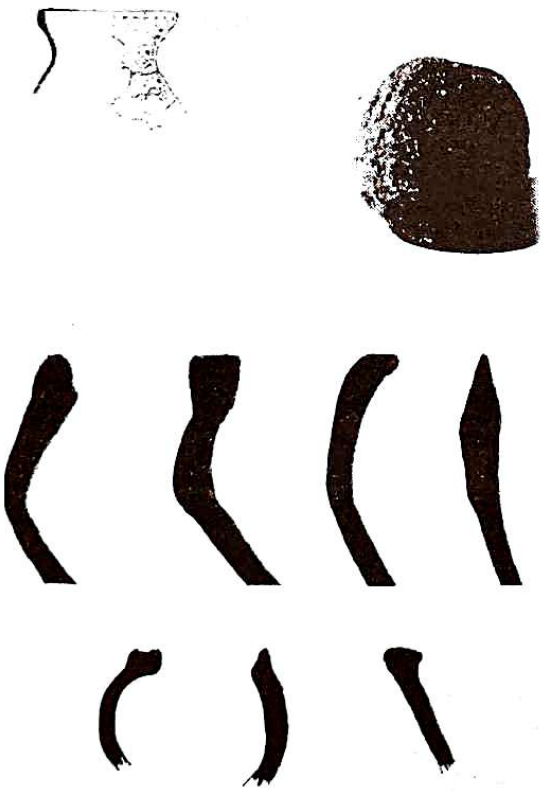

Nekoliko profila i fragmenata keramike pronađene u Dravskoj ulici u Pitomači i na vrtovima kbr.25-33 u Ulici J.J.Strossmayera - 14.-16. stoljeće. Ova keramička glinena kugla, kakvih je pronađeno na stotine, služila je na ognjištu u svrhu zadržavanja temperature. Inače na svakom ognjištu ih se nalazilo nekoliko desetina. Iste kugle služile su i kao meci za praćke.

Zusammenfassung

Das Gebiet von Pitomača war noch in der Prähistorie, imNeolithikum und in der Bronzezeit, vor etwa 3000 bis 6000 Jahre besiedelt. Die Kontinuität des Lebens ist seit dieser Zeit bis heute ununterbrochen.

Auf der Lokalität des heutigen Pitomača wurden archäologische Funde von der Prähistorie bis zum Mittelalter (Steinbeile, römische Münzen, Keramik aus dem l4. und l6. Jahrhundert u. ä.) bei Ausgrabungen gefunden. In der ganzen geschichtlichen Zeit fuhr die sogenannte Antike Landstraße nur 4 Kilometer südlich von Pitomača vorbei. Sie war Jahrhunderte lang eine Verkehrsverbindung von hervorragender Bedeutung.

Pitomača bestand schon im l5. und l6. Jahrhundert unter dem Namen Pythomezy als eine zu dem Bukovica feudalen Landgut gehörende Ansiedlung. Es wurde im Jahre l535 zum ersten Mal erwähnt. Um das Jahr l540 wurde Pitomača von den ion dieser Region im l6. und l7. Jahrhundert verheerenden Türken zerstört.

Summary

The Pitomača area had already been inhabited in prehistoric times during the Neolith and the Bronze Age - 3000 to 6000 years ago. The continuity of life hasn't been broken since then.

On the location of contemporary Pitomača archeological finds from the prehistory to the Middle Ages (stone axes. Roman coins, fragments of ceramics dating from the l4th and l6th centuries etc.) have been uncovered. During the whole historic period a very important inter-regional road, the so-called Antic Road passed there only 4 km southwards from Pitomača.

Pitomača olready existed in the l5th and l6th centuries under the name Pythomezy as a settlement belonging to the Bukovica manor. The first mention of Pitomača dates from the year l535. About l540 Pitomača was destroyed by the Turks who were devastating this region in the l6th and l7th centuries.

PITOMAČA U PROŠLOSTI

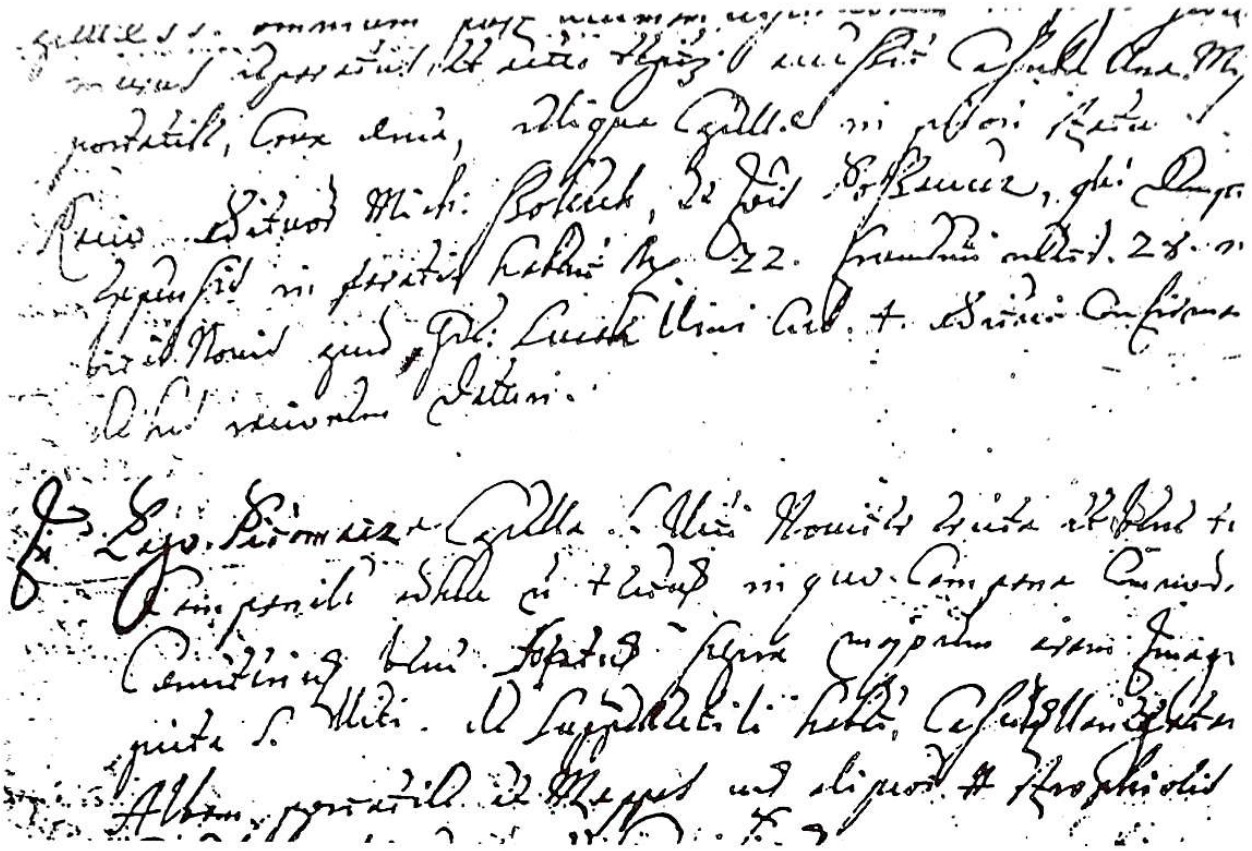

Faksimil protokola kanonskih vizitacija iz 1710. godine. Ovo je prvi dokumentirani spomen poslijeturske Pitomače (28.veljače 1710. godine). Protocolli vis.can.92/IV, str.208. - u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu.

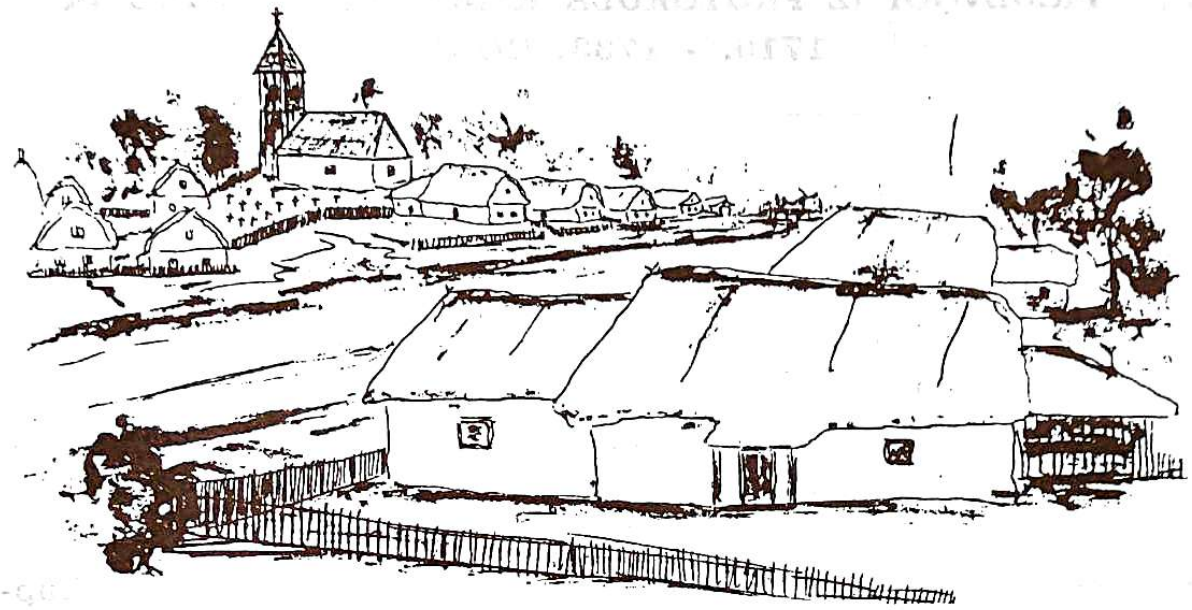

Slično kako je prikazano na ovom crtežu izgledala je Pitomača početkom 18. stoljeća.

Formiranje naselja na rubnom dijelu Podravine, na granici sa Slavonijom počelo je ubrzo nakon istjerivanja turske vojske iz Virovitice 1684. godine.[36]

Danas se općenito smatra godinom nastanka današnje Pitomača 1685.goodina.[37] Za tu godinu ne postoji nikakav pisani dokumenat koji bi to potvrdio, ali je to prilično točno.[38]

Nova, poslijeturska Pitomača formirala se na prostoru današnje Ulice J.J.Strossmayera (tzv."Donji kraj") što je ujedno i najstariji dio Pitomače. Na zapadnoj strani ulice 1709.godine Pitomačani su izgradili (vrtovi kbr.5-9) kapelu u koju je moglo stati oko 1000 ljudi.[39] Već 1710. godine Pitomačani traže da im se dozvoli osnovati samostalnu župu.[40] Od samog osnivanja pa do tada Pitomača je bila pripadno mjesto župi u Kloštru Podravskom[41] koja je osnovana 1702.godine. Tada je ovo područje u sastavu đurđevačke krajine čije se središte nalazilo u Đurđevcu.

Iz svega ovoga možemo ustanoviti da je oko 1710. godine Pitomača bila već poveće selo ("pago") koje je moglo izdržavati župnika.[42] Četiri godine kasnije Pitomača ima 64 kuće, a tada je župnik Đuro Mužinić (župnik od 1710. do 1714. godine).[43] Već tada postoji i župni dvor smješten gotovo preko puta crkve. Kanonik koji je u ovo vrijeme posjećivao Pitomaču (Grgur Šubarić) zabilježio je 1714. godine i prva pitomačka prezimena.[44]

Iz godine u godinu Pitomača je bivala sve veća. Dolazilo je novo pučanstvo iz okolice Koprivnice, Križevaca i Đurđevca, iz oslobođene Slavonije, zatim iz Ugarske, te Austrije. Stoga u matičnim knjigama prvih desetljeća, a i cijelo 18. stoljeće bilježimo znatno povećanje novih prezimena, pa prema tome i pučanstva.[45]

PRIJEVODI IZ PROTOKOLA KANONSKIH VIZITACIJA 1710. - 1733. GODINE

1710. "Kapela svetog Vida upravo sagrađena i dobro pokrivena... Povrh glavnog žrtvenika ima sliku svetog Vida. Na tornju koji još nije pokriven nalaze se zgodna zvona. Oko crkve je dobro uređeno groblje."

1714. "Župna crkva svetog Vida ima sada i pokriven tornjić. Župnik Žuro Mužinić ima 30 godina, a u Pitomači službuje već 3 godine i 10 mjeseci. Pod njegovu župu spadaju 64 kuće u Pitomači, 20 u Otrovancu i 8 u Črešnjevici. Prostran župni dvor nalazi se preko puta od crkve."

1716. "Župna je crkva svetog Vida drvena ali pobijeljena. Crkva ima sakristiju sa sjeverne strane, a u drvenom tornjiću maleno zvono. U sredini velikog oltara nalazi se slika svetog Vida. Na sjevernoj strani postoji oltar Blažene Djevice Marije. Crkveni kor nije lijep jer ga je načinio seoski obrtnik."

1733. "Prijašnji župnik Ledinski ostavio je na uživanje župnicima svoj vinograd od 10 kopača na brdu Aršanj. Župnik je Ivan Szeverinsk, ima 29 godina koliko i njegov kapelan Mijo Remenar.
Učitelj je još uvijek Pavao Hacak, koji ujedno obavlja službu orguljaša. Pitomački župnik ima pravo vinotočja, paše, lova i ribarenja u opsegu cijele župe, kao i uporabu šume. Štolarina donosi mu godišnje oko 80 rajnskih forinti.
U ime lukna dobiva župnik na godinu oko 100 požunskih keblova žita."

Godine 1758. došlo je do ustrojstva tzv. đurđevačke regimente (pukovnije). Kako je tada Pitomača bila već poveće mjesto (1733. god. 22o kuće domaćina), na dobrom položaju, odlučeno je da se u njoj smjesti sjedište jedne od kupanija, (odnosno satnije) br. 6 ("Pittomacher Compagnie No 6")[46]. Kumpanija je obuhvaćala 12 naselja u okolici: Veliki i Malu Črešnjevicu, Sesvete Podravske, Suhu Katalenu, Kloštar Podravski, Kozarevac, Sedlaricu, Grabrovnicu, Otrovanec, Dinjevac, Kladare i Pitomaču.[47] Već možda iste godine osniva se njemačka škola o kojoj prvi spomen nalazimo 1759. godine.[48] Kumpanijska uprava je bila smještena, čini se, u zgradi koja se nalazila na mjestu današnjeg parka u centru Pitomače kod crkve. Ustrojstvom ove kumpanije Pitomača postaje distriktno središte i upravo tada, i tim činom počinje njen postepen, ali siguran razvoj u jedno poveće trgovište.

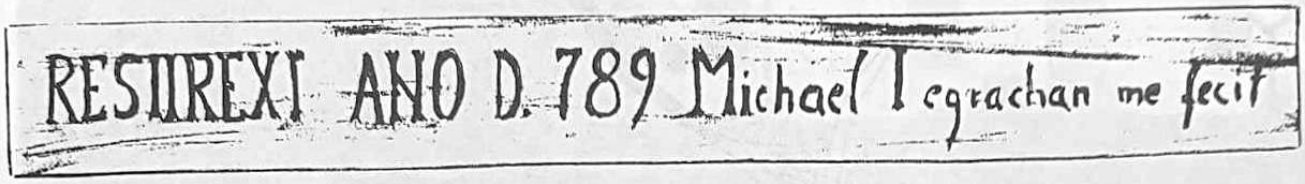

Natpis koji je urezan na jednoj gredi krovišta što se nalazila na župnom dvoru u Pitomači: "RESSIIREXI ANO D 789 Michael I (?) eg (?) rachan me fecit".

Pogled na najstariji dio Pitomače - početak Ulice J.J. Strossmayera - odmah nakon drugog svjetskog rata (oko 1946. godine).

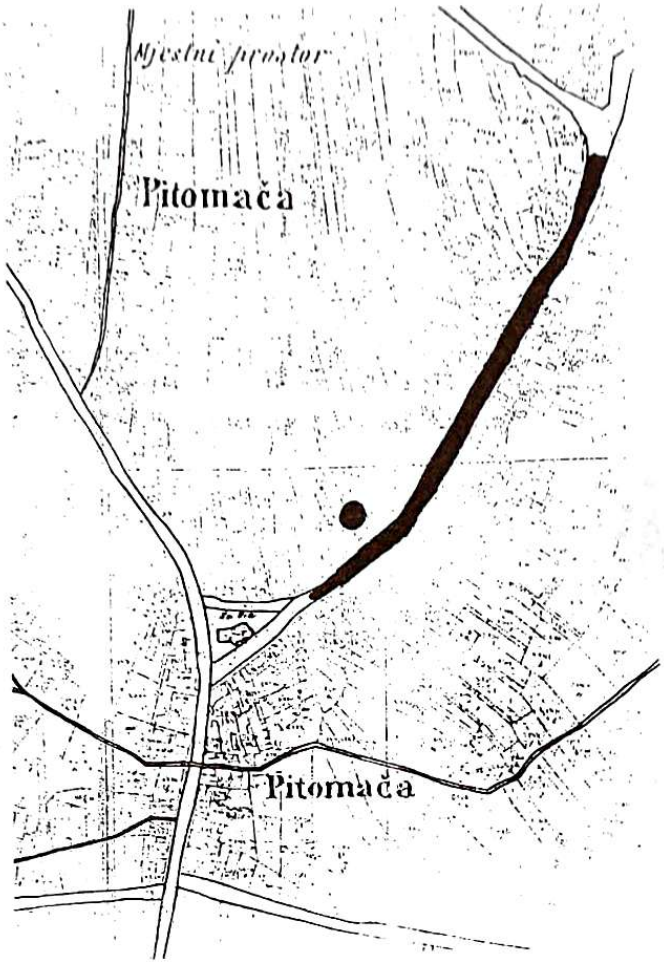

Karta Pitomače sa naznačenim najstarijim dijelom naselja mjestom gdje je 1709.-1710. izgrađena kapela sv. Vida (od1710. župna crkva). Zatamnjeni dio predstavlja najranije naseljeni dio mjesta, dok crna točka predstavlja crkvu i groblje.

GODINA	STANOVNIKA	KUĆEDOMAĆINA	KUĆA
1714	-	-	64
1733	-	220	-
1771	1475	-	168
1783	-	-	157
1787	-	-	156
1789	1297	-	-
1808	1309	-	-
1817	1578	-	-
1826	1690	-	-
1827	-	-	297
1839	1905	-	-
1851	2341	-	-
1857	2825	-	196
1869	2834	-	-

Župni dvor u Pitomači. (Najstarija sačuvana cjelovita zgrada u Pitomači). Izgrađen je 1789. a posljednji put obnovljen 1977. godine.

Tako zvana "Brennerova" kuća koja se nalazi nasuprot crkve. Izgrađena je oko 1855. godine. U Pitomači ona je najpoznatija zgrada, ali i jedna od nekoliko starih zgrada 19. stoljeća.

KASNOBAROKNA ŽUPNA CRKVA SVETOG VIDA U PITOMAČI

SMJEŠTAJ : u centru naselja na Trgu kralja Tomislava.

AUTOR PROJEKTA : nepoznati krajiški arhitekt.

VRIJEME IZGRADNJE : 1786.-1787. godina.

MATERIJAL : cigla - zidana.

DIMENZIJE - dužina broda 20,5 m, širina broda 11,3 m,
- apsida je duga 9,5 m, a široka 7,4 m,
- duljina cijele crkve 34 m.

TIP APSIDE : zaobljena naglašena.

BROJ BRODOVA : jedan brod.

SMJEŠTAJ ZVONIKA U ODNOSU NA PROČELJE : zvonik je smješten iznad pročelja. Crkva je građena na sasvim novom mjestu.

TLOCRT : radi dodanih pobočnih apsida na južnoj i sjevernoj stran i broda, tlocrt građevine ima oblik križa.

OPIS : crkva ima iznad pročelja elegantan visoki toranj, a na njemu kapu koja nije originalna, već kopija one s kraja 18.stoljeća. Lađa ima troja vrata i pet prozora od kojih su dva u visini kora što se nalazi ispod zvonika i stoji na dva stupa. Apsida djeluje prostrano, kao i cijelokupna građevina, a u njoj je i jedan prozor s istočne strane. Na sjeverozapadnoj strani nalazi se sakristija na kat (5,6 x 3,7 m). Apsida je boltana, dok je svod do požara 1968. bio ravan drveni.

STANJE : nakon rekonstrukcije i obnove od požara, koja je trajala od 1969. do 1975. g., crkva je u izvanrednom stanju, osim zvonika, čija je glavna konstrukcija bila oštećena u požaru, pa je zabranjena zvonjava zvona.

VALORIZACIJA : građevina je vrijedan kasnobarokni primjerak sakralne arhitekture u Podravini, iako je stradalo ono izvorno u požaru 1968.g. Crkva nema ambijentalnih kulturno-povijesnih vrijednosti, a što je do požara imala.[49]

U pitomačkoj župnoj crkvi sačuvano je svega nekoliko zlatarskih radova primijenjenih umjetnosti baroka. Vrijedan je ciborij iz druge polovice 18. stoljeća, te monstranca, također iz tog vremena - na slici.

MONSTRANCA (pokaznica)

SMJEŠTAJ ; župna crkva svetog Vida u Pitomači.
AUTOR; nepoznati majstor 18. st. (Austrija ?).
DIMENZIJE ; visina 61 cm, pokaznica oval 30 x 26 cm, baza krug 16 cm.
MATERIJAL I TEHNIKA ; mjed, pozlaćeno, iskucavano i ukrašeno crvenim staklom, pojedini ukrasi od srebra.
POKAZNICA ; na donjem dijelu pozlaćenih zraka su srebrni ukrasi od vinove loze s grožđem i pšeničnim vlatima. Pored otvora nalaze se anđeli koji stoje na srebrnom oblaku. Gornji vijenac ukrašen je umjetnim crvenim kamenjem (u rozetama) na vrhu je reljef Boga Oca, a ispod otvora Duh sveti - reljef goluba.

BAZA : okruglo, iskucavano, ukrašeno sa 3 glave anđela.
NODUS : valjkasti - visina 26 cm.
STANJE : dobro je sačuvana, a obnovljena 1897. godine.
VALORIZACIJA : vrijedan je zlatarski rad nepoznatog majstora 18. stoljeća.

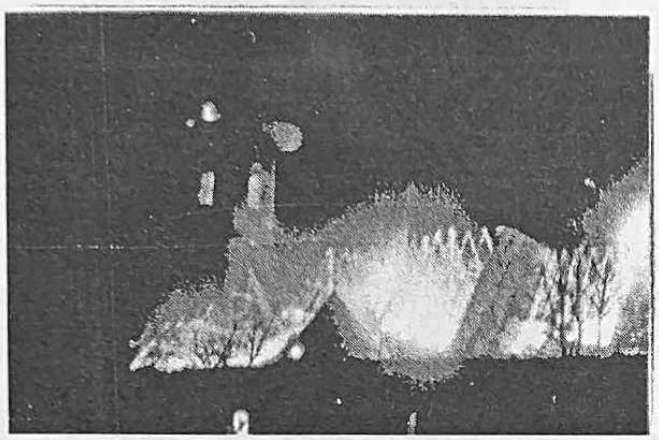

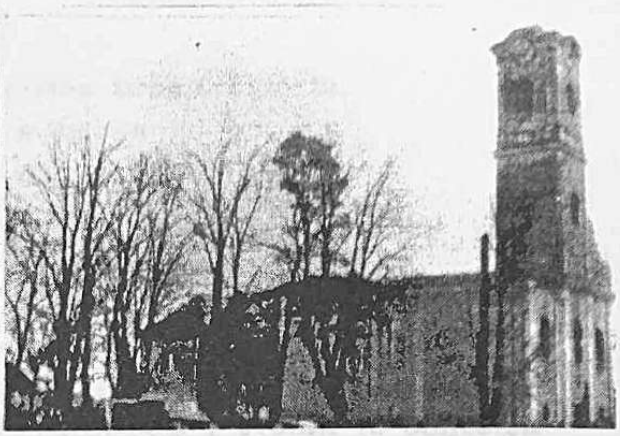

Pitomača na razglednici koja je izdana 1969. godine od tadašnjeg Turističkog društva Pitomača povodom požara crkve sv. Vida. Na pozadini piše: "I vi možete pomoći obnovi ovog dragocjenog spomenika kulture. Prilozi se šalju na žiro račun ..."

Krajiški, odnosno graničarski život općenito je bio vrlo težak. Krajišnik je čovjek koji služi caru u ratovima i obrani carstva. Od 1735. godine krajišnici su regularna vojska. Zauzvrat dobivaju zemlju na obrađivanje. Život su provodili u velikim zadrugama, a on im je bio strogo reguliran brojnim pravilima.

U svakom područnom selu kumpanije nalazila se seoska straža (štacija), gdje su se krajišnici okupljali kada se za to pojavila potreba. Svako mjesto imalo je i svoj magazin za odlaganje viška uroda zadruga, a u Pitomači taj se nalazio, čini se, na mjestu današnje Drvne industrije "Gaj".[50]

Koliko je već do kraja 18. stoljeća u gospodarskom smislu ojačalo pitomačko pučanstvo svjedoči nam izgradnja velike nove župne crkve svetog Vida 1786.-1787. godine, nakon što je stara drvena crkva dotrajala. Nekako u to vrijeme Pitomačani grade i današnji župni dvor (farof), što je ujedno i najstarija u potpunosti sačuvana zgrada u Pitomači, a izgrađena na tipično vojnokrajiški način.

Rudolf Brkić: Stara kuća u Dravskoj ulici, ugljen, 1958.
Na ovom crtežu zabilježio je akademski slikar Rudolf Brkić (rođen u Pitomači) jednu od nekoliko posljednjih pitomačkih krajiških kuća na "pocekima" pokrivenih slamom.

Tijekom prve polovice 19.stoljeća Pitomača se i dalje znatno naseljava. 1808. godine ima 1309 žitelja, a do 1851. godine taj se broj više nego udvostručio (2825).

No brojne "regule" i vojnička stega žiteljstva ipak su kočili opći razvoj krajiških naselja, i to na svim područjima.

Krajišnik koji je imao brojne obaveze prema vlasti (davanje straže, odlaženje u ratove, itd.) mogao se baviti obradom zemlje, pomalo stočarstvom, uzgajao je dudov svilac, za vlastite potrebe kod kuće je izrađivao sve ono što mu je trebalo za svakidašnji život. Kada je odlazio u rat, nije dobivao ni novčanu, ni kakvu drugu naknadu, osim što je dobio zemlju na obradu (tzv. "leno"). Krajišnici su bili nesretni u duši, ali buniti se nisu smjesli, jer se svaki i najmanji prekršaj kažnjavao batinama koje su se davale na klupi što se nalazila pored straže ili kumpanijske zgrade.

Dio diobnog ugovora pitomačke krajiške zadruge Giba od 28. travnja 1873. godine.

"OSTAJUĆI DIO ZADERŽI KAKTI

Od stanja

pol kuće, l štalu, l šupu, l komoru, pol štaglja

Od živadi

2 konja, 2 ždrebić, l kravu, 2 komada svinj.

Od mertuća

l lagev (8 veder), 2 lagva (6 veder), 3 brenke po l akov

l lagva (7 veder), l čebricu, l ranjicu, l tepsiju bakrenu, l malog kotla.

Od orudja

l kola, l pilu, l sjekiru, l švarbu, 2 motike, l kosu, 2 kosice, l krampa, l žerne, l pluga, l vojke, 2 hama.

IZLAZUČI DIO DOBIJE KAKTI

Od stanja

pol kuće, l klet u vinogradu, pol štaglja, l hambara, 2 kotca l pecanu

Od živadi

2 konja, l kravu, 2 komada svinj.

Od mertuća

l lakva (l2 veder), l brenku (2 vedra), l brenku (pol akova), l lagva (5 veder), l katvu, l čebricu, l rakinskog kotla, l barila, l železnog lonca, l železnu ranjicu, l octenjaka, l belitnicu.

Od orudja

l kola, l pila, l sekira, l švarbu, l krampa, 2 motike, 2 kosice, l kosu, l korito, 8 krušni zdel, l pluga, l veliko vuže, l lanca, l vojke, 2 hama.

Žito, mast, sol i meso hoće se po dopuščenoj diobi na duše deliti. Kuću i drugo stanje zavežuje se izlazuči dio sam o svom trošku po obstoječem propisu narediti.

Da mi rečena zadruga podpuna znašim diobnim ugovorom zadovoljni jesmo to da posle proti ovom ugovoru nikakovu pravdu podignuti nečemo tverdimo našimi podpisi pred kotarskom oblastjom..."

(Prijepis iz rukopisa L.Giba: Naša starina, Banja Luka, 1968. - u prijepisu je izostavljena podjela zemljišnih čestica)

PISMO IZ STARE PITOMAČE[55]

Tipično pismo jedne seljačke žene svojoj kćeri koja je otišla u "nadničarenje" jednom grofu u Špišić Bukovici. Iz njega se dobro vidi što je seljaku bilo najvažnije, a djelomično konkretno prikazuje duhovno stanje tadašnjeg najšireg sloja pučanstva - seljaka. Pismo je pisano 1908.godine i cijelo je samo jedna rečenica:

"Pisano 27. svibnja faljen isus i Marija. Prije nego ti napišem i obznanim par reči neka bude pozdravljeno presveto trojstvo otac sin i duh sveti a sadati obznanujem da smo svi zdravi koje zdravlje i tebi želimo odboga i od majke bože i od srdca svoga akaj si štela znati to ti obznanujem da se je i druga krava oteljila u subotu pred trojake i ova mužko tele jenako kada je jeno i sve je dobro kod kuće samo nije veselo jer se svi zate spominjemo kaj svakakova pisma idu odotud da ste gladni i da nemate ni kruva do sita i da je samo juho da jedan droblen drugoga naganja i drugo nikaj...zato mi obznani ka koje jeli sam grof splača da li onaj koji je bil u Otrovancu gospon pakad bude mesec zišel pošalji novce kuliko ti dade a sebi ostavi nastrošak a ako ti je zlo i na cug a ko nesmeš kući atije zlo piši makar inedati novce kad zide mesec to je znak da će vas prevarati jaću tebi poslati kuliko titreba za cug samo piši ti si moja bila i buš dok ja živem...jako dugačko ovi dva dana kak mesec dana kad nema tebe a nema ni ivine doma i obznani mi jesi li primila fertuna i oplečka i malu kesicu to je bilo sve skupa svezano...ako kanite sprevareni biti bolje da ste za jedan mesec nego da ste za tri...zbogom primi pozdrav od sviju nas zbogom u zdravlju te našlo..."

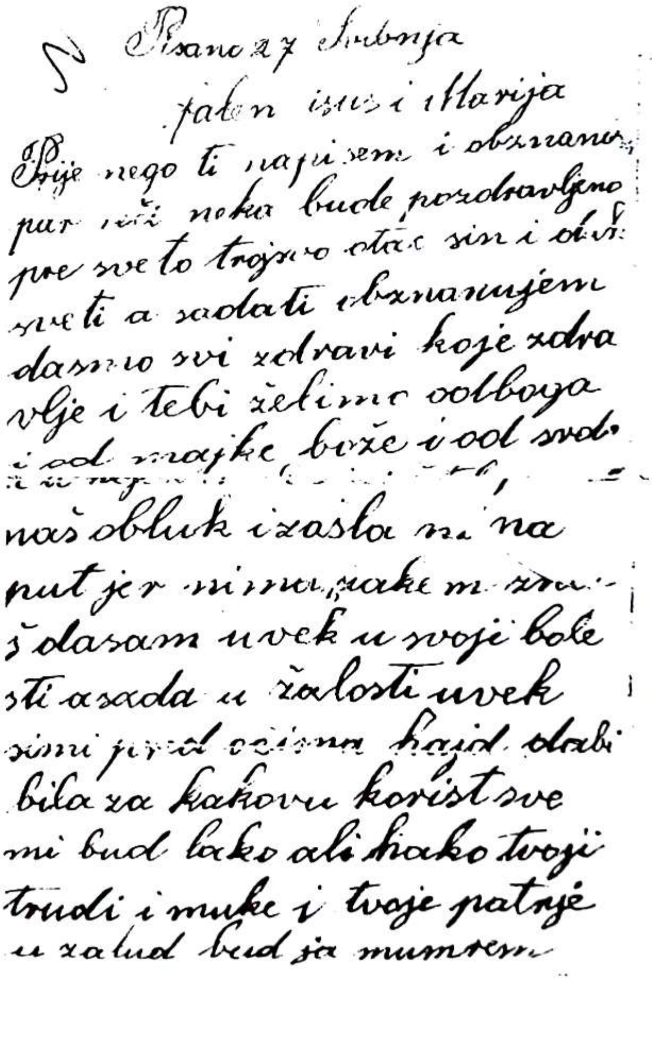
Pisano 27 svibnja
falen isus i Marija
Prije nego ti napišem i obznanim
par reči neka bude pozdravljeno
presveto trojstvo otac sin i duh
sveti a sadati obznanujem
dasmo svi zdravi koje zdra
vlje i tebi želimo odboga
i od majke bože i od srdca
naš obluk i zašla na
put jer ...
šlasam uvek u svoje bole
sti a sada u žalosti uvek
...
bila za kakovu korist sve
mi bud lako ali kako tvoji
trudi i muke i tvoje patnje
u zalud ...

Nakon gotovo dvijestogodišnje vojničke stege, pitomački župnik Kovačić krajem prošlog stoljeća ovako opisuje Pitomačane :

"Neiskreni su, prevrtljivi i neljubazni. Obečaju, a obečanje ne drže. Ponizni su kad nešto trebaju, a oholi i grubi kad njih netko treba. Izbjegavaju poglavarstva. Drže do bogatstva i imetka i to im se sviđa kod drugih. Do vlasti drže samo, ako je se boje ili ju trebaju."

Muškarci su svojim čestim boravljenjima u vojarnama i na ratištima mnogo toga nevaljala pokupili. Odali su se pijanstvu, kletvi, razvratu. Žene, koje su bile često bez svojih muževa, također su se odale nevaljalu životu. "Nije tome davno da je mlada snaha smatrala sramotom kad ne bi imala "šogora" (ljubavnika), ali ni muškarac nije bio zadovoljan samo sa svojom ženom. Uslijed toga nije jedan drugome ni zamjerao njihove stramputice." - dodaje župnik Kovačić.

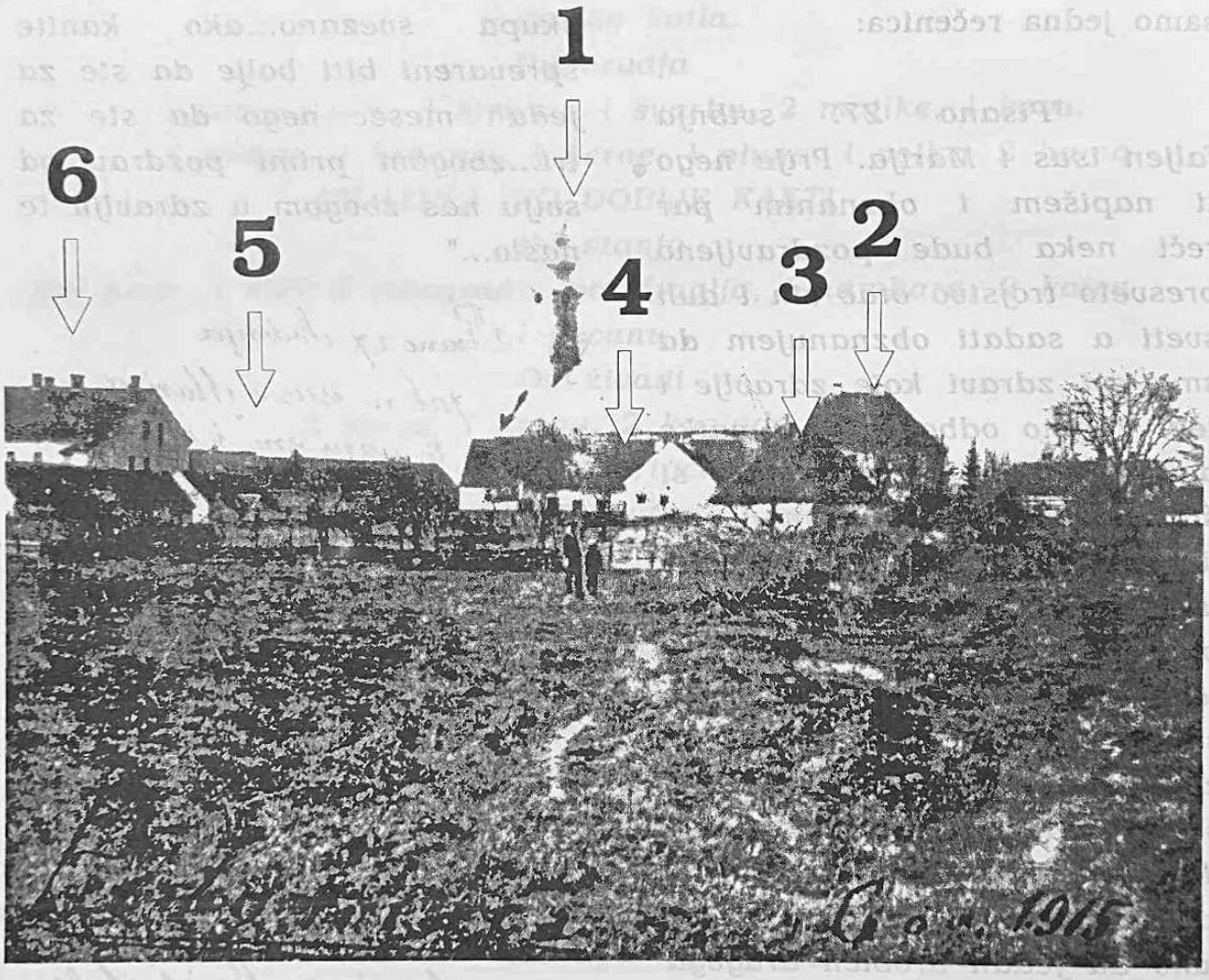

Veduta Pitomače snimljena iz Dravske ulice 1915. godine. 1. župna crkva, 2. zgrada Državne Šumarije, 3. zgrada Općine, 4. pandurnica i zatvor, 5. mjesna vaga i 6. "izičina" kuća na uglu Gajeve ulice i Trga kralja Tomislava (sve su ove četiri zgrade srušene do sedamdesetih godina 20.-og stoljeća).

"Uz ove opće poznate negativnosti u odvijanju života i Pitomačana u Vojnoj krajini, bilo je i dobrih stvari, koje su praksom od 200 godina ušle u graničarsku krv i danas se osjećaju. Zahtjev reda i čistoće u dvorištu i pred kućom te obvezatno metenje dvorišta i ulice subotom i nedjeljom rano i danas još postoji u Pitomači i u ostalim podravskim graničarskim mjestima. Dobra je strana i ono oblačenje čistih i svetačkih haljina kad se ide u dućan ili u pohode. Do naših dana gajio se još i zajednički život i međusobna pomaganja u vrijeme proljetnog sađenja, žetve i berbe, a jednako i u provođenju nedjeljnih popodneva, kad se sjedjelo ispred kuća i razgovaralo. Mnogo se radilo, a sve na ruke i bez strojeva, kruh se nije kupovao u trgovini i u pekarama, dok se platno moralo presti, tkati, bjeljiti i na ruke šivati, a uza sve to bilo je vremena i za crkvu i za pjesmu i za druge svoje susjede i bližnje. Društveni život je bio vrlo živ i stvaran."[51]

Nekoliko žigova Općinskog poglavarstva općine Pitomača. (I. - 1917., II. - 1920. i III. - 1928. godine)

Najjači razvoj u svojoj povijesti Pitomača je počela doživljavati ukidanjem stoljetne vojno-krajiške stege 1872. godine. Međutim, prvo vrijeme od ukidanja Vojne krajine nije prošlo lako i bez problema. Sada, kada je ukinuta kumpanija, Pitomača je samo središte općine. Dolazi do dijeljenja krajiških zadruga pa pučanstvo osiromašuje. Zemlje postaju sve manje. Sve livade i pašnjaci proglašavaju se zajedničkim dobrom (Zemljišne zajednice) radi kojih je i u Pitomači bilo mnogo svađa i problema, pa i pobuna oko podjele tog zemljišta.[52]

U mjesto se još više nego do tada doseljavaju bogati i sposobni stranci koji se pokušavaju još više obogatiti, jer je ukidanjem Vojne krajine sada uveden kapitalistički sistem gospodarenja.

Općini Pitomača dodijeljena su mjesta: Grabrovnica, Kladare, Mala i Velika Črešnjevica, Otrovanec, Sedlarica i Pitomača. Prvi načelnik Upravne općine Pitomača bio je Stjepan Makvić iz Pitomače.[53]

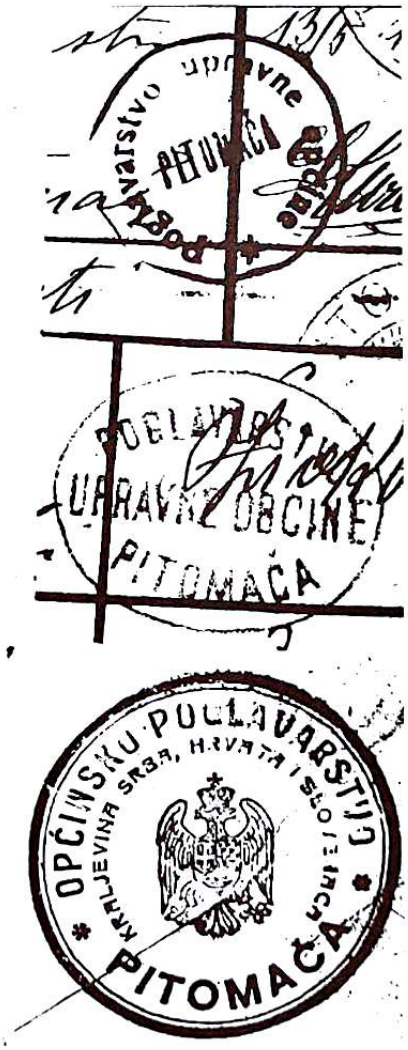

Osnovna karakteristika ovog razdoblja u Pitomači, možemo reći, ipak je značajan gospodarski razvoj, i to posebno trgovine i zanatstva. Raznoliko doseljeno pučanstvo (tzv. "dotepenci"), koje je dolazilo u potragu za što boljim životom, bilo je raznovrsnih struka, ali i nacionalnosti (Mađari, Austrijanci, Židovi). Svi su oni donosili u Pitomaču mnogo novosti i novu kulturu, kao i poglede na svijet. Najviše utjecaja u ovom razdoblju u Pitomači na razvoj gospodarstva, ali u na sam društveno-kulturni i zabavni život, imale su dvije doseljene porodice, Götz i Brenner, koje su se ovdje nastanile sredinom 19. stoljeća. Oni nakon nekog vremena postaju najbogatiji i najmoćniji ljudi Pitomače, posjednici i trgovci, sa mnogo zemlje. Götzi čak kuju i svoj vlastiti novac.54

Radnici koji su radili kod njega bili su plaćeni njegovim novcem, a mogli su ga trošiti samo u njegovoj trgovini koja se nalazila na uglu Trga kralja Tomislava i Ulice braće Radića.

Jedna od nekoliko Götzovih kovanica koje su bile u upotrebi oko prvog svjetskog rata.

Osiromašeni seljaci bili su prisiljeni postajati najamni radnici kod Götza ili kod kojeg drugog posjednika, kojih je u razdoblju od kraja 19. stoljeća do početka drugog svjetskog rata bilo podosta, kako u Pitomači, tako i u okolici.

Dobro poznati lanac u gospodarstvu između seljaka, trgovaca, zanatlija i posjednika počeo se sve više razvijati, tako da već pred prvi svjetski rat imamo mnoštvo i zanatlija i trgovaca, što je svakako dobar pokazatelj koliko se razvilo pitomačko gospodarstvo, a govori i o određenoj asimilaciji sveg pitomačkog pučanstva u jednu kompaktniju cjelinu već u to vrijeme.

Prvi procvat na svim gospodarskim i društvenim poljima Pitomača doživljava između 1890. i 1910. godine.

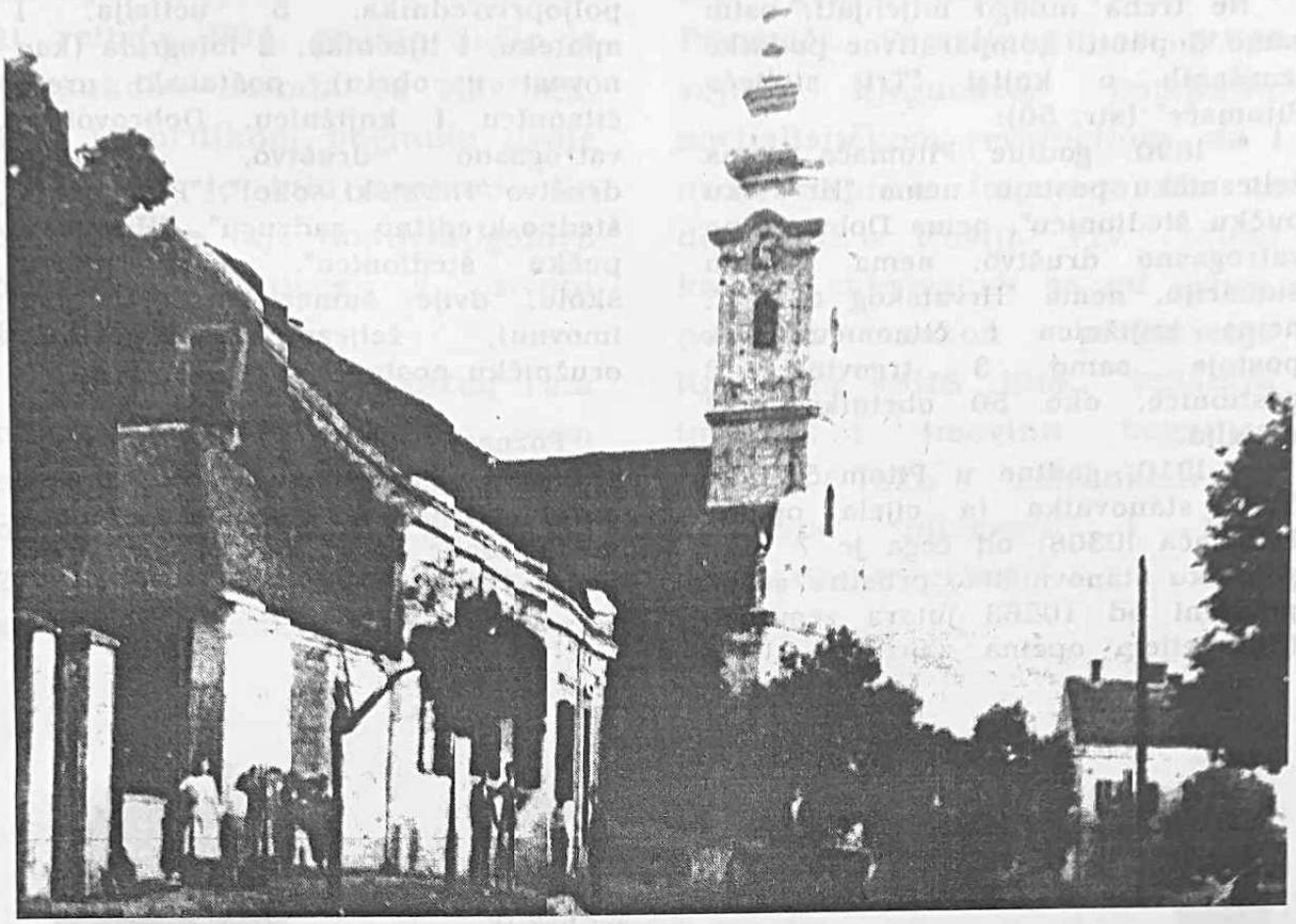

Razglednica Pitomače iz 1928. godine. Lijevo se vidi tzv. "Bačanijeva kuća" u kojoj su nekad Götzi imali dućan "Korana".

GODINA	STANOVNIKA	GODINA	STANOVNIKA
1873.	2.412	1912.	5.027
1880.	3.049	1918.	4.806
1882.	2.992	1921.	4.883
1883.	2.834	1927.	5.220
1890.	4.069	1931.	5.327
1900.	4.469	1936.	4.820
1910.	5.115		

Ne treba mnogo mijenjati, osim samo dopuniti komparativne podatke iznešenih u knjizi "Tri stoljeća Pitomače" (str. 50):

" 1890. godine Pitomača nema željezničku postaju, nema "Hrvatsku pučku štedionicu", nema Dobrovoljno vatrogasno društvo, nema Imovnu šumariju, nema "Hrvatskog sokola", nema knjižnicu i čitaonicu, dok postoje samo 3 trgovine, 2 gostionice, oko 50 obrtnika i 2 učitelja.

1910. godine u Pitomači ima: 5155 stanovnika (a cijela općina Pitomača 10308) od čega je 7 ljudi vojničko stanovništvo, prostire se na površini od 10263 jutara zemljišta (dok cijela općina zauzima 21158 jutara) oko 90 obrtnika, 6 trgovaca, 3 gostionice (svratišta) oko 3800 poljoprivrednika, 5 učitelja, 1 apoteku, 1 liječnika, 2 fotografa (kao novost u obrtu), poštanski ured, čitaonicu i knjižnicu, Dobrovoljno vatrogasno društvo, Sportsko društvo "Hrvatski sokol", "Prvu obrtu štedno-kreditnu zadrugu", "Hrvatsku pučku štedionicu", opću pučku školu, dvije šumarije (državnu i imovnu), željezničku postaju, oružničku postaju i općinski ured."[56]

Poznata 1903.-04. godina opće pobune hrvatskog naroda protiv porobljavanja, opće germanizacije i mađarizacije i opće eksploatacije režima grofa Khuena Hedervarya

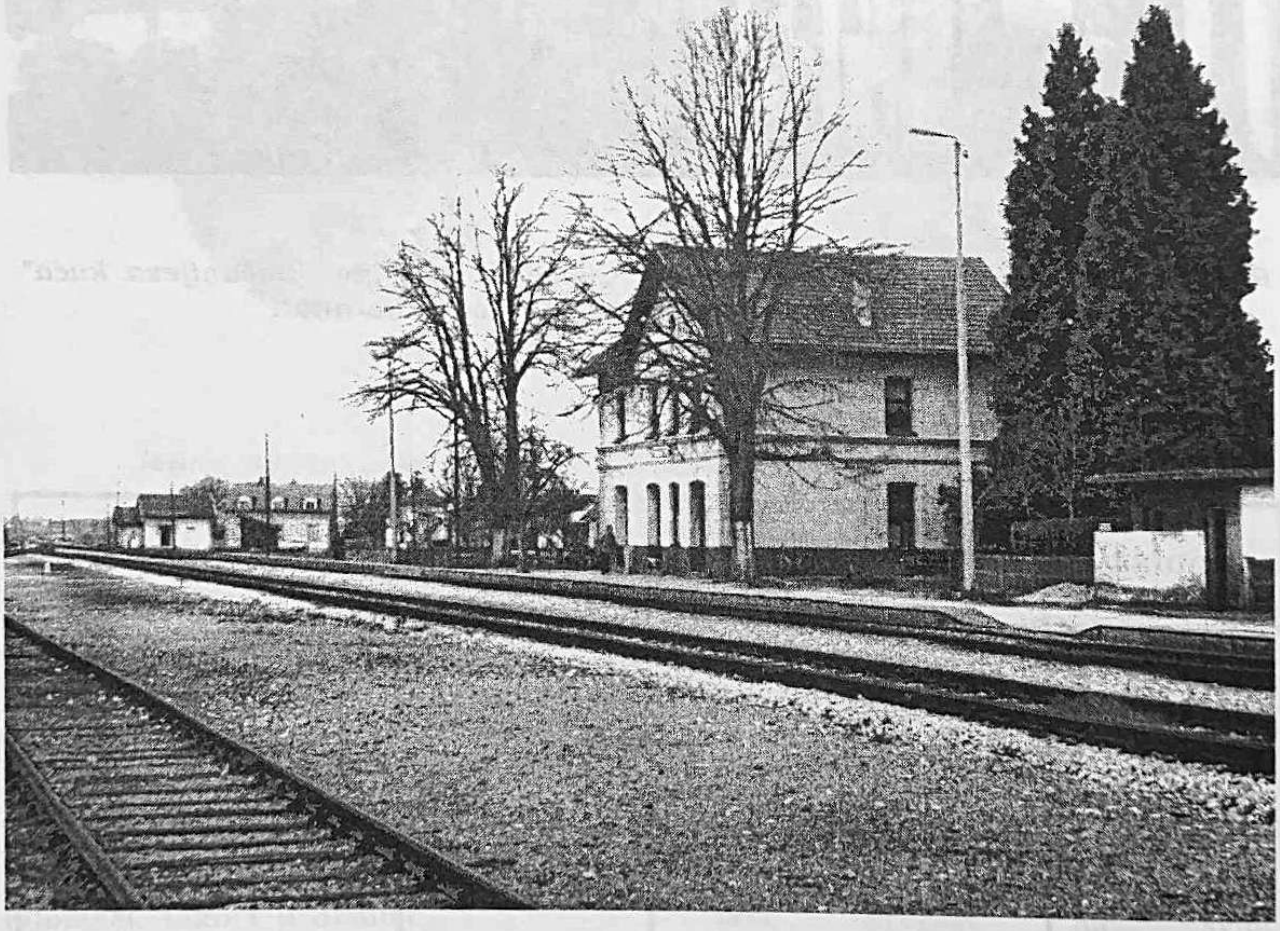

Željeznička postaja Pitomača izrađena je početkom ovog stoljeća (1900.-1902. godine). U tijeku drugog svjetskog rata više puta je paljena od strane partizana.

(1883.-1903. godine) imala je značajan odjek i u Pitomači.[57] 21. veljače 1904. godine došlo je do sukoba naroda sa vlastima. Tom je prilikom poginulo dvoje ljudi, pet je bilo ranjeno. No ova pobuna nije donijela gotovo nikakve promjene u životu širokih masa.[58]

Dolazak prvog svjetskog rata nije u Pitomači, osim uznemirenja i odlaska jednog broja Pitomačana u rat, donio gotovo ništa drugo. Međutim, završetak rata, zatim odjeci ruske Oktobarske revolucije 1917. godine osjetili su se i u Pitomači. Pojavljuuju se grupe vojnih bjegunaca, potaknute socijalističkom revolucijom, da i ovdje naprave isto ono što se dogodilo u Rusiji. Tzv. "zeleni kadar", sakrivajući se od vlasti, posebno nakon proglašenja Kraljevine SHS 1918., uništava imanja i imovinu bogatijeg puka. Tako zelenokaderaši razbijaju, pljačkaju i pale pitomačke trgovine.[59]

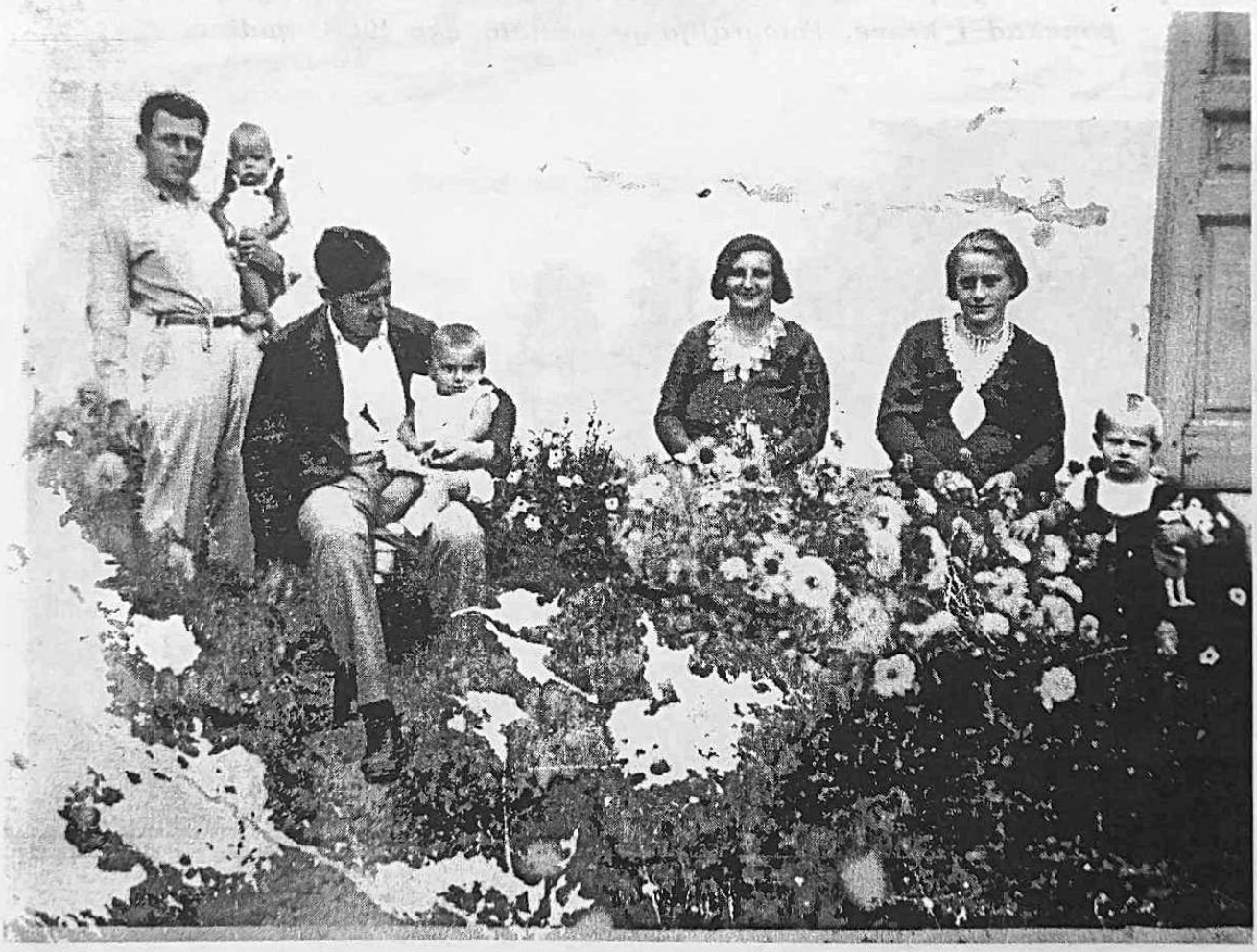

Ljetno popodne 1934. godine u dvorištu općinskog blagajnika g.Demšića (danas Gajeva ulica kbr.77).

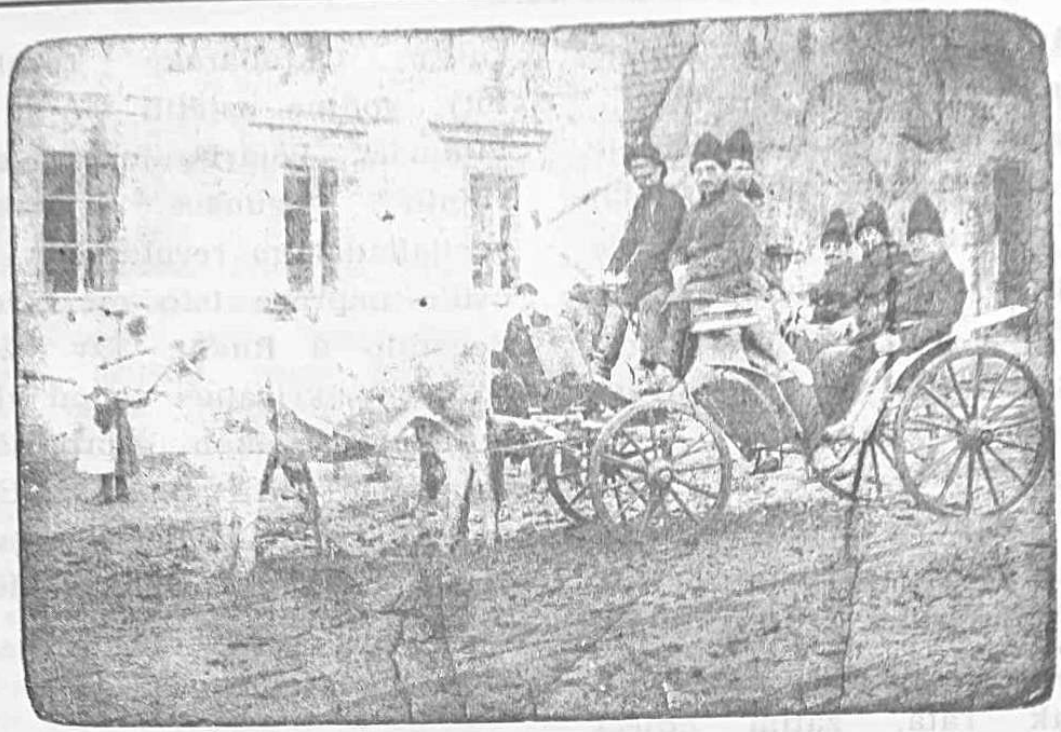

Iz svakidašnjeg života stare Pitomače. Na ovakvom "kalesu" vozila su se samo pitomačka gospoda ili inteligencija. Nekad su bili upregnuti konji, a ponekad i krave. Fotografija je nastala oko 1908. godine.

Od prvog svjetskog rata, otprilike, pa sve do šezdesetih godina 20. stoljeća žito se vršilo na ovaj način. Strijeve je pokretala tzv. "damferica" (parni stroj). Snimljeno 1936. godine.

Pogled na Vinogradsku ulicu.

Još i nekoliko godina poslije prvog svjetskog rata osjećala se dosta jaka kriza i opća besparica. Međutim, već nakon 1921. godine stanje se znatno popravlja.[60] Do tada nova kraljevina se nekako obnovila na gospodarskom planu i ustabilila novu valutu, pa i u Pitomači nastaju nešto povoljnije godine za sveukupni razvoj, mnogo povoljnije od vremena Austro-ugarske monarhije.[61]

Pitomača se opet znatno naseljava, izgrađuje, uređuju brojni prostori, počinje se urbanistički širiti, ulice dobivaju imena, počinje svijetliti prva električna žarulja, kulturno-društvene aktivnosti dosežu gotovo vrhunac...[62] Ovo razdoblje (između dva rata) možemo nazvati drugim procvatom svega onog što je postojalo u Pitomači.

No sve je bilo dobro do šestosječanjske diktature (kralja Aleksandra Karadžorđevića) i proglašenja Kraljevine Jugoslavije 1929. godine u koje vrijeme počinje i velika svjetska gospodarska kriza (1929.-1933. godine). Kriza se osjetila i na ovim prostorima. Konkretno, u Pitomači se osjeća pad broja stanovnika, broj zanatlija i trgovaca. Zavladala je opća besparica.[63]

Prilike se stabiliziraju oko 1934. godine, no već je novi veliki rat bio na pomolu.

Već 1938.-1939. godine počinje mobilizacija starojugoslavenskih vojnih rezervi radi priprema. Drugi svjetski rat u to vrijeme gotovo je već i počeo.[64]

Ratne operacije u pitomačkom dijelu Podravine nisu zabilječene sve do druge polovice 1942. godine. Međutim, opća kriza izazvana ratom počela se osjećati već krajem 30-ih godina 20. stoljeća. Proglašenjem Nezavisne države Hrvatske početkom 1941. godine i službenim početkom rata i u Pitomači je povećan broj vojske, te žandara. Prvi jači napad tzv. partizanske vojske ili NOV-a na Pitomaču zabilježen je 17./18. rujna 1942. godine.[65]

Sve od tad a pa do kraja rata partizanska vojska često napada i pljačka mjesto. Ponekad uspijeva istjerati sve ustaške i domobranske snage koje su se nalazile u Pitomači. U njoj je obično, ako se nije očekivao napad, bilo 30-ak ustaša, 10-ak žandara, po odjeljenje domobrana, te po 1-2 desetine njemačkih vojnika. Kada je napad partizana bio vrlo jak, u mjesto je dolazila pomoć iz susjednog Kloštra Podravskog, Virovitice, Đurđevca ili Koprivnice. U Pitomači su uglavnom bile jedinice poznate 37 ustaške bojne "Crne legije", odnosno tzv. "bobanovci" pod vodstvom domobranskog generala i ustaškog pukovnika Rafaela Bobana.[66]

Nöthigov paromlin snimljen odmah nakon drugog svjetskog rata (1946.). On je stradao više puta u tijeku rata, a najjače 1943. godine. Fotografija je snimljena otprilike sa današnjeg nogometnog igrališta, već djelomično niveliranog. Još uvijek ne postoji niti današnja kuglana, niti sportski dom. Još tada ovaj dio Pitomače, tzv."Gmanje" i "Prešpan" (Vinogradska ulica od pruge), bio je vrlo slabo naseljen. Na "Prešpanu" je bilo svega nekoliko kuća. Danas "Gmanje" izgleda sasvim drugačije i ne može se više prepoznati u odnosu na vrijeme od prije 40-ak godina. Paromlin je inače osnovan 1900., a prestao je raditi 1945. godine.

U Pitomači se u to vrijeme živjelo vrlo teško. Ljudi su uvijek bili u strahu od ratnih razaranja. Što je rat duže trajao, to je neimaština bivala sve veća.

Krajem 1944. godine i u Pitomaču počinju dolaziti kozačke jedinice kojima su zapovijedali Nijemci. Ta je vojska posebno mnogo štete napravila i u Pitomači, te poubijala mnogo civila.[67]

Akcije partizanske voj ske na Pitomaču često su bile vrlo jake. U rujnu 1943. godine zapalili su Nöthigov paromlin, 24,5 vagona žita, demolirali općinu, poštu, šumariju i dr. Šteta je procijenjena na oko 4 milijuna tadašnjih kuna, što je bilo vrlo mnogo. 4./5. listopada 1944. godine osvojili su cijelo mjesto i zadržali se u njemu više dana. Partizani često ruše željezničku prugu u okolici mjesta, telegrafske stupove i sl., ali sve do konačnog zauzimanja Pitomače 1945. partizanske se jedinice nisu u mjestu uspjele zadržati duže od nekoliko dana, što govori koliko je bila i važno mjesto. Partizanske jedinice su se uglavnom nalazile u Bilogori, a akcije su se vršile samo kada se pružila dobra zgoda. Od tih jedinica ovdje su ratovale uglavnom jedinice Udarnog banijskog bataljona, Kalničkog odreda, zatim Brigade "Braće Radić" i "Matije Gubca", te Bilogorskog odreda.[68]

Pitomača pedesetih godina 20.-og stoljeća. Snimljeno sa raskršća Gajeve i Dravske ulice. Još uvijek se vidi stari blatnjavi drum i stare vrbe koje su se do početka 60-ih godina nalazile na istočnoj strani Gajeve ulice, u samom centru.

"Pozdrav iz Pitomače"
(Pitomača 1967. godine)

Razni izvori spominju brojne progone i odvođenja u logore i od strane ustaških i od strane partizanskih jedinica. Spominje se da ustaše već u svibnju i lipnju 1941. godine hapse židovske porodice Schleisinger, Weber i Hiršl.[69] Partizanska vojska vrši prisilnu mobilizaciju prilikom upadanja u mjesto, dok je često sudbina zarobljenih domobrana i ustaša bila kobna. Bježeći od komunističke torture više puta se spominju prebjezi iz partizanske vojske u ustašku, kao i npr. 4. kolovoza 1944. godine kada je prebjeglo 70 partizana.[70]

Konačno zauzimanje Pitomače od strane partizanske vojske izvedeno je 30. 04. - 1.05. 1945. godine uz sudjelovanje 7. brigade 51. divizije NOV-a, bugarskog puka, te artiljerijsko-minobacačkog diviziona.[71]

Drugi svjetski rat za Pitomaču je završen ovim operacijama jugoslavenske vojske l. svibnja 1945. godine.Novom političko-teritorijalnom podjelom Pitomača je pripala kotaru Đurđevac, ali je ona i dalje ostala središte općine (odnosno sada dobiva ime ONOO, a 1952. godine se taj naziv mijenja u Narodnooslobodilački odbor općine Pitomača).[72] 1955. godine općina Pitomača se pripaja kotaru Virovitica, a 1962. godine ona se ukida i mjesto Pitomača pripaja novoformiranoj velikoj općini Đurđevac. 1965. godine osnovano je novo tijelo u političko-teritorijalnoj upravi, tzv. Mjesna zajednica.[73]

Rat je za sobom ostavio dosta ožiljaka, ne samo na ljudima, već i na pitomačkim zgradama.[74]

Nova vlast organizirala je život u skladu sa političkim idejama i ciljevima socijalizma, kao i na području cijele tadašnje Jugoslavije. Mladež je tako još 1943. godine organizirana u omladinsku organizaciju, a 1946. godine osnovan je i Općinski komitet Narodne omladine, koji je ukinut, kao i brojne druge općinske organizacije, kada i općina.

Godine 1951. došlo je do velike poplave u Pitomači i okolici. Na ovoj snimci prikazan je dio Gajeve ulice pod vodom. Na ogradi još se vide komunističke poslijeratne parole.

Savez komunista, tj. partijska organizacija osnovana je također 1943. godine. Za vrijeme postojanja općine postoji i Općinski komitet KP. Ta je organizacija kontrolirala provođenje političkih ideja i ciljeva tadašnjeg režima. Savez komunista prestaje postojati krajem 1990. godine kada postaje nova demokratska politička stranka - Stranka demokratskih promjena.

Odmah po završetku rata borci koji su se borili na strani Titove komunističke armije organizirani su u Savez boraca NOR-a.[75]

Tu je i Aktiv žena (u početku AFŽ) koji je osnovan još 1943. godine. Poslije rata AŽ je sudjelovao u kulturnom i javnom životu, bavio se pjevanjem u pjevačkom zboru HPGD "Sloga", dok od osamdesetih godina u sklopu tog aktiva djeluje i folklorna grupa.[76]

Važnu ulogu u tadašnjem sistemu imao je i SSRN (Socijalistički savez radnog naroda) koji je bio glavni nosilac konstrukcije javnog, kulturnog i društvenog, a djelomično i gospodarskog života.

Sve do 1962. godine postoji u Pitomači i Općinsko sindikalno vijeće osnovano 1945., a ne smijemo zaboraviti spomenuti i tzv. Mjesni štab civilne zaštite, koji je osnovan 1966. godine, što je dosta važno jer je baš u CZ 1990.-91. godine učinjena "prenamjena" za obranu u domovinskom ratu protiv tadašnje JNA.

Panorama Pitomače snimljena sa silosa "Gaj" d.d. drvne industrije

GODINA	STANOVNIKA	GODINA	STANOVNIKA
1946.	5.478	1971.	5.814
1953.	6.114	1981.	5.857
1961.	6.135	1991.	5.942

Sa posvete barjaka pitomačkih društava 1991. godine

Pod stalnom političkom stegom, neslobodom nacionalnog izražavanja, cijelo vrijeme u dosta lošim gospodarskim prilikama bilo je teško živjeti gotovo svih 45 godina, a posebno do kraja 70-ih godina, pa stoga (uglavnom 60-ih godina) dosta ljudi odlazi na rad u inozemstvo, posebno zemlje zapadne Europe.

Ljudi se bave poljoprivredom, ili rade u nekom od društvenim poduzeća, koja su se počela formirati već 40-ih godina. Mnogi su poslije rata osiromašeni oduzimanjem zemljišta ili kuća u društvene svrhe. Vremenom izrastaju velika poduzeća (DI "Gaj", "Borik", "Duhanprodukt") koja postepeno radi lošeg poslovanja odlaze u dugove. Osamdesetih godina počinje se sve više javljati nezadovoljstvo ljudi radi sve manjih plaća i sve lošijih uvjeta rada.

No bilo kako bilo, razvoj mjesta kao što je Pitomača nije se mogao zaustaviti niti u tom režimu. Učinjeno je dosta toga u tih 45 godina. Izgrađena je na primjer zdravstvena stanica, nova škola, zgrada Dobrovoljnog vatrogasnog društva, kuglana, društveni dok, poslovni centar, robna kuća, asfaltirane su sve ulice, izvršena je elektrifikacija, plinofikacija, itd.

Što se tiče općeg društvenog života u Pitomači se i u ovom razdoblju događalo što šta. Postojale su razne prigode (kao na primjer dolazak štafete, ili koji drugi događaj vezan za tadašnji režim) da se prirede razne svečanosti i zabave. Zatim tu je aktivan i športski život. Po tko zna koji put se sredinom osamdesetih godina 20-og stoljeća obnavlja knjižnica i čitaonica, itd.

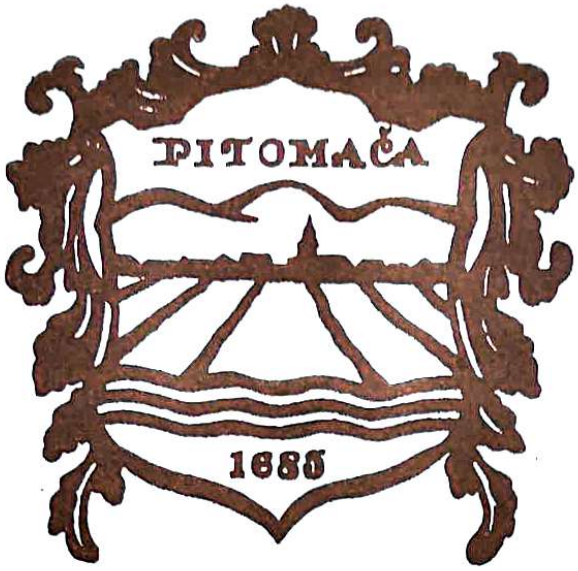

grb Pitomače usvojen na sjednici Skupštine Mjesne zajednice Pitomača 2l. veljače l985. godine. Prikazano je naselje u ravnici između Drave i Bilogore. Likovno ga je izveo pitomački slika i kipar Josip Šimić, dok je ideju za sadržaj dao Mirko Lauš, također iz Pitomače.

Godine l985. nastala je i pjesma "Pitomo selo" za koju je riječi napisao Mirko Lauš, a uglazbio ju je Marijan Jergović:

Pitomo selo uz stari put
domove niza i stoji.
Živeći dugo na mjestu tom
trista već ljeta broji.

Mirisi grožđa i vedar pjev
ljepotom zrače i zbore.
Čuju se skoro u svaki tren
zvuci sa Bilogore.

Drava mu daje svoj srebrn sjaj,
šume ga sjenama rube,
polja ga strasno i svaki dan
zelenom usnom ljube.

Pitomo selo uz velik mar
rukama stvara i snuje.
Budeći prošlost i divni san
sretne si dane kuje.

Pripjev:

Vječno mlada cvjetaj ti,
puna sunca, puna blaga !
Budi sretna svaki dan,
naša Pitomača draga !

Zanimljivo je spomenuti 1985. godinu kada su priređene mnogobrojne proslave pod nazivom "Pitomački jubileji" kojom je prilikom, po prvi put u povijesti Pitomače, napravljen i pitomački grb.[77]

Više puta organizirane su razne radne omladinske akcije za uređenje mjesta...[78]

Stoljetna želja hrvatskog naroda da živi u svojoj vlastitoj državi ispunjena je tek posljednjih godina.

Opći pokret hrvatskog naroda 1990. godine, potaknut najviše tada novoosnovanom strankom HDZ (Hrvatskom demokratskom zajednicom), imao je veliki odjek i u Pitomači. Počeli su politički skupovi (protivno tadašnjem režimu) na kojima se propagirala ideja "kako do samostalne Hrvatske", ali još uvijek pod oštrim okom komunističke vlasti, pa tijekom te godine sve češći su izgredi protiv tadanje vlasti. 1991. godine dolazi do proglašenja samostalnosti Republike Hrvatske, a time ubrzo i do rata sa Jugoslavenskom armijom i srpskim pobunjenicima koji su zapravo diktirali i upravljali socijalističkom Jugoslavijom.

U domovinskom ratu 1991. i 1992. godine u sastav 105. i 127. brigade, kao i u brojne druge jedinice Zbora narodne garde, odnosno Hrvatske vojske, odlazi i mnogo Pitomačana, uglavnom kao dragovoljci, od kojih neki i pogibaju (iako samo pitomačko područje nije direktno zahvatilo ratno razaranje).

1992./93. godinu izvršena je političko-teritorijalna reorganizacija kojom Pitomača dobiva ponovo nakon 32 godine svoju općinu u sastavu novoformirane Virovitičko-podravske županije. Općini su pripojena mjesta koja su se u njezinom sastavu nalazila do 1962. godine (Pitomača, Grabrovnica, Dinjevac, Mala i Velika Črešnjevica, Sedlarica, Turnašica, Otrovanec, Kladare i Stari Gradec).

Ukidanjem komunističke vlasti i uvođenjem nove demokratske , Pitomačani dobivaju pravo da sami biraju svoju lokalnu i stranačku vlast. Tijekom protekle četiri godine osnovano je nekoliko ogranaka političkih stranaka kao HDZ, HSS, HSP i HSLS, a na posljenjim izborima 1993. godine pobijedila je Hrvatska seljačka stranka.

U stvaranju nove Republike Hrvatske Pitomača i bliža okolica imala je nekoliko ljudi koji su dali veliki doprinos u procesu osamostaljivanja Hrvatske. Spomenimo Stjepana Sulimanca rođenog u Turnašici (1915.-1994.) koji je desetljećima širio antikomunističku ideju i ideju o samostalnoj i neovisnoj Republici Hrvatskoj.

Uvođenjem novog političkog i gospodarskog uređenja i u Pitomači se dosta toga mijenja. Najočitije promjene su u gospodarstvu - kao razvoj sitnog poduzetništva (privatnih trgovina i poduzeća). Za samo nekoliko godina u Pitomači je osnovano više od 20 privatnih poduzeća, te više od 20 privatnih trgovina raznih područja gospodarstvene djelatnosti i sve relativno dobro posluju.

Petar Juriša	1960. - 1991.
Željko Tomiljenović	1961. - 1991.
Ivica Dikšić	1964. - 1991.
Branko Kovačević	1962. - 1991.
Željko Begović	1957. - 1991.
Ivica Rengel	1962. - 1991.
Zdravko Pankasz	1968. - 1992.
Ivica Barčan	1972. - 1992.
Ivica Ferić	1966. - 1992.
Marijan Saić	1970. - 1992.
Ivica Osmanović	1972. - 1992.
Božidar Knežević	1972. - 1992.

Pitomački vitezovi domovinskog rata poginuli u obrani Hrvatske tijekom 1991. i 1992. godine.

Pogled na park pored crkve na Trgu kralja Tomislava sa spomenikom podignutim 1993. godine u čast poginulih pitomačkih branitelja u domovinskom ratu 1991./1992. godine.

MIROSLAV KRLEŽA: "SMRT U PITOMAČI"

(noveleta)[78a]

"... Gotovo svaki razgovor s Krležom iz toga vremena doticao se smrti. Ispričao mi je u magnetofon priču "Smrt u Pitomači" ...Čim je počeo pričati, glas mu je postajao bodriji, neki rezignirani ton koji se osjeća u posljednje vrijeme odjednom bi iščeznuo. "Noveleta" (tako ju je nazvao) u obje verzije , registriranoj na magnetofonu i ispričanoj bez registriranja, zvučala je gotovo istovjetno:

To se događa 1908. Godina aneksije Bosne, šezdeseta godišnjica vladavine Franje Josipa, cara austrijskog i kralja hrvatskog. Moja prva regrutska godina u kadetskoj školi u Pečuhu.

U septembru 1908. došli smo u Pečuj , a sad je decembar: već tri mjeseca što spavamo pod vojnim gunjevima, što nas ujutro bude bubnjevi, što nema mame, mamine tople kave, što su sobe hladne, što si regrut, što nosiš pušku i sve ostalo. Naiđe tako trenutak normalne nostalgije kod djeteta: svi smo još dječaci, 14-15 nam je godina, prvi put smo otrgnuti od mame, maminim čajeva i kolača, od kuće i toplog kreveta. Računamo koliko je još dana do Božića: 22. decembra idemo na prvi dopust.

1908. godina bila je hladna, s velikim snjegovima koji su počeli padati već oko Svete Kate...

Napadao veliki snijeg 2.decembra 1908. godine bila je, kako rekoh, šesdesetogodišnjica vladavine Franje Josipa. Prva parada kadetske škole. Slavlje. Blok našeg bataljona, tri stotine i nekoliko kadeta treba da izvrše paradu poslije mise; najprije sveta misa pa poslije nje parada. Bataljon stoji u snijegu. Ispred bataljona, na svom konju koji se zove Čiga, kruži kapetan Čelešnjič. Čekamo svaki čas da se pojavi generalitet pred kojim ćemo defilirati. Svi smo tu, zajedno, svatko na svojoj kapi ima zataknutu borovu grančicu: u čast Franje Josipa, cara austrijskog i hrvatskoga kralja.

Stojimo tako u snijegu i čekamo. Odjednom iz portala dolazi Stabsfeldwebel, narednik po imenu Buda, zapravo magaciner i duša cijele te škole, čovijek s prilično velikom trbušinom kao u Falstaffa i jakim blond brcima, pravim mađarskim. Ide prema nama, žuri se, prilazi kapetanu Čelešnjiču i predaje mu neki telegram. Kapetan je na konju, već isukao sabljuj jer svakog trenutka treba da dođu generali. Sekunde se odbrojavaju, nedma više mnogo vremena. Otvara telegram, okreće se prema drugome vodu: na repu drugoga voda s lijeve strane stojim ja, do mene Milan Brener, moj kolega i drug iz Pitomače. Kapetan Čelešnjič uzvikuje: "Brener, umro ti je otac. Moraš požuriti na voz koji ide u 9 sati za Sveti Loerinz, da stigneš na vrijeme u Pitomaču". Tako ex abrupto, s neba pa u rebra: " Brener, umro ti otac."

Mali Brener, sav zbunjen, skine pušku, baci je u snijeg, počne da plače. I tako plačući ode za Stabsfeldwebelom Budom, da stigne na vrijeme na sprovod svome ocu. Sin trgovca Brenera iz Pitomače, dječak kao i ja, odlazi tako prvi od nas regruta: to je bio za sve nas izuzetan događaj.

Udariše trube, stigoše generali, započe defile. Poslije toga, sjećam se, svečani doručak, pa ručak, pili smo šampanjca, slavili šesdesetogodišnjicu cara i kralja Franje Josipa. A Brener prvi ode doma, prepliva tu veliku rijeku koja nas je dijelila od majke, topline, kuće, čajeva, kolača. Tri-četiri

dana govorili smo samo o njemu, kako mu je tamo, otišao, eto, iz ovog đavolskog ansambla što se zove kadetska škola, sada je kod kuće.

Vratio se slijedeće nedjelje večernjim vozom iz Pitomače u Pečuj, u kadetsku školu. Na sam sprovod njegova oca nismo više ni pomišljali. Zanimala nas je samo činjenica da je netko od nas biotamo gdje su mama, topao čaj i krevet, mkolači i čokolada. Kako mu je bilo u Zagrebu kad je išao da kupi vijence, zatim u posjet kod neke tetke, pa na sprovodu jedini u uniformi. Mali Brener je doživio da bude prvi koji je otišao preko rijeke na drugu obalu i da javi nama kako je na toj drugoj obali.

Donio nam je veliku kutiju kolača, raznih poslatica od čokolade, kupio negdje na nekoj usputnoj stanici (na stanicama su bili neki automati u obliku limene kokoške: baciš novčić u limenu koku i ona ti pokaki jaje). Kupio je ne znam koliko tih čokoladnih jaja i podijelio nam ih. Bio je dijete imućnog trgovca pa je to mogao sebi priuštiti. Sjedili smo na krevetima i jeli, pojeli sve te kolače, jaja, koku. Karmine su bile uglavnom vesele. Smrt u Pitomači otišla je u idilu izleta, koji nam je, zapravo bio predizlet, za dvadeset dana će biti naš prvi odlazak kući, mami, na tople čajeve i kolače.

Tako je Milan Brener pokopao svoga oca. Bilo je to, da ponovim, u decembru 1908.

Sada preskočimo 34 godine, sve do decembra 1942. u Zagrebu. Za vrijeme rata drugovao sam s tri doktora: Valterom Rukavinom, Borčićem i Božom Markovićem (koji je mene i Belu pomagao, nabavljao nam životne namirnice i sl.).

Valter Rukavina je bio epidemiolog, putovao je u Bihać, zaradio tamo trbušni tifus, vratio se i ležao kao rekonvalescent. Otišao sam da ga posjetim. Prvi put ga vidim poslije krize koja je bila gotovo smrtonosna. Sjedimo i razgovaramo o ratu, o tome kako mu je bilo u Bihaću, slušamo njegove impresije iz Bosne. Odjednom ulazi njegova žena Vera, kaže da je tu neki gospodin Brener, njihov susjed koji stanuje u istoj kući, hoće i on da vidi njezina muža "Pa neka izvoli"

Dolazi jedan mladi čovjek, inženjer Brener. Pozdravlja nas i sjeda kraj mene. Razgovaramo. Pitam ga: "Jeste li možda iz Pitomače? Od kojih ste Brenera?" Odgovara da je iz Pitomače, otac mu je imao pilanu. "Kakav kuriozum ! Jeste li ikada čuli za Milana Brenera koji je isto tako bio iz Pitomače i koji je 1914. godine poginuo na Drini. Dobio kuglu u glavu i poginuo odmah na početku rata. To je bio moj drug iz djetinjstva." Kaže da ga nije poznavao jer je kasnije rođen, ali da su braća po stricu, stričevići, što se kaže. Govorili su mu o njemu u familiji.

Kažem mu kako je sve to čudno i ispričam priču o smrti u Pitomači, življe nego što sam Vam je sad ispričao, predočim mu to raspoloženje djece koja čeznu za rodnom kućom, toplim krovom, majkom, za životom koji se razlikuje od grubog vojničkog života u kasarni, o tome kako je Brener prvi od nas otišao pa se vratio, kako je pokopao oca pa onda otac otišao u drugi plan, o kolačima, jajima od čokolade, karminama.

I dok ja to pričam pojavi se ponovo na vratima Vera, supruga Valtera Rukavine. Blijeda ko smrt. Krv joj se slila u pete. Pomislih da će se onesvijestiti. Stoji, dršće, gleda mene. Ja upravo pričam o smrti u Pitomači. Ona zbunjeno kaže: "Gospodine inženjeru, molim Vas, došla je Vaša žena. Ima nešto važno da Vam kaže." On se iznenadio što mu je došla žena. Nikad prije nije tu dolazila. Zbunjeno ustane i izjuri napolje. Vera Rukavina i dalje gleda mene. "Kako znate da mu je umro otac?"

Čula je kako pričam o smrti oca u Pitomači. "Upravo je došla Brenerova žena s viješću da mu je umro otac u Pitomači."

Zusammenfassung

Pitomača ist eine im Draugebiet (Podravina), zwischen Đurdevac und Virovitica, auf der Draugebietmagistrale (Podravska magistrala) liegende Siedlung. Die erste konkrete Erwähnung in der Zeit nach dem türkischen Rückzug datiert aus 1710. Dieses Jahr ist ein sehr wichtiges Jahr für Pitomača, weil in diesem Jahr die Pfarre gegründet wurde. Einige Jahre früher (1685) wurde Pitomača neu gebaut, 150 Jahre nach der türkischen Zerstörung.

Während der Zeit des Militärgrenzgebietes war Pitomača der Sitz der Kompanie Nr. 6 des Regiments von Đurdevac bis zum Jahr 1872. Nach der Einstellung des Militärgrenzgebietes wurde Pitomača zur Gemiende und behielt diese Verwaltungsfunkcion bis 1962. Diese Funktion hat der Entwicklung von Pitomača sehr viel beigetragen. In den Jahren 1786-87 bauten die Einwohner von Pitomača eine neue große Pfarrkirche, deren Schutzheilige St. Vitus wurde. Die Kirche wurde 1968 im Brand zerstört und danach renoviert. Seine große Entwicklung erfuhr Pitomača nach der Einstellung des Militärgrenzgebietes und insbesondere zwischen den zwei Weltkriegen. In den 20-er Jahren des 20. Jahrhunderts erfuhr Pitomača sein größtes Wachstum in allen Lebensbereichen.

Der zweite Weltkrieg ergriff auch Pitomača. Viele Gebäude wurden zerstört, und viele Leute sind im Krieg gefallen. Nach dem Krieg mußte der Ort erneuert werden. In der Zeit des sozialistischen Jugoslawiens (1945-1990) konnte sich Pitomača im Einklang mit bestehenden Umständen entwickeln.

In der 45-jährigen kommunistischen Periode wurde viel im wirtschaftlischen und sozialen Bereish getan, aber viele Tätigkeiten wurdn auch gehemmt und zugrundegerichtet. Im größten Teil dieser Periode belegte Pitomača keine Funktion als Gemeinde. Diese Funktion wurde schließlich 1994 zurückgewonnen. Neue politische und besonders Kriegsbegebnisse haben auch in Pitomača ihre Spur hinterlassen. Viele Leute aus Pitomača kämpften im Heimatkrieg in ganz Kroatien auf vielen Kampfplätzen. Mehrere von ihnen gaben ihre Leben für die Unabhängigkeit der Republik Kroatien.

Summary

Pitomača is a settlement in Podravina, in the valley of the river Drava, situated between Đurđevac and Virovitica on the Drava-River area inter-regional road. The first mention of Pitomača after the Turkish withdrawal can be traced back as early as in 1710, a very important year for Pitomača because the parish was founded in the same year. The settlement itself was reestablished somewhat earlier, in 1685, 150 years after it had been destroyed by the Turks.

During the Military Borderland period Pitomača was the site of the company No.6 of the Đurđevac regiment until 1872. After the Military Borderland, the buffer zone against the Turks had been abolished, Pitomača became the site of the Commune and had this function until 1962. This function has greatly contributed to prosperity of Pitomača. In the period between 1786 and 1787 the inhabitants of Pitomača built a big new parish church of St Vitus that was destroyed by fire in 1968 and afterwards successfully renovated. After the Military Borderland had been abolished, Pitomača experienced a considerable development but its prosperity has to be dated between the two world wars. All that had existed in Pitomača before, experienced its growth in the 1920's.

In the 1920's Pitomača became a trade and handicraft centre. The World War II affected Pitomača, too. Many buildings were destroyed and many people were killed in the war. After the World War II the place had to be restored. In the period between 1945 and 1990 i.e. the Socialist Yugoslavia period Pitomača could progress according to the existing circumstances. In the communist period a remarkable progress had been made, especially on the economic and general welfare level, but many things were destroyed and obstructed, too.

For the most part of that period Pitomača wasn't the commune or district centre. This status was finally reestablished in 1994. Recent political and especially war events haven't left out Pitomača. Many citizens of Pitomača have taken part in the Croatian liberation war throughout Croatia at numerous battle-fields and several of them have given their lives for the independence of the Republic of Croatia.

PUČANSTVO PITOMAČE

VU TE PODRAVINE

Nešće veli vu te Podravine,
nega nikaj samo so Hlebine
gdi naivci z glajžicami trže,
a peneze vu Švicarskoj drže.

Što tak veli te med norce spada,
il" pak mora da je z Novigrada,
di so zeti još šmrkljivci mali,
se školniki, popi i fiškali.

Nišče nezna kakvi so molvarci,
med podravci najgorši školarci,
kam god hode sud na glase zido,
jeden razred četri leta ido.

Najlepše se živi med virovci,
to su gazde z debelemi novci,
tu se kuna tri put preobrne,
s kese zide v žep se nazaj vrne.

A picoki med podravci kruna,
kite pevce z perjem od plavuna,
jedo štruklje, kobase i bocke,
a recepte dobivaju škotske.

Z Kalinovca ftić je fletno prno,
nigdje nemre najti niti zrno,
gdi se nose šulci i frtuni,
bežte ftiči ido poberuni.

Si kloštrani to su lisci stari,
pretršci i konjski mešetari,
pijac, malta, aldomaš i vaga,
fkanili bi i sveca i vraga.

V Pitomači saki dan vidovo,
tu se trži i staro i novo,
cigani su biznisa študerali,
šverc se vrti "made in Italy".

Pak što oče da ga želja mine,
nek nam dojde vu te Podravine,
nek donese za jesti i piti,
pri nas more i dva dana biti.

Božica Jelušić

Otrovanec, područno selo pitomačke općine koje se veže južno na Pitomaču, mjesto je iz kojeg se mnogo ljudi odselilo u Pitomaču (snimljeno 1983. godine).

Sastav pitomačkog pučanstva u svakom pogledu je danas vrlo raznolik. Kroz prošlost je teško pratiti sve ono što se sa pitomačkim pučanstvom događalo. Također je teško saznati tko su bili prvi stanovnici, odnosno kojeg su porijekla oni ljudi što su poslije Turaka mjesto osnovali.

U Pitomaču su ljudi dolazili i još uvijek dolaze sa raznih strana i iz raznih mjesta, kako iz Hrvatske, tako i iz Europe.[79]

Činjenica je da se tijekom cijele povijesti Pitomače pučanstvo uglavnom u nju useljavalo, a samo u kraćim razdobljima iseljavalo.[80]

Bilježimo nekoliko većih migracija tijekom prošlosti. Prva je počela krajem 18. stoljeća i traje još i danas, a radi se o doseljavanju iz okolnih mjesta u Pitomaču.[81] Zatim migracije za vrijeme pokušaja germanizacije i madarizacije. Značajne su migracije koje su uslijedile stvaranjem gospodarski vrlo povoljnih razdoblja krajem 19. i prvih desetljeća 20. stoljeća iz unutrašnjosti i iz gotovo cijele Europe.[82] Doseljenici donose u mjesto novi govor, nove navike i običaje.

PREZIMENA U PITOMAČI ZABILJEŽENA OD 1714. DO 1732. GODINE U PROTOKOLU KANONSKIH VIZITACIJA 1714. GODINE I MATIČNIM KNJIGAMA 1717.-1732. GODINE.

Andrašić, Andralić, Barčan, Begović, Benko, Bolković, Bokal, Borković, Brokić, Capan, Črepinko, Čižmešija, Crlenjak, Čordaš, Demšić, Despotović, Doljanec, Domitrović, Došlin, Dugina, Filipec, Filjak, Frčirep, Friščić, Fereža, Galarec, Galarčec, Gašparec, Gibić, Glavak, Grabar, Gregurić, Gucek, Gyak, Halusek, Halavuk, Hegeduš, Hegedušić, Hengir, Herlić, Horvatić, Jakopec, Jakopović, Jandrašić, Kalčević, Kirin, Kirinec, Kovačić, Kovačević, Kos, Krajač, Krapan, Krnjak, Košarić, Kukavica, Lukačić, Malčec, Mađeric, Makar Marković, Maister, Margetić, Međurečan, Mihinec, Mihalić, Mihoković, Mikec Mikšić, Mlinar, Mrak, Orhić, Osmanović, Paša, Perić, Peršak, Petrić, Pisek, Pecimotika, Prokić, Rakijašić, Rakitničan, Rešetar, Roljaški, Sabol, Salatić, Subota, Syladi, Šabarić, Šakin, Šarec, Šandrovčan, Šegregur, Šemovčan, Šidić, Šilimber, Šimonović, Šimunovčan, Široki, Smrček, Špiranec, Špitek, Švarbić, Tišlar, Tkalčević, Vargović, Vlašiček, Vogrinović, Vranek, Zmernik i Zdeličan.

(ukupno lll prezimena)

Migracije nisu znatno utjecale na izgled nacionalnog sastava pitomačkog pučanstva. Prevladava hrvatsko pučanstvo (preko 95%), međutim etnografski vrlo podijeljeno, jer potječe iz raznih krajeva Hrvatske i izvan nje.[83] Slično je i sa religioznim sastavom, gdje prevladava rimokatolička konfesija.

Treba spomenuti da je u Pitomači više od 50% pučanstva koje privređuje, dok je školska sprema Pitomačana relativno niska - prevladava završenih 4 - 7 razreda osnovne škole.

U formiranju govornih karakteristika postoje dvije osnovne struje. Prvu sačinjava govor pridošlih iz zapadne i srednje Podravine, dok drugu govor doseljenika s lijeve obale rijeke Drave, odnosno predturski govor. Svako drugo doseljavanje djelovalo je na govorne karakteristike samo kao "začin". Pitomački govor je mješavina raznih narječja, prevladava kajkavsko-ekavsko s dodatkom štokavsko-ijekavskog.[84]

Struktura školske spreme u Pitomači 1981. i 1991.

ŠKOLSKA SPREMA	1981.	1991.
Nepismenih	310	206
Bez školske spreme	356	199
Školuje se i predškolska djeca	988	1.020
Od 1 - 3 razreda O. Š.	513	510
Od 4 - 7 razreda O. Š.	2.016	2.005
Završena O. Š.	755	770
Završena SSS	805	960
Završena VŠS	80	72
Završena VSS	34	40
U K U P N O	5.857	5.942

PREZIMENA PORIJEKLOM	BROJ	VRIJEME DOLASKA
- Izvorna ?	13	1684-1700. ?
- Iz Podravine	79	1690-1750. ?
- Iz Ugarske	6	1690-1750. ?
- Iz Srbije i Slavonije	7	1690-1750. ?
- Doseljena tijekom 18. st. iz raznih krajeva	60-70	-
- Doseljena za vrijeme germaniz. i mađariz.	oko 170	1800-1910.
- Doseljena za vrijeme povoljnih gospod. uvjeta	100-110	1860-1930
- Iz okolnih mjesta	15-25	18. st.-1944.
- Sa Kosova i Albanije	7	1944-1994.
- Iz Crne Gore, Makedonije, Vojvodine, Slovenije Bosne i Hercegovine	20-25	1944-1994.
- Ostalo	oko 180	1944-1994.
U K U P N O	oko 730	

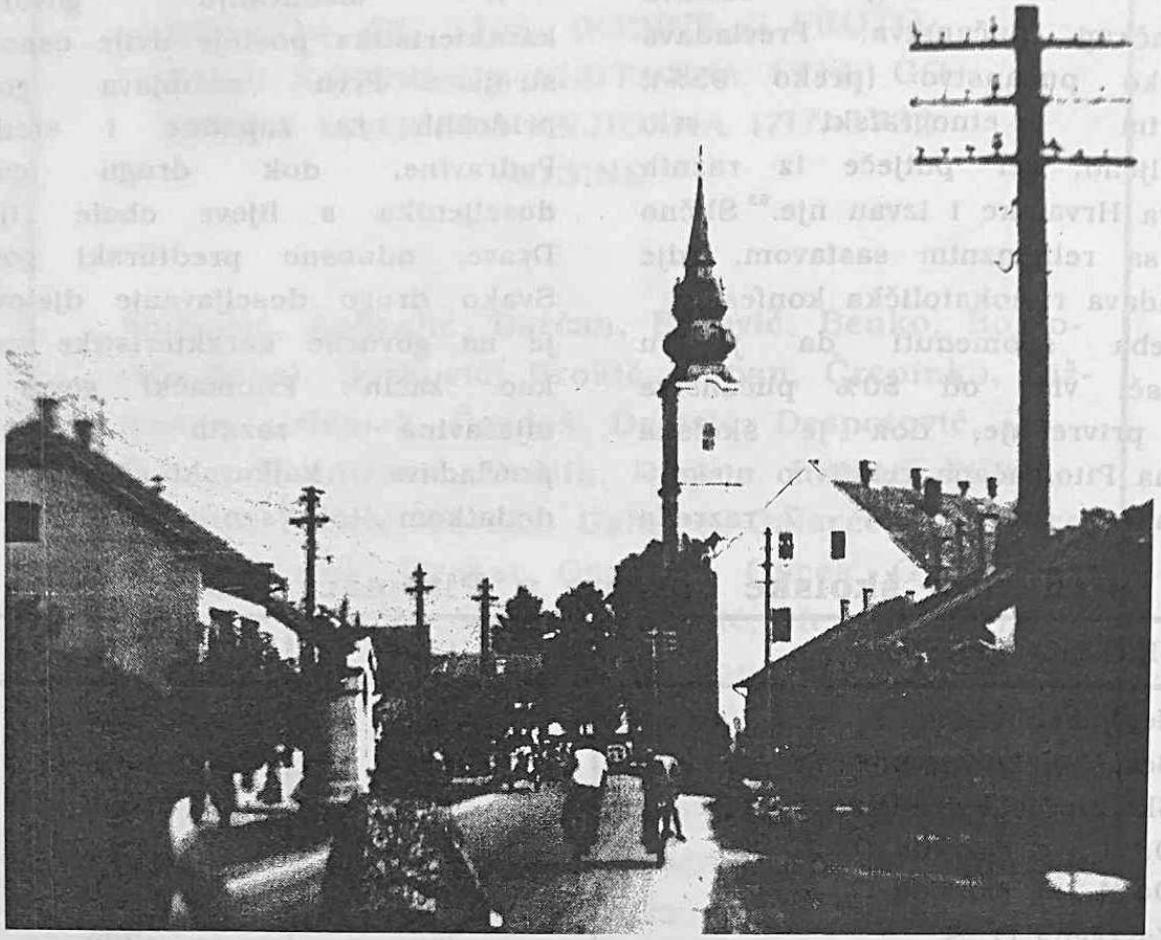

Veduta Pitomače snimljena 1967. godine.

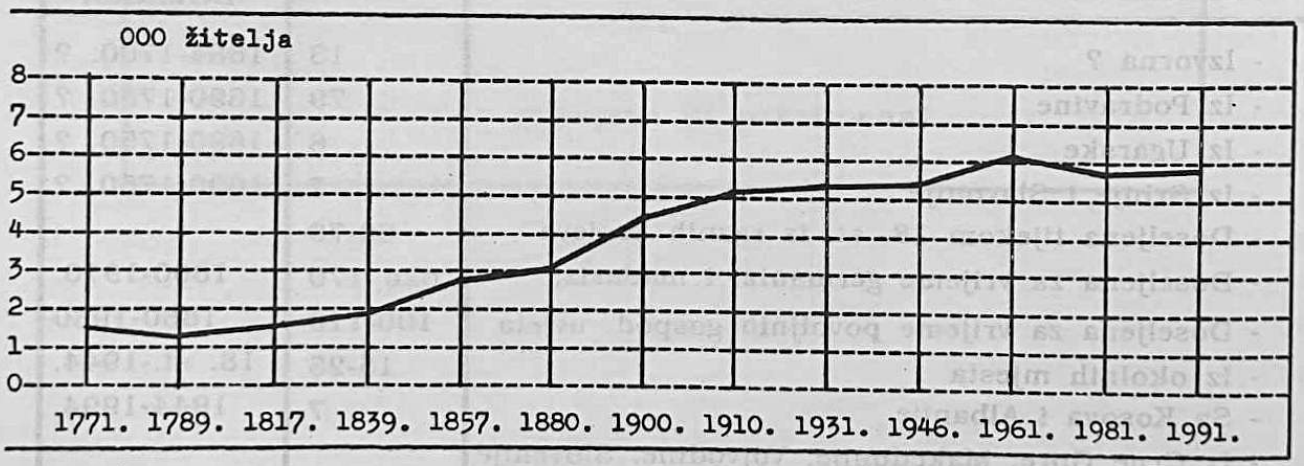

Kretanje broja pučanstva 1771. - 1991. godine.

	1927.	1971.	1981.	1991.
Broj domaćinstava	960	1.708	1.809	1.900
Prosjek broja članova po jednoj obitelji	5,4	3,5	3,2	3,1
Broj stanova za stalno stanovanje	?	?	1.816	1.920
Broj stanovnika	5.220	5.814	5.857	5.942

Broj domaćinstava, članova po jednoj obitelji, te broj stanova za stalno stanovanje 1927 - 1991. godine.

NACIONALNOST	1981.	%	1991.	%
HRVATI	5.642	97,08	5.775	98,50
SRBI	29	0,49	30	0,51
MAKEDONCI	6	0,10	5	0,09
MUSLIMANI	2	0,03	2	0,04
SLOVENCI	7	0,11	6	0,10
CRNOGORCI	3	0,05	5	0,06
ČESI	1	0,01	1	0,01
MAĐARI	8	0,12	7	0,11
RUSI	1	0,01	1	0,01
UKRAJINCI	1	0,01	1	0,01
ALBANCI	5	0,08	6	0,09
NIJEMCI	1	0,01	1	0,01
NEIZJAŠNJENO	151	2,80	102	1,90
UKUPNO	5.857		5.942	

Nacionalni sastav pitomačkog pučanstva 1981. i 1991. godine.

Godina	Broj	Postotak
1971.	105	2,0
1981.	135	2,4
1991.	130	2,2

Privremeno zaposleni u inozemstvu 1971. - 1991. godine

Zusammenfassung

Die günstige natürliche und geographische Lage des heutigen Pitomača hat immer die Ansiedler aus verschiedenen Regionen angezogen, um sich hier ansässig zu machen. Aus diesem Grund ist die Struktur der Einwohner von Pitomača geschichtlich betrachtet in aller Hinsicht sehr verschiedenartig und komplex. Die Bevölkerung, stammt aus dem westlichen Deaugebiet (Podravina). Zum Teil ist das die ursprüngliche Bevölkerung, die da noch vor den türkischen Einbrüchen wohnhaft war. Von anderen Einwanderungen sind noch diejenigen aus Slawonien im 18. Jahrhundert, aus Ungarn und Österreich und die Juden aus ganz Europa zu nennen.

Jedoch ist Pitomača heutzutage eine Ortschaft mit der vowiegend kroatischen, römisch-katholischen Bevölkerung (mehr als 95 Prozent).

Dank dem ununterbrochenen Zustrom der Bevölkerung ist die Gesamtzahl der Einwohner beträchtlich gestiegen, insbesondere im 19. Jahrhundert. In den letzten hundert Jahren variert die Gesamtzahl der Bevölkerung zwischen 4000 und 5000.

Mehr als die Hälfte der Bevölkerung in Pitomača ist arbeitstätig. Die vorherrschende Schulabschlußreife ist sehr niedrig und beträgt im Durhschnitt nur sieben Klassen der Grundschule.

Sprachliche Merkmale von Pitomača sind folgendermaßen zu bestimmen: kajkawisch-ekawischer Dialekt mit einigen stokawisch-ijekawischen Elementen.

Summary

A favourable natural and geographical position of the contemporary Pitomača has always been attracting people to inhabit this location. Therefore, the structure of the population in Pitomača is very heterogeneous in every respect. The population originates from the Western Podravina. They are partly autochthonous inhabitants whose ancestors lived here before the Turkish invasion. Other settlements to be mentioned are from Slavonia in the 18th century, and additionally from Hungary, Austria and the Jews from the whole territory of Europe.

However, Pitomača is nowadays a place with prevalent Croatian Roman Catholic population (above 95 per cent). The constant inflow of new inhabitants resulted in encreased total number of population mostly in the 19th century. In the last hundred years the number of people living in Pitomača has varied from four to five thousand. Fifty per cent of the population in Pitomača is money-earning. The average educational level is very low, because people with only seven classes of primary school are predominant.

Speech characteristics can be defined as the predominant kaikavian-ekavian dialect with some štokavian-ijekavian features.

Ugao Gajeve i Vinogradske ulice snimljen krajem 70-ih godina.

Ugao Vinogradske ulice i Ulice Augusta Šenoe.

Ugao Gajeve i Dravske ulice.

Pogled na centar Pitomače.

Ženska i muška pitomačka narodna nošnja.

Sa Glazbenog festivala "Pjesme Podravine i Podravlja" 1994. godine.

16. svibnja 1993. godine kardinal Franjo Kuharić održao je u pitomačkoj župnoj crkvi svetu potvrdu pitomačke djece.

DRUŠTVENI I JAVNI ŽIVOT, NEKAD I DANAS

VIJALA SE BELA VILA

Vijala se bela vila - vijala se,
okre grada vojvodina - okre grada,
nju zapazi mlad vojvoda - nju zapazi,
čez oblučke steklenove - čez oblučke,
čez rukavce vezvenove - čez rukavce,
zabrinu se mlad vojvoda - zabrinu se,
čim će vilu darovati - čim će vilu,
imam grada nešetana - imam grada,
njega bi mi vilom dati - njega bi mi,
vilam dati opšetati - vilam dati,
na to vila ni ne gleda - na to vila,
nedar bi mu zafalila - nedar bi mu,
imam konja nejašena - imam konja,
njega bi mi vilom dati - njega bi mi,
na to vila ni ne gleda - na to vila,
nedar bi mu zafalila - nedar bi mu,
imam brata neženjena - imam brata,
njega bi mi vilom dati - njega bi mi,
na to vila pogledala - na to vila
i lepo mu zafalila - i lepo mu.

(Narodna pjesma iz Pitomače i okolice - prema pjevanju Jelke Čupen - Keke iz Pitomače)

Sa pitomačke smotre folklora osamdesetih godina dvadesetog stoljeća.

Kao i u drugim mjestima Hrvatske u prošlosti se stvarni, osnovni društveni javni život svodio uglavnom na narodne običaje.

Danas u Pitomači ima malo narodnih običaja koji se obdržavaju, no oni ipak postoje, iako se ne obnašaju nekadašnjim intenzitetom i na nekadašnji način (kao prije 50, 60 ili više godina).

Najbogatiji od svih njih od davina su svatovski običaji, što odgovara njihovoj vrijednosti u čovjekovu životu. No, oni su samo po nekim detaljima tipični za Pitomaču.[85] Međutim, danas se i oni rijetko održavaju na onaj način kako se to nekad radilo.

Osim njih postojali su i postoje razni drugi običaji vezani za život i smrt, za crkvu, razne stare zaboravljene poslove kao: "krstitke", "karmine", plesanje i pjevanje po ulicama za vrijeme "Vuzma" (Uskrsa), "matkanje", "fašenjek", zatim krštenje mošta po Križevačkim štatutima, "šibranje", "Tri kralja", unošenje slame u kuću na Badnjak, "Vincekovo" itd.

Kao i u drugim mjestima Hrvatske tako i u Pitomači narodna nošnja se više ne upotrebljava u svjetovnom i svakidašnjem životu, već se ona danas prezentira javnosti kao narodno blago.

Izvornu pitomačku nošnju teško je opisati, jer su razna doseljavanja uvijek donosila i nove karakteristike nošnji. Prikazana nošnja (vidi ilustracije u boji) danas se smatra narodnom pitomačkom (izvornom) nošnjom, ali ona ima mnogo karakteristika sličnih ostalim mjestima ovog dijela Podravine.[87]

Slično možemo reći i za tradicionalni narodni glazbeni instrument. Nekada su to bile gajde,[88] dok se općenito smatra tradicionalnim narodnim instrumentom ovog kraja tzv. "citure" - žičani glazbeni instrument (porijeklom iz Mađarske).

Detalj tradicionalne ceremonije krštenja mošta sa "Kletijade" 1992. godine. Biškup Marijan Stilinović upravo krsti mošt u vino.

"Fašenjek" u Pitomači 1992. godine.

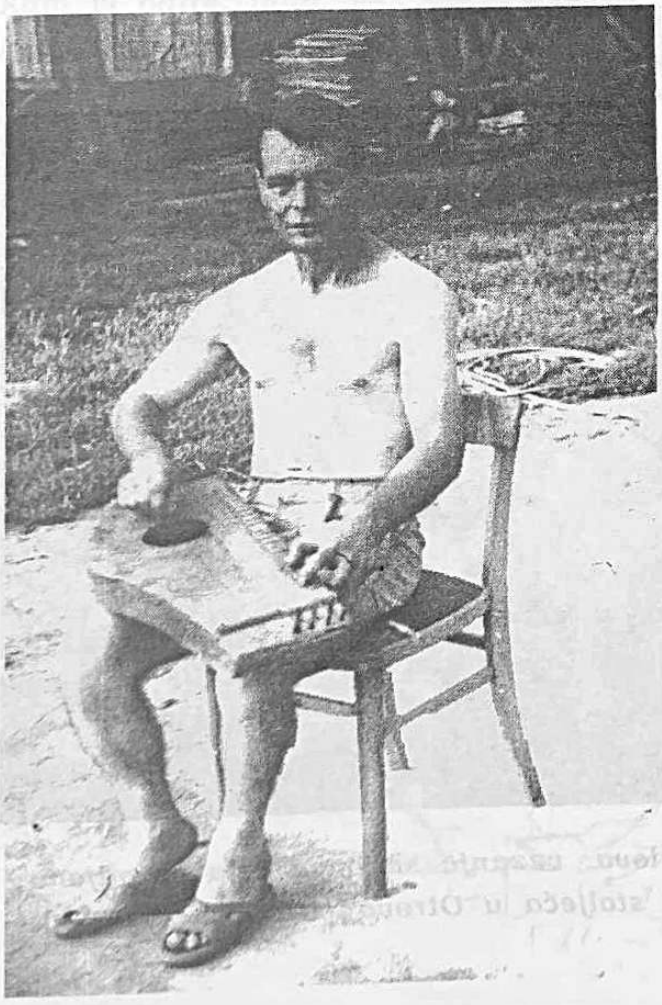

"Citure" su tradicionalan narodni glazbeni instrument u pitomačkom kraju. Njega je narod preuzeo od Mađara, a izrađivali su ga ljudi sami. Ovo je jedan od načina kako se na njemu sviralo (fotografija iz 1984.godine).

Doseljenici iz Slavonije krajem 19. stoljeća donose tamburaške instrumente. Tamburaškim se orkestrima dodaje još i violina. Karakteristika pitomačke narodne glazbe i pjesama je što imaju mnogo primjese mađarskog melosa, a to je razumljivo[89] jer se Pitomača nalazi u pograničnom prostoru sa Mađarskom, a kroz prošlost je dugo vremena bila i pod mađarskom jurisdikcijom.[90]

Danas, kada je obradu zemlje i života općenito napredak tehnologije olakšao, još se uvijek pamte razni stari poslovi bez kojih ni jedna obitelj nije mogla opstati. Nabrojimo samo neke: proizvodnja kruha, uzgoj i obrada lana i konoplje, proizvodnja platna, proizvodnja ulja, proizvodnja sapuna, proizvodnja octa, čehanje perja...

Ako izuzmemo narodne običaje i sve ono što je njih pratilo, kao glazba i ples, na primjer, što je zaista dugo vremena bilo glavni vid društvenog života, tada se razvoj općeg društvenog života koji nije direktno vezan za narodne običaje u Pitomači može pratiti tek od kraja 19. stoljeća. To jest, od onog vremena kada se u Pitomači počinje u potpunosti organizirani oblik prosvjete.[91]

Jedan od starih zaboravljenih poslova: vezanje snopova žita snimljeno pedesetih godina ovog stoljeća u Otrovancu.

EJA DUNDA EJA[92]

Eja dunda eja, al" je trden taj vaš most, eja dunda eja,
trden, trden kano kost,
pustite nas čez njega,
kaj nam dara dajete,
crnu oku djevojku,
(ponavlja se) el zna presti ili tkati, (ponavlja se)
bolje, bolje nego vi,
zna li spećI i skuvati,
bolje, bolje nego vi,
obleznite kuvačice,
dovel sam vam devojčicu,
nezna presti niti tkati,
samo z dragim dobro spati

KUKUVAČICA LADO

Kukuvačica, lado, zakukuvala, lado nam je drago nam je.
Kam vi odite, lado, vas dva svatova, lado nam je drago nam je.
A mi odimo, lado, momku prosimo, lado nam je drago nam je.
Koja je moma lado, momku najdrakša lado nam je drago nam je
Imenujte ju, lado, lepim imenom, lado nam je drago nam je.
Njojzi je im , lado, prelepa Kata... lado nam je drago nam je.
Odvedite konja, lado, odvedite momu, lado nam je drago nam je.
Poskoči Kata...lado, utrobe tončec, lado nam je drago nam je.
Dobra je roda, lado, sama će doći, lado nam je drago nam je.

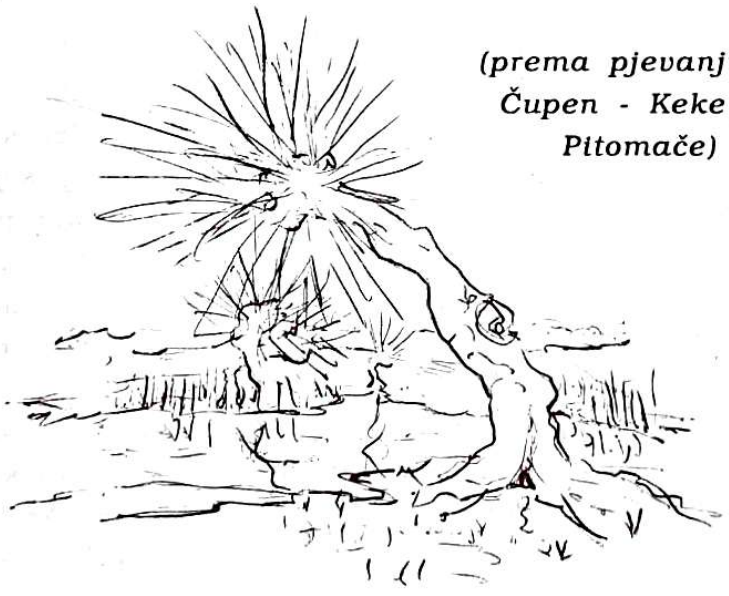

(prema pjevanju Jelke Čupen - Keke iz Pitomače)

Zgrada "Pučke učione" (stara zgrada) u Pitomači. Izdrađena je 1873., a ova fotografija potječe iz 1905. godine. Stabla divljih kestena ispred zgrade (zasađenih oko 1896. godine) prerasla su njezinu visinu.

O školstvu u Pitomači doznajemo već u jednom izvještaju iz 1759. godine u kojem se isključivo govori da postoji njemačka škola. To je bila tzv. njemačka "Gemeinschule" ("trivijalka") u kojoj su krajiški oficiri podučavali dječake da bi se mogli dalje školovati za oficirski kadar ili kakvog krajiškog činovnika.[93]

Od oko 1800. godine u tu školu mogu ići sva djeca Pitomače. Godine 1871. godine školstvo je reformirano i od tada je u Pitomači Opća pučka škola koja se pohađa 4 godine i još dvije godine opetovnice, a od tada postoji i pravi učiteljski kadar.[94] Znamo i za imena nekih učitelja krajiške škole: Huzjak (oko 1790.), Đuro Kolar (oko 1819.), Pavao Filjak (1850.-1890.), Matija Kos (oko 1858.), itd.[95]

Od godine 1875. pa sve do danas, zahvaljujući sačuvanim imenicima, poznati su nam svi učitelji i ravnatelji na pitomačkoj školi, a može se pratiti i kretanje broja učenika.

Godine 1873. izgrađuje se današnja "stara" školska zgrada, ali, čini se, na mjestu neke starije zgrade, možda također školske (?).[97]

U vrijeme drugog svjetskog rata rad škole je više puta prekidan, no njegovim svršetkom ona nastavlja rad, ali sada kao Osnovna škola. Godine 1962. škola dobiva ime "Petar Preradović".[98]

Od 1969. godine pa sve do 1980. izgrađuju se nove školske prostorije za vođenje kabinetske nastave u modernim uvjetima.[99]

Stjepan Ivanec: Kraj šume, ulje na staklu, 1991. godine.

Branko Begović: Pitomača, ulje na platnu, 1987. godine.

Andrija Vrandek: Vodenice na Dravi, ulje na staklu, 1992. godine.

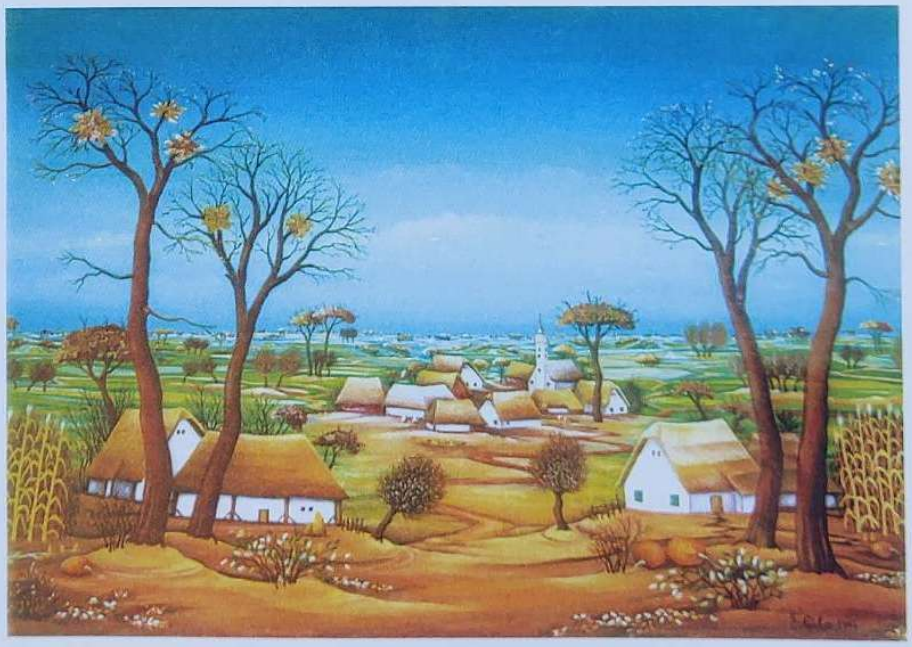

Žarko Giba: Pejsaž, ulje na staklu, 1994. godine.

Ljetna dravska idila.

Prirodne ljepote "Šodrane" u Dravskoj ulici gdje pitomački ribiči love ribu i često priređuju takmičenja, čak i na državnoj razini.

Mir pitomačkog groblja (grobnica u pozadini obitelji Götz izgrađena je u vrijeme prvog svjetskog rata i dominira ovim prostorom).

U sklopu školskih aktivnosti pri Osnovnoj školi važno je spomenuti kino sekciju, koja je prerasla u Kino klub "Slavica", a osnovana je 1957. godine.[100] Taj klub je cijelo vrijeme njegovog aktivnog djelovanja vodio Mirko Lauš. Filmovi koje su snimala djeca (oko 250 filmova) bili su mnogo puta nagrađivani (oko 350 nagrada) na raznim filmskim dječjim festivalima u zemlji i širom svijeta. Isti Klub održavao je u Pitomači FEDAF (Festival dječjeg amaterskog filma) od 1971. pa do 1988. godine.[101]

Duga sekcija Osnovne škole koju je značajno spomenuti je astronomska (osnovana 1974. godine), iz koje je 1981. godine nastalo Astronomsko društvo. Ono okuplja brojne članove gotovo iz cijele Hrvatske koji se zanimaju za astronomiju, a za što je najzaslužniji učitelj Luka Hrvatić.[102]

Romantična pozadina stare školske zgrade u Velikoj Črešnjevici prije obnove (snimljeno 1983. godine).

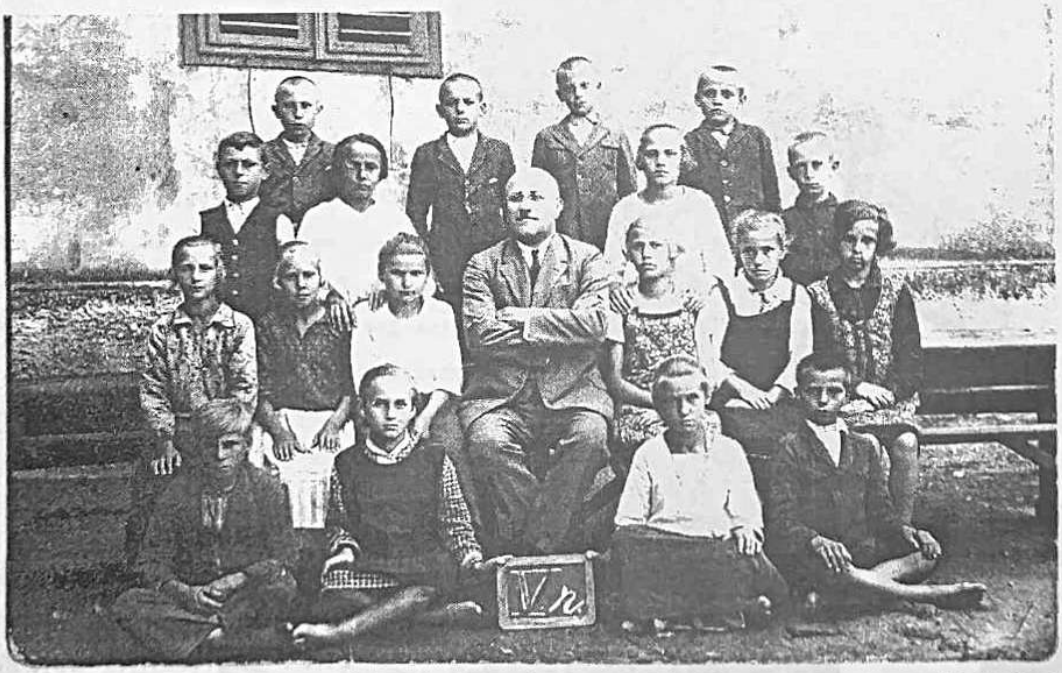

Razred učitelja Ivana Skubina, aktivnog kulturno-javnog djelatnika u Pitomači između dva svjetska rata (fotografija je iz 20-ih godina ovog stoljeća).

Sa izložbe plakata FEDAF-a 1985. godine.

Pogled na zvjezdarnicu Astronomskog društva Pitomača na tzv."Brennerovoj vili". Izgradnja zvjezdarnice počela je još 1983. godine, a završena 5 godina kasnije.

Pred kraj 19. stoljeća počinju se javljati prvi rezultati djelovanja školstva. 80-ih godina pojavila se potreba za osnivanjem knjižnice i čitaonice, što je i učinjeno, a oko 1896. godine ona ima i svoju posebnu prostoriju.[104] Početkom dvadesetog stoljeća dobija ime "Hrvatska čitaonica", a 1924. godine se pripaja Prosvjetnom društvu "Osvit" i tada se zove "Narodna čitaonica".[105] Od 1925. godine je u sastavu HPGD "Sloga"[106]Njezin rad je prestao 70-ih godina, a ponovo je obnovljena 1986. godine.[107]

Opće povoljne društveno-gospodarske prilike odražavaju se i u osnivanju Dobrovoljnog vatrogasnog društva 1893.-94. godine,.[108] "Hrvatskog sokola" 1906.[109] formiranju tamburaškog sastava "Sloga" u to vrijeme,[110] a 1925. godine osniva se PTZ "Sloga" koji od tada postaje okosnica kulturno-društvenog života Pitomače.[111]

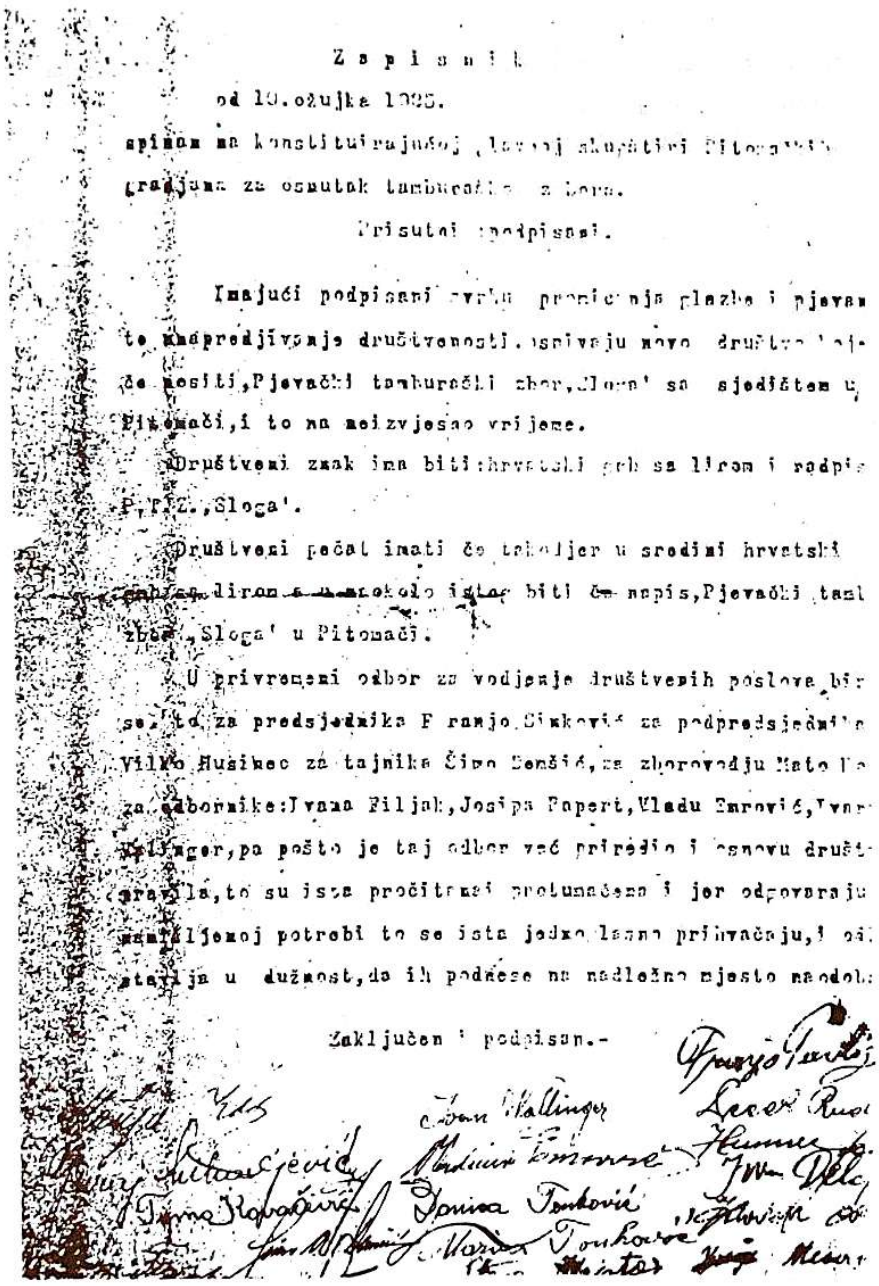

Z a p i s n i k

od 10.ožujka 1925.

spinam na konstituirajućoj glavnoj skupštini Pitomačkih gradjana za osnutak tamburaškog zbora.

Prisutni podpisani.

Imajući podpisani svrhu promicanja glazbe i pjevanja te unapredjivanje društvenosti, osnivaju novo društvo koje će nositi, Pjevački tamburaški zbor, Sloga' sa sjedištem u Pitomači, i to na neizvjesno vrijeme.

Društveni znak ima biti: hrvatski grb sa lirom i nadpis P.P.Z., Sloga'.

Društveni pečat imati će takodjer u sredini hrvatski grb sa lirom a u naokolo istog biti će napis, Pjevački tamb zbor, Sloga' u Pitomači.

U privremeni odbor za vodjenje društvenih poslova bir se, to za predsjednika Franjo Sinković za podpredsjednika Vilko Husinec za tajnika Šimo Demšić, za zborovodju Mato Ko za odbornike: Ivana Filjak, Josipa Papert, Vladu Emrović, Ivan Wallinger, pa pošto je taj odbor već priredio i osnovu društ pravila, to su ista pročitanai protumačena i jer odgovaraju namišljenoj potrebi to se ista jednoglasno prihvačaju, i od stavlja u dužnost, da ih podnese na nadležno mjesto naodob

Zaključen i podpisan.-

Faksimil zapisnika konstituirajuće skupštine HPGD "Sloga" Pitomača iz 1925. godine (u arhivu HPGD "Sloga" u Pitomači)

Kuća u kojoj se 1818. godine rodio hrvatski pjesnik Petar Preradović. Izgrađena je na tipično vojno-krajiški način krajem 18. stoljeća, a služila je kao krajiška "štacija" ili "straža".

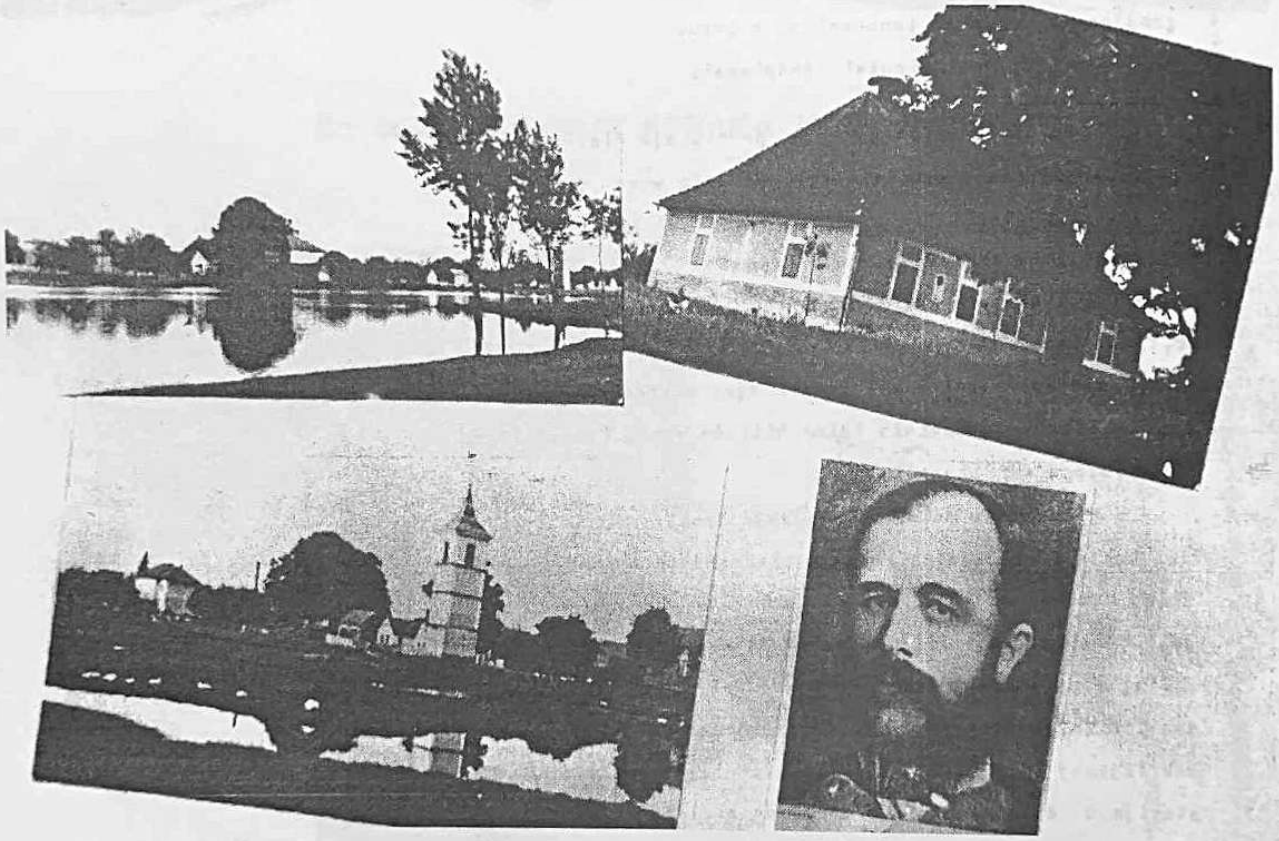

Nedaleko od Pitomače nalazi se Grabrovnica, rodno mjesto hrvatskog pjesnika ilirca Petra Preradovića. Rođen je 19.03. 1818. godine. Školovao se u Bjelovaru i Bečkom Novom Mjestu, a službovao kao oficir u krajiškoj vojsci. Ubrzo nakon pojave ilirskog pokreta, on mu se priključuje i daje veliki doprinos svojim rodoljubnim i drugim pjesmama, od kojih su neke postale vrlo popularne i poznate, kao:"Rodu o jeziku", "Miruj, miruj srce moje" itd. Umro je 1872. godine.[103] Ova razglednica izdana je povodom proslave 150. godišnjice njegovog rođenja 1968. godine.

Petar Preradović : Rodu o jeziku
(odlomci, 1860.)

O jeziku, rode, da ti pojem,
O jeziku milom tvom i mojem !
O preslatkom glasu onom
U komu te mile majke
Usnivahu slatke bajke,
Koga šaptom i romonom
Duši ti se svijest probudi
Te ti spozna i uvidje
Da ti bolje nije nigdje
Do na tvoje majke grudi.

Ljubi si ga, rode, iznad svega,
U njem živi, umiri za njega !
U njem sve si blago slaviš
Što ti osta od starine,
Nemaš ljepše ni baštine
Potomstvu si da ostaviš,
Alem-kamen on ti budi
Kog da čuvaš kao oko,
Kog da braniš kao soko
Komu da si vjeran svudi.

Ljub" si, rode, jezik iznad svega !
U njem živi, umiri za njega !
Po njemu si sve što jesi:
Svoje tijelo, udo svijeta,
Bus posebnog cvijeta
U naroda silnoj smjesi.
Bez njega si bez imena,
Bez djedova, bez unuka.
U prošasti sjena puka,
U buduće niti sjena !

10. 09. 1860.
u Temišvaru

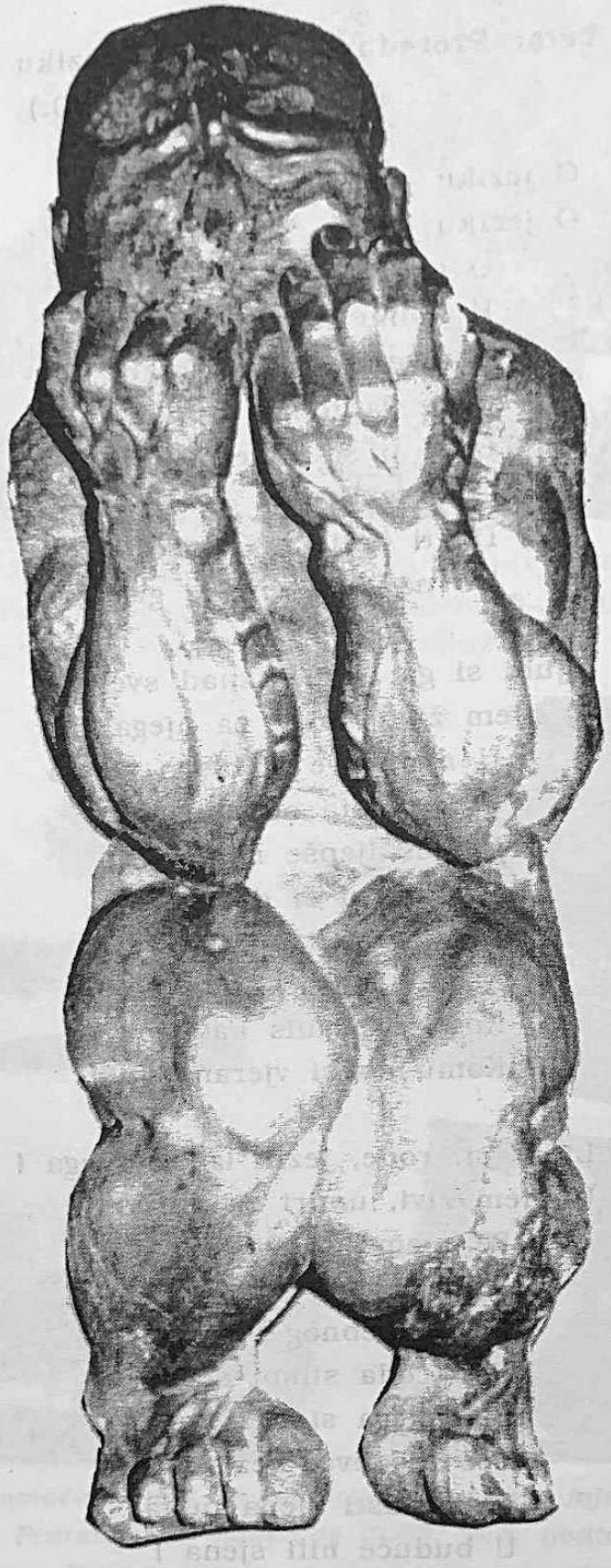

Josip Šimić, najznačajniji je likovni djelatnik u Pitomači. Prikazani rad "Mislilac", jedan je od starijih Šimićevih radova.

PTZ "Sloga" osnovan je nakon što su nekoliko godina ranije Pitomačani osnovali i prvi mješoviti pjevački zbor od 70-ak članova pod vodstvom Ivana Skubina.[112] Današnji naziv HPGD "Sloga" društvo je dobilo 1935. godine. [113]

HPGD "Sloga" osnovano je kao tamburaški orkestar. Nekoliko godina kasnije njemu se pridružuje pjevački zbor,[114] zatim limena glazba koja je djelovala u sastavu "Hrvatskog sokola", a oko 1930. godine i novoosnovana dramska (diletantska) sekcija, knjižnica i čitaonica. Široki spektar kulturnih aktivnosti HPGD "Sloga" zadržalo je sve do danas.

Najaktivnija sekcija bio je pjevački zbor koji nastupa gotovo bez prekida sve do danas. Vodili su ga Ivan Skubin, Vlado Kožar, Leo Ivanek, Marijan Jergović, Franjo Gregl, Pavao Ban i drugi.[115] Zbor je nastupao na brojnim koncertima u Pitomači i širom Hrvatske, a i u inozemstvu izvođenjem raznih melodija.[116]

Limena glazba, koja je oko 1910. godine osnovana u sastavu "Hrvatskog sokola", daje svakoj priredbi ili javnoj manifestaciji posebnu notu. Ona je u sastavu "Sloge" sve do najnovijeg vremena, a kroz povijest vodili su je Mato Kos, Franjo Gregl, Jakov Kožarić, te danas Ivan Bedeković.[117] I ta je sekcija nastupala širom Hrvatske izvodeći prigodne i popularne skladbe. Između dva rata limena glazba je pratila ples na javnim zabavama. Od osnutka pa do danas orkestar limene glazbe gotovo da i nije prestajao postojati.[118]

Pjevački zbor HPGD "Sloga" snimljen 1937. godine

"Uspomena na sjećanje na održavanje Koncerta HPGD "Sloga" - Pitomača u Babocsi - Mađarska, dana 21. i 22. lipnja 1969. godine (snimak -Muški zbor, U boj, u boj...(Zrinski" - zapisano je na ovoj fotografiji pitomačkog fotografa Branka Begovića.

Dramska sekcija
Hrvatskog pjevačkog i glazbenog društva »SLOGA«
PITOMAČA

PRIKAZUJE
5. lipnja 1954. **u 20 sati**
I. PUT

Razrušeni život

Drama u 3 čina - Napisao France Finžgar
Režiser: Lauš Mirko

Lica:

Urh Kante	Stejskal Tomislav
Lenčka, njegova kći	Varga Mira
Tona, Urhova štićenica	Podunajec Marija
Martin, mlad seljak	Fabijanec Đuro
Ferjan	Stilinović Marijan
Sirk, siromašan seljak	Šostaric Martin
Mica Slana	Fabijanec Margita

Događa se u jednom slovenskom brdskog naselju u vremenu između dva rata.
Dulja stanka iza prvog čina
Tehnički radovi na pozornici: Šostaric Slavko i Prepelec Mato
Dekoracije: Kežar Vlado i Šostaric Slavko
Rasvjeta i maska: Iskra Branko — Šaptalac: Sačko Marija

Predstava se održava u KINO - DVORANI

Ulazne cijene: I. MJESTO 50 din, II. MJESTO 40 d.

Tiskara »MPM« Koprivnica 1954.

Plakat dramske sekcije HPGD "Sloga" za predstavu "Razrušeni život" koja se izvodila 1954.godine.

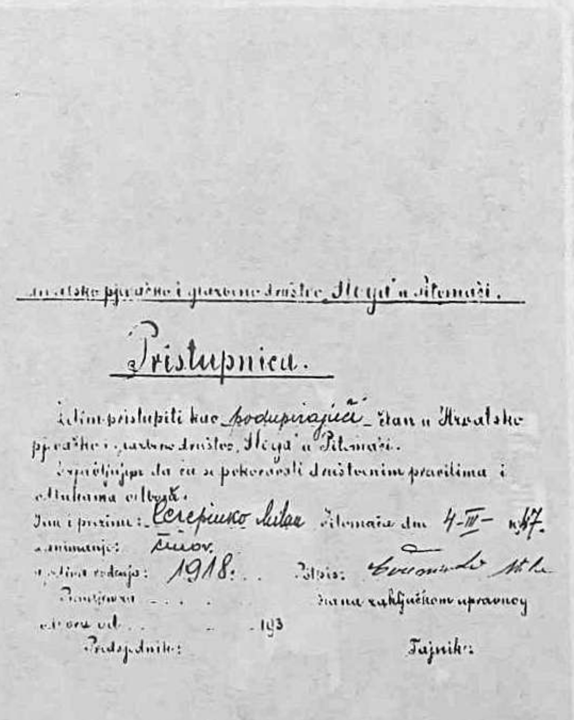

Pristupnica.

[illegible]

1918.

[illegible]

Tajnik:

Pristupnica HPGD "Sloga" tridesetih godina 20.-og stoljeća.

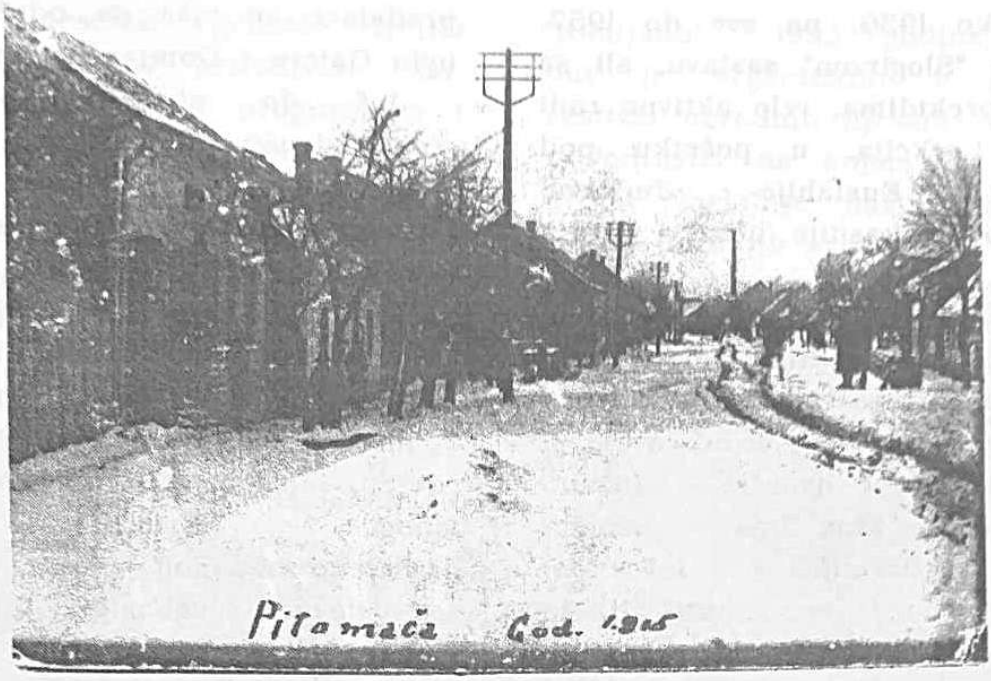

Veduta Pitomače 1985. godine.

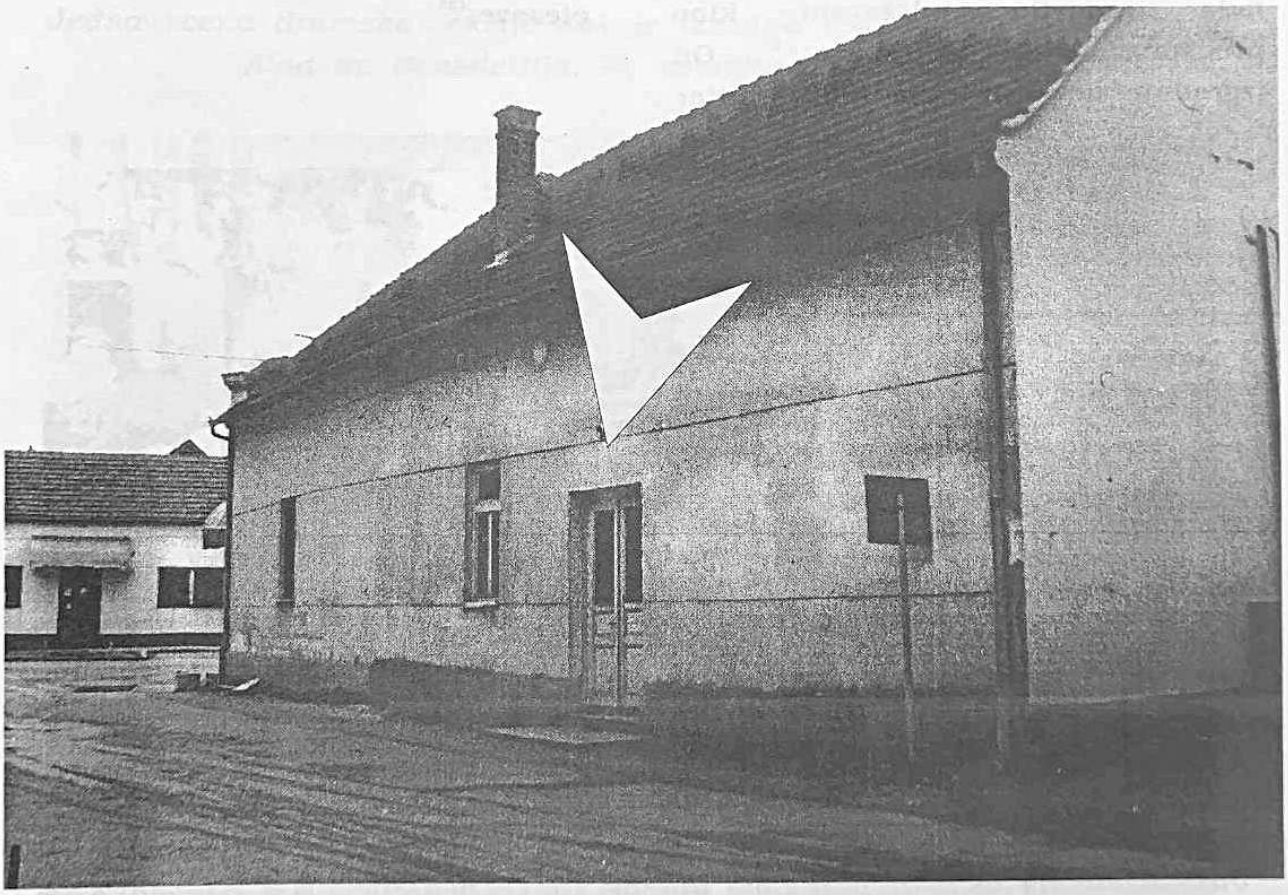

Pogled na pozadinu "Svratišta k lovačkom rogu" i ulaz u dvoranu koja je 60-ak godina imala značajnu ulogu u pitomačkom općem društvenom životu (ugao Gajeve i Domjanićeve ulice).

Od oko 1930. pa sve do 1957. godine u "Sloginom" sastavu, ali sa manjim prekidima, vrlo aktivno radi dramska sekcija, u početku pod vodstvom Eustahije Jurkasa, apotekara, a kasnije učitelja Mirka Lauša.[119]

HPGD "Sloga" do izgradnje Doma kulture 1962. godine nije imala svoje stalne prostorije. Sastanci i probe uglavnom su se održavale u tzv. "Steiskalovoj dvorani", odnosno dvorani starog kina koja se nalazila u sklopu "Svratišta k lovačkom rogu".[120] Važno je spomenuti da je u toj dvorani još 1916. godine fotograf Konrad Hren pokušao prirediti kino predstavu, no koja radi loše aparature nije uspjela. Godine 1922. to pokušava Vatroslav Kos - Nacek i uspijeva, pa se od tada redovito održavaju kino predstave sve do danas.[121] Od izgradnje nove dvorane 1962. godine predstave se više ne održavaju na uglu Gajeve i Domjanićeve ulice.[122]

Još do otprilike petnaestak godina društveni, zabavni i kulturni život svodio se na zabave s plesom i programima, npr. dramske sekcije, u nekoj gostionici ili na otvorenom, a njih su najčešće priređivali Dobrovoljno vatrogasno društvo i HPGD "Sloga"[123] Takve zabave se danas više ne održavaju, ili vrlo rijetko, ali su se zato pojavili i mnogi drugi vidovi društveno-zabavnog života. Mladež se uglavnom zabavlja odlazeći u kafiće, kino ili disco klub. Neki su članovi folklorne grupe "Pitomačanka" (osnovane još 1962. godine)[124], pa dio slobodnog vremena provode pjevajući stare narodne pjesme i plešući razne plesove.[125]

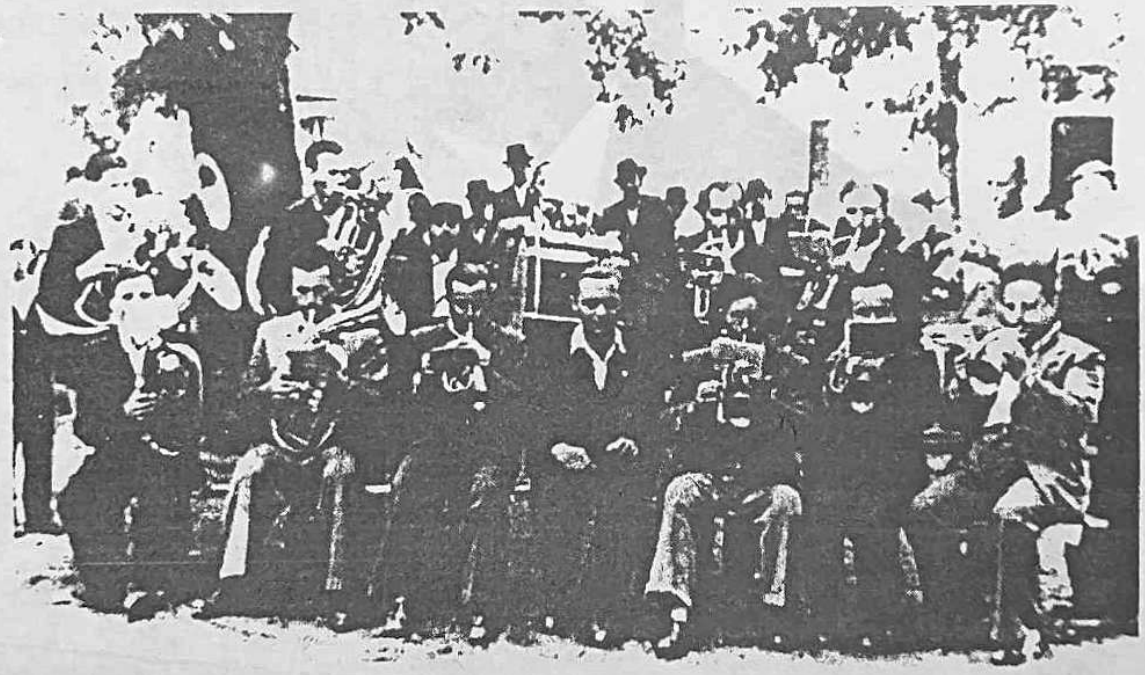

Još od samog osnivanja limene glazbe svake nedjelje prije dopodnevne mise na prostoru oko crkve održavani su tzv. promenadni koncerti fanfara. Taj se običaj zadržao i nekoliko godina po završetku drugog svjetskog rata, do 1947. godine, kada ga ukida nova vlast. Ovo je fotografija sa jednog takvog koncerta izvedenog 1946. godine.

Prije desetak godina HPGD "Sloga" počinje priređivati tzv. "Martinjske noći" sa programima i koncertima povodom proslave svetog Martina i krštenja mošta, a oni su od 1988. godine prerasle u "Kletijadu".[126] 1993. godine po prvi put je organiziran i pitomački Festival narodnih pjesama Podravine i Podravlja na kojem su izvedene brojne melodije naših poznatih i manje poznatih sastava.[127]

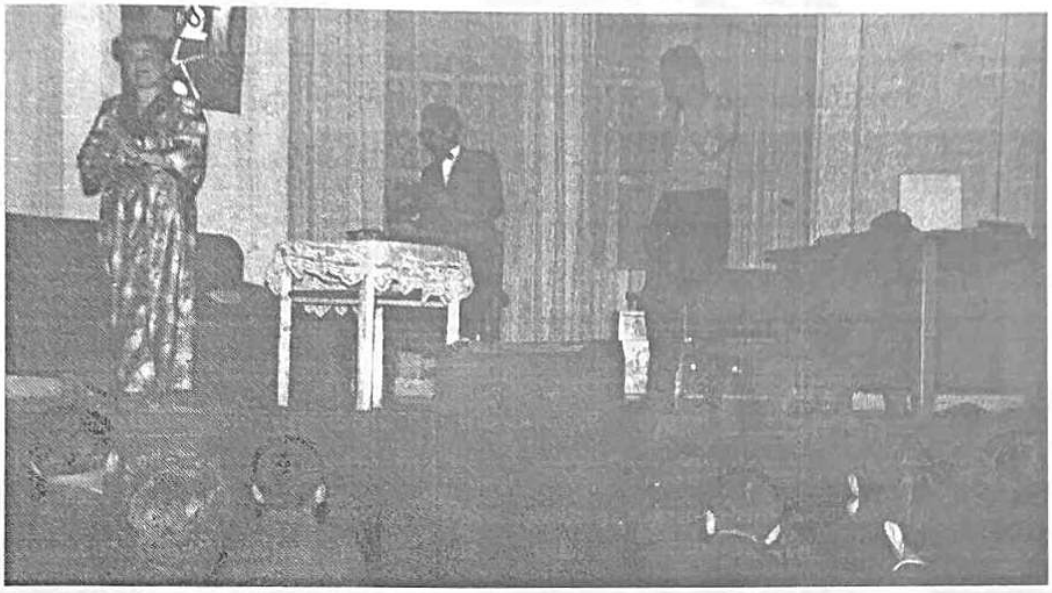

Jedna scena dramske sekcije dok je izvodila "Dva tuceta crvenih ruža" Alda de Benedettija, 19. svibnja 1956. godine.

Detalj sa jedne zabave u Pitomači početkom 60-ih godina na kojoj je svirao jazz sastav koji je tih godina nastao i neko vrijeme radio u sastavu HPGD "Sloga".

Martinjska noć

U PITOMAČI

Pozivnica za jednu "Martinjsku noć" 70-ih godina.

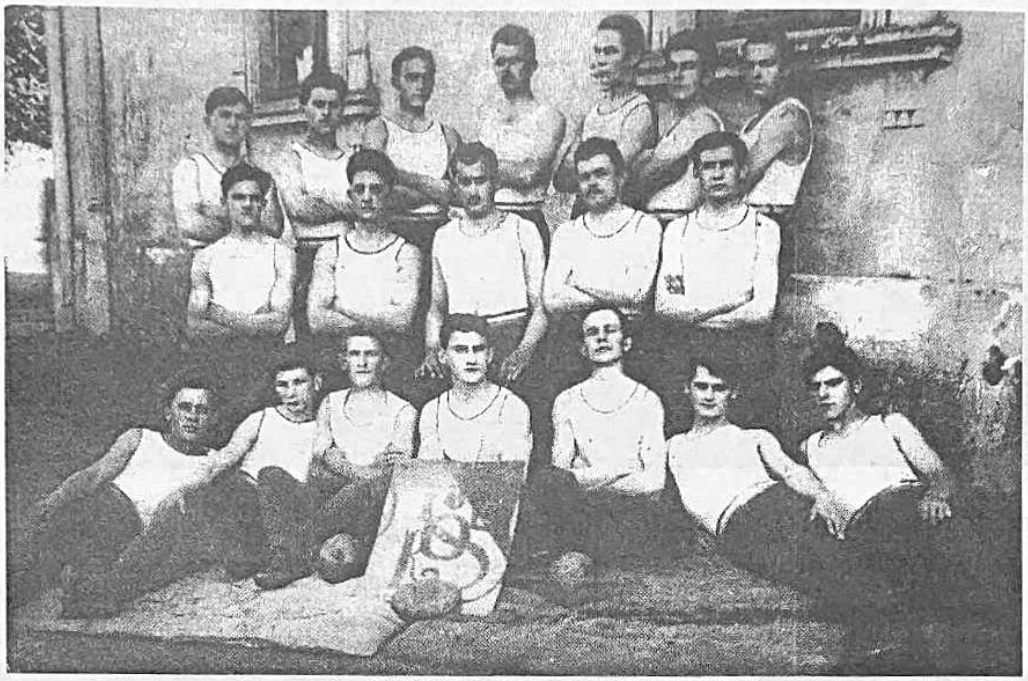

Pitomački "Hrvatski sokol" poslije nastupa na jednom sletu 1927. godine.

Hrvatski Sokol u Pitomači

Članovi "Hrvatskog sokola" snimljeni 1911. godine.

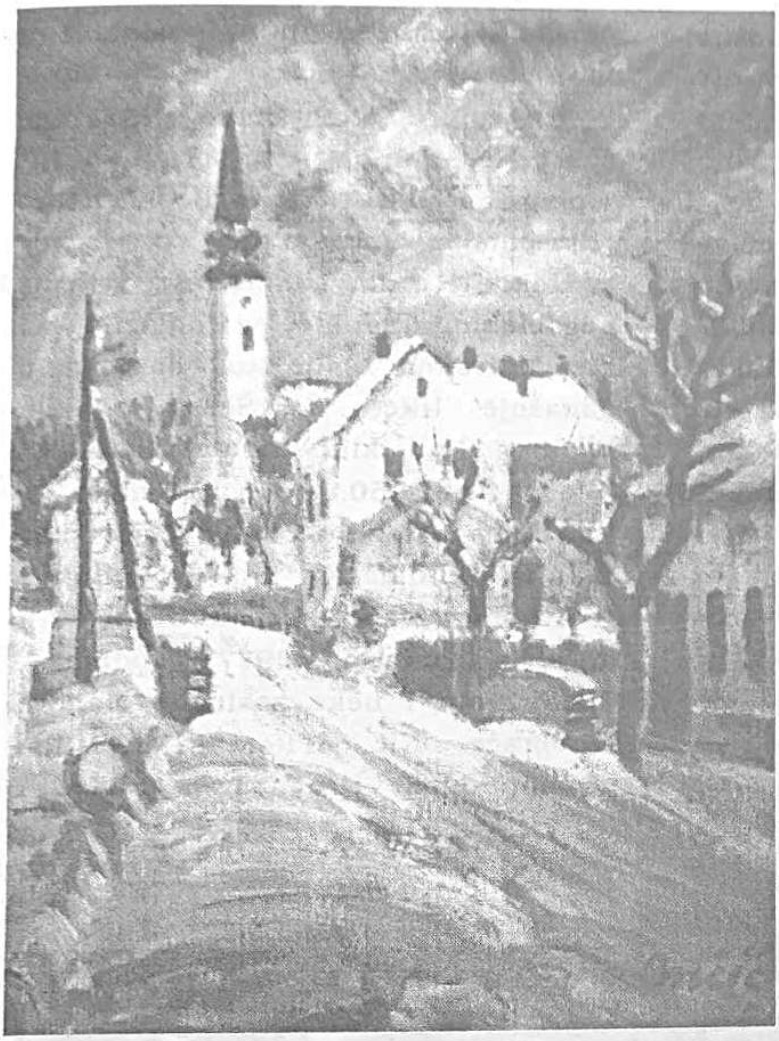

Dragutin Ančić: Pitomača, ulje na platnu, 1956. godine.

Dragutin Ančić radio je 50-ih godina u Pitomači kao učitelj likovnog odgoja, a budući da je bio slikar, naslikao je i u Pitomači nekoliko slika sa pitomačkim motivima.[128] *Ova slika je prvi umjetnički prikaz Pitomače uopće.*

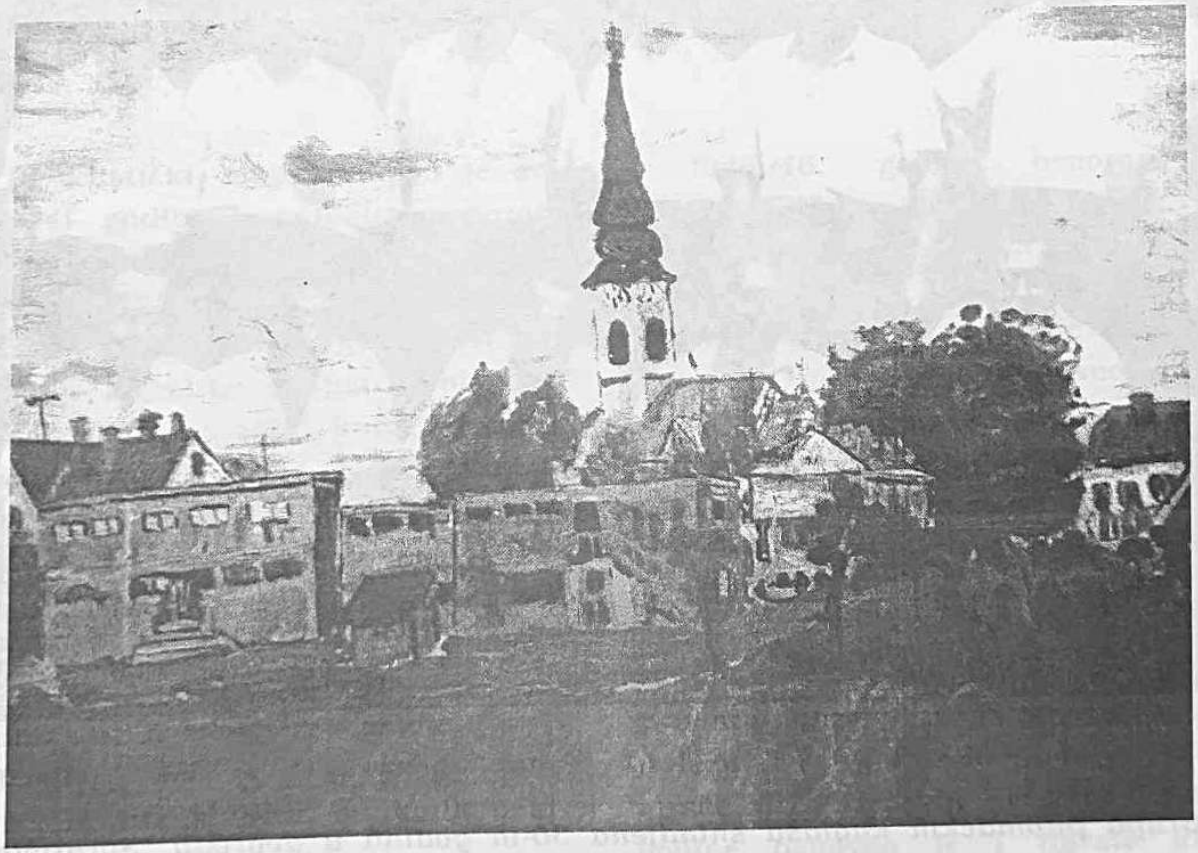

Slavko Šoštarić: Veduta Pitomače, ulje na lesonitu, 1960.-ih godina.

Prvi športski sastav, odnosno društvo, u Pitomači je osnovano 1906. godine.[129] Bio je to "Hrvatski sokol", društvo koje se bavilo isključivo promicanjem "tjelovježbe i društvenosti"[130] Članovi društva bavili su se izvođenjem raznih sletova i gimnastičkih vježbi.[131] Društvo je imalo i stanovit politički prizvuk "širenja hrvatstva", pa je stoga ukinuto odmah nakon proglašenja "šestojanuarske" diktature 1929. godine i zamijenjeno "Jugosokolom". "Sokol" u Pitomači postoji do kraja 30-ih godina 20. stoljeća. Početkom 20-ih godina u Pitomači je poraslo zanimanje za biciklizam,[132] pa je već 1921. godine osnovan Koturaški klub "Tomislav", 1924. osnovan je i Pitomački športski klub (PŠK - nogometni klub), a 1925. Teniski klub.[133]

Rad nogometnog kluba 1929. je zabranjen i on se pripaja KK "Tomislav", pod čijim pokroviteljstvom djeluje do drugog svjetskog rata. U to vrijeme nogometno igralište se nalazilo na tzv. kravskom sajmištu, na mjestu današnje Ulice A. Šenoe. Nakon 1945. godine klub dobiva ime NK "Sloga", a 1950. NK "Pitomača".[134] Danas se nalazi u okviru Sportskog društva "Pitomača", koje objedinjuje gotovo sve športske aktivnosti u mjestu (osnovano 1977. godine).[135] Spomenimo i neke zaslužne članove i igrače NK "Pitomača": Milan Lovrin, Josip Hren, Ivan Šokec i dr.[136]

Grupa pitomačkih kuglaša snimljena 30-ih godina u dvorištu "Svratišta k Filjaku".

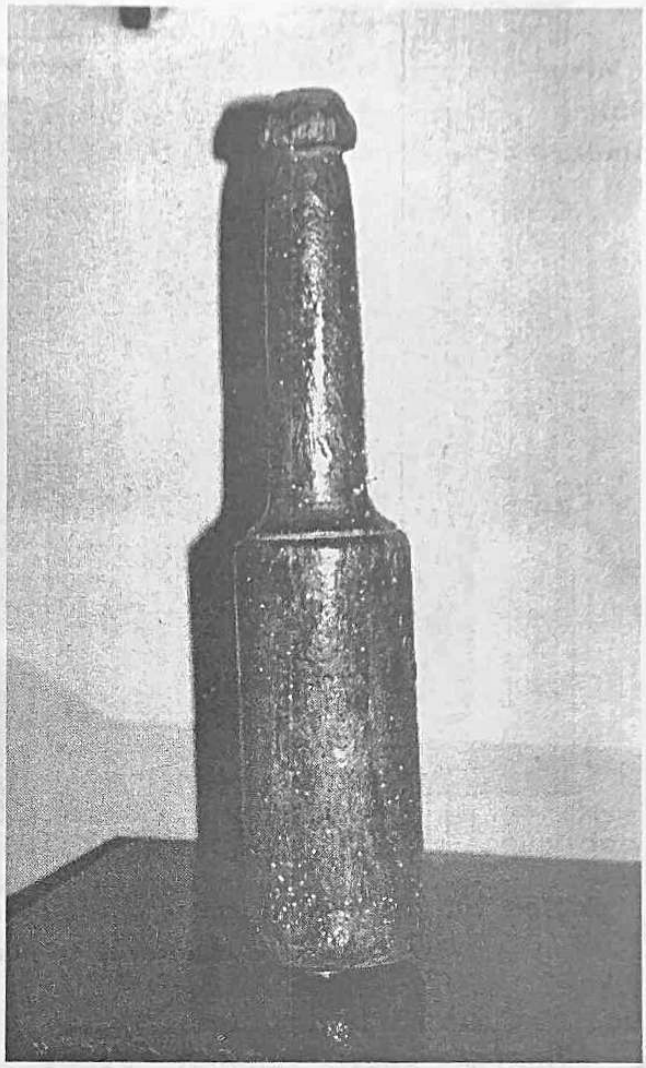

"Kegljin" sa neke od pitomačkih kuglana. Izrađen je 1918. godine. U Pitomači je nekad bilo desetak kuglana, a ostaci jedne od njih postoje u dvorištu nekadašnje Filjakove gostionice preko puta željezničke postaje.

Biciklistički klub postojao je sve do 1941. godine, a najbolji su vozači bili Florijan Papišta i Ivan Varović.[137]

Spomenuti Teniski klub postojao je svega nekoliko godina. Tenis-plac se nalazio u pozadini kuća (kbr.6-8) u Gajevoj ulici.[138]

Gotovo svaka gostionica u Pitomači imala je svoju drvenu kuglanu.[139] Kada se prva takva kuglana pojavila u mjestu, nije poznato, ali svakako već oko 1910. godine one u Pitomači postoje.[140]

Poslije drugog svjetskog rata osniva se niz klubova od kojih neki postoje i danas.

1945./46. godine osnovan je Kuglaški klub, koji danas ima vrlo modernu kuglanu sa 4 staze, (izgrađenu od 1964. do 1988. godine)[141] i koji postiže zavidne rezultate. 1951. godine osnovan je Šahovski klub,[142] a zatim slijedi 1971. Košarkaški klub,[143], a 1977. Rukometni klub, te Stolnoteniski klub.[144] Svi su oni imali svoje povremene uspone i padove, ali još uvijek neki od njih, kao Nogometni i Rukometni, te Kuglaški klub, privlače pozornost Pitomačana koji dolaze na utakmice bodreći svoje igrače. U najnovije vrijeme, 1993. godine osnovan je i Karate klub

godine 1948. Pitomačani osnivaju " Mrežarsko-udičarsko društvo" koje 1952. godine postaje Športsko ribolovno društvo "Pitomača", koje se , osim športskim ribolovom, b. i zaštitom ribljeg fonda u vodama oko Pitomače ("Šodrani" i rijeci Dravi).[146]

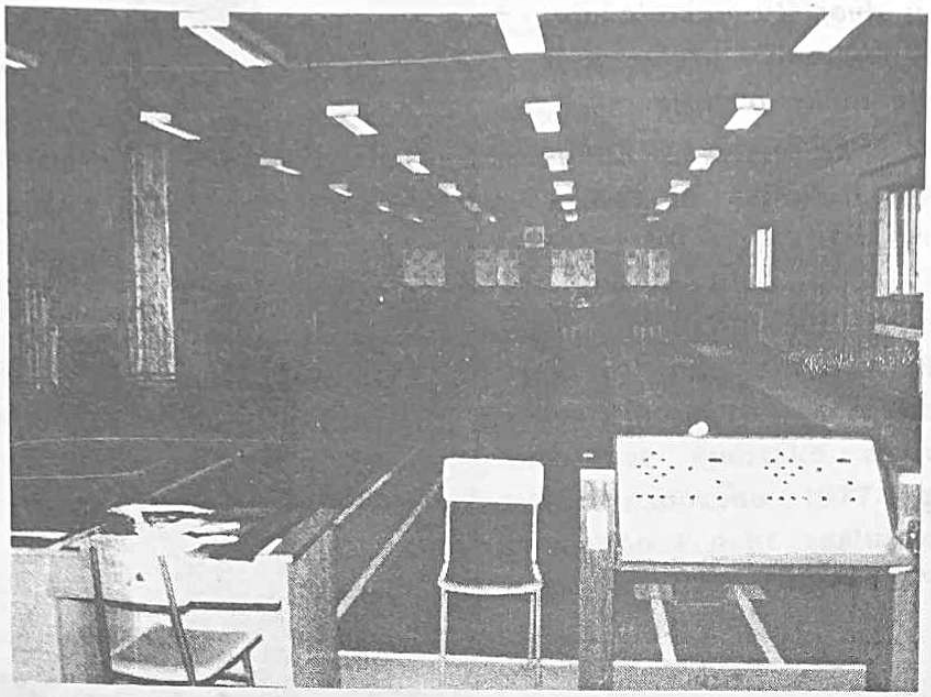

Pogled na pitomačku četverostaznu kuglanu, jednu od najbolje uređenih kuglana u ovome kraju.

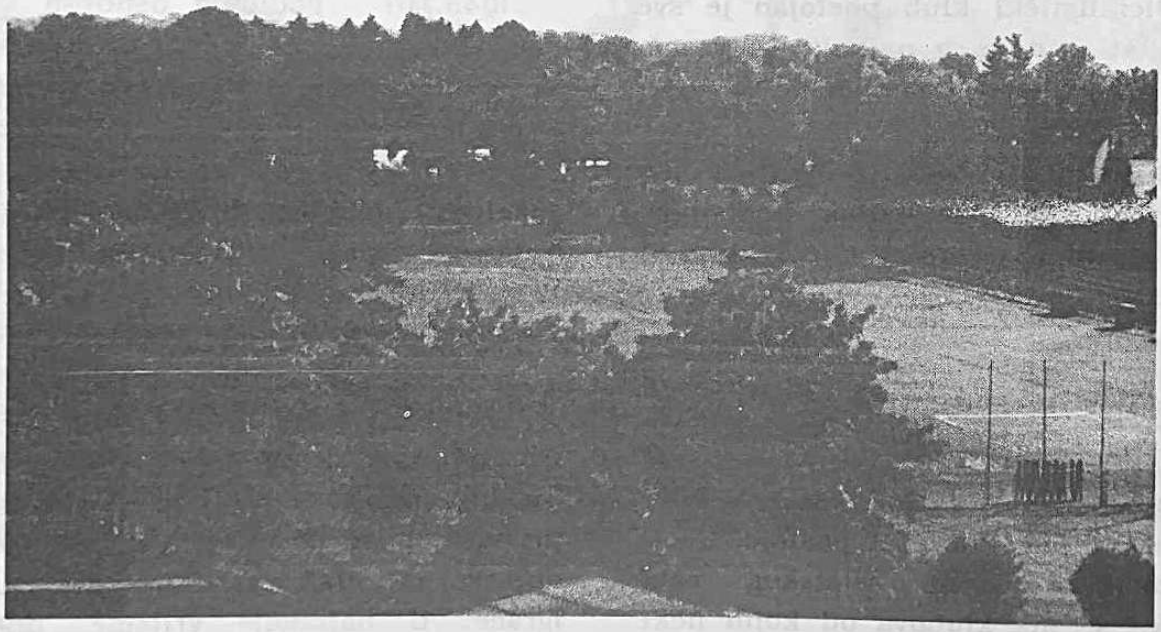

Pitomačko nogometno igralište na "Gmanju" nekad biciklistička staza ("runda") i svinjsko sajmište. Igralište je ovdje od 1949. godine.

Zgrada Zdravstvene stanice u Pitomači sagrađena je 1960., a renovirana i proširena 1978. godine.

Zdravstvenu djelatnost u Pitomači možemo pratiti od 80.-ih godina 19. stoljeća. Prvi liječnik bio je Antun Bazijanec. Nakon njega, pa do drugog svjetskog rata, ovdje su radili liječnici: Josip Horetzky (od 1895. g.), Bernhard Horetzky (od 1902. g.), Šime Papa (od 1905. g.), Andrija Španić (od 1909,. g.), Aleksander Sidnjenko i Martin Prister - posljednji prijeratni liječnik. Svi su oni imali svoje privatne ordinacije. Poslije 1945. godine dolazi do organizirane zdravstvene zaštite, a 1960. izgrađuje se zgrada Zdravstvene stanice. Do tada se ambulanta nalazila u Brennerovoj zgradi preko puta crkve.[147]

Od poslijeratnih liječnika treba spomenuti Juraja Filu, zatim Marijana Jergovića, koji je ujedno i aktivan kulturni djelatnik, pa dr. Dinka Bubnja, Ivana Veršnika i dr.[148]

U isto vrijeme kada i liječnik, u Pitomači se pojavljuje i prvi apotekar. Bio je to Šandor Jugović. Nakon njega, od 1910. godine ljekarnu ima Eustahije Jurkas (sve do drugog svjetskog rata). Do početka 40.-ih godina ona se nalazila u zgradi (tzv. "Izičinoj" kući) na uglu Trga kralja Tomislava i Gajeve ulice, koja je srušena 1970. godine.[149] Na današnjem mjestu ljekarna se nalazi od 60-ih godina i u sastavu je Zdravstvene stanice Pitomača.[150]

Posljednjih godina pojavljuju se privatne ordinacije i privatna ljekarna, što u socijalističkom sistemu nije bilo dozvoljeno.

Kao i u svim drugim mjestima širom Hrvatske, religija je od uvijek bila osnovna utjeha ovom napaćenom narodu koji nikako nije mogao pobjeći od tuđinske stege i izrabljivanja.

Vjerski život Pitomače i što se sa njim zbivalo poznato nam je sve od početka postojanja župe (od 1710. godine), dok je i sama crkva zaslužna da o Pitomači u 18. stoljeću uopće išta znamo.

U Pitomači prevladava pučanstvo rimokatoličke vjeroispovijesti, što je sasvim razumljivo imajući u vidu nacionalni sastav pučanstva (više od 95% su Hrvati). Ima nešto malo mještana pravoslavne vjere, ali i Muslimana, no vrlo neznatno.

Pitomačani su imali potpunu slobodu religioznog života sve do 1945. godine kada nova vlast svoju komunističku ideju poistovjećuje sa religijom i gotovo zabranjuje sve druge religije.

Od 1991. godine i u Pitomači je ponovo dopušteno slobodno vjersko izražavanje.

Nekada, do drugog svjetskog rata, u crkvu na svete mise su dolazila, i to "pod barjakom", sva postojeća društva i udruženja; u crkvi su se ljudi okupljali, a prije i poslije mise razgovarali o svemu i svačemu, družili se. Crkva je inače mnogo doprinijela općema razvoju mjesta. Na neki način je i duhovno i moralno sjedinjavala ljude, što radi i danas.

Božićno-novogodišnji koncert 1991. godine kojeg su u pitomačkoj kino-dvorani pripremile "Podravske tamburice" (pitomački tamburaški sastav).

Župnici župe svetog Vida u Pitomači[161] od 1710. do 1995. godine

1. Đuro Mužinić 1710.-14.
2. Nikola Ledinski 1714.-30.
3. Nikola Gragurić 1730.-32.
4. Ivan Szeverinski 1732.-68.
5. Mihael Šegrt 1768.-82.
6. Vid Bosiljevac 1782.-90.
7. Martin Fergić 1790.- 1817.
8. Petar Maraković 1817.-30.
9. Stjepan Benutzy 1830.-43.
10. Matija Thonhauzer 1843.-47.
11. Ivan Katkić 1847.
12. Danijel Prusac 1847.-57.
13. Franjo Dropčec 1857.-58.
14. Josip Gjiketa 1858.-71.
15. Karlo Mračić 1871.-72.
16. Antun Halla 1872.-87.
17. Juraj Forko 1887.-91.
18. Josip Kovačić 1891.-1908.
19. Karlo Blažeković 1908.
20. Petar Mihinić 1908.-36.
21. Martin Kožar 1936.-44.
22. Ćiril Podržaj 1944.-45.
23. Bartul Ganza 1945.-50.
24. Ivan Demšić 1950.-79.
25. Stjepan Deskar 1979.-

Svete mise služe se, osim u nedjelju ili na kakav "svetak", kako to ovaj narod kaže, i po narudžbi, ali i za svaku značajnu prigodu (kao "podoknice", "zadušnice", za kakav državni blagdan i sl.).

Često pitomačka župa organizira razna hodočašća, od koji su najčešća i najbrojnije posjećena ona na Mariju Bistricu ili Trsat, a 1994. godine organizirala je i odlazak na hodočašće u Zagreb prilikom posjeta svetog Oca Pape Ivana Pavla II. Hrvatskoj.

Pitomača je dala i desetak svećenika, koji su se u njoj rodili, no služe širom Hrvatske a neki i izvan nje.

Konfesija	1771.	1873.	1900.	1912.	1981.	1991.
Rmkt.	1475	2412	4156	5006	5809.	5895
Pravoslavna	?	?	?	3	40	35
Židovi	-	-	?	18	1	?
Ostalo	-	-	?	-	7	12
Ukupno žitelja	1475	2412	4469	5027	5857	5942

Neki statistički podaci o broju vjernika tri glavne konfesije u Pitomači 1771. - 1991.

"...Dana 16.veljače počinju u župi našoj svete misije i traju uključivo do 23. veljače. Umoljava se cijenjeni naslov, da umoli članove vatrogasnog društva, da sa svojim obiteljima pribivaju propovijedima koje će biti ujutro svaki dan u pol 8 sati, a poslijepodne u pol 4 sata. Ovaj župni ured se nada, da će gospoda vatrogasci kao dobri katolici sa svojim obiteljima tom zgodom obaviti i sv. ispovijed i pričest. Prigodom završetka sv. misija u nedjelju biti će u 9 sati svečana procesija sa Presvetim sakramentom pak umoljavamo vatrogasno društvo da kod te svečanosti korporativno pod svojim barjakom sudjeluje. Pokažimo se i ovom zgodom, da smo potomci starih Hrvata, koji su svoju katoličku vjeru ljubili i za nju i život dali.

U Pitomači 6.veljače 1930.

Petar Mihinić."

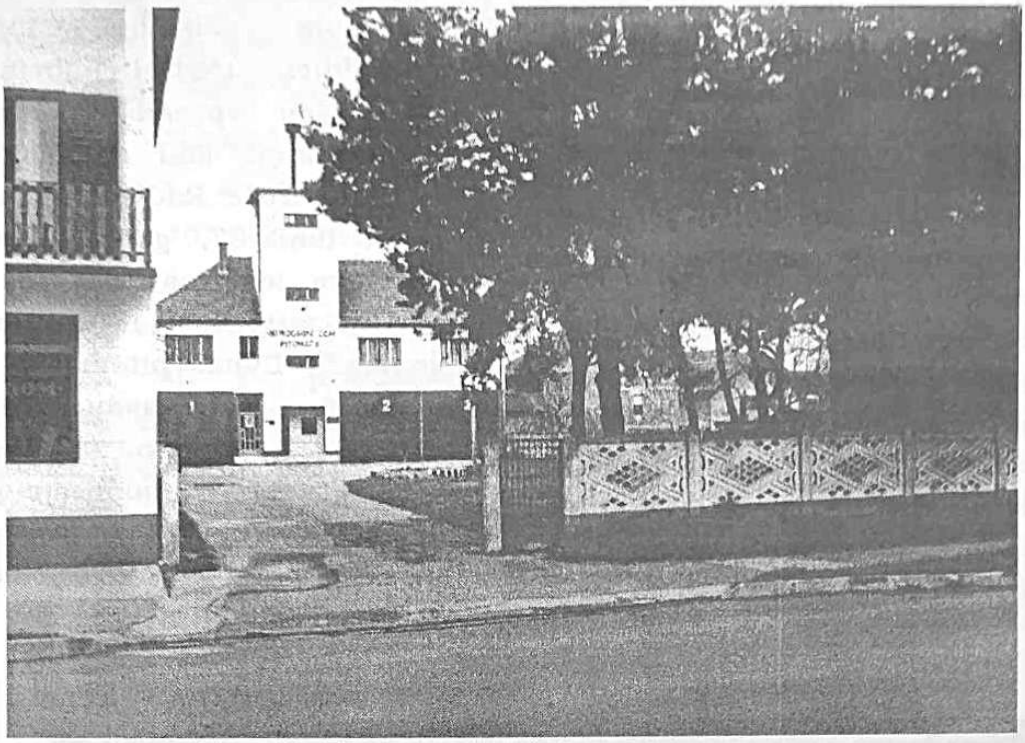

Zgrada Dobrovoljnog vatrogasnog društva Pitomača izgrađena je 1966.-67. godine u Vinogradskoj ulici.

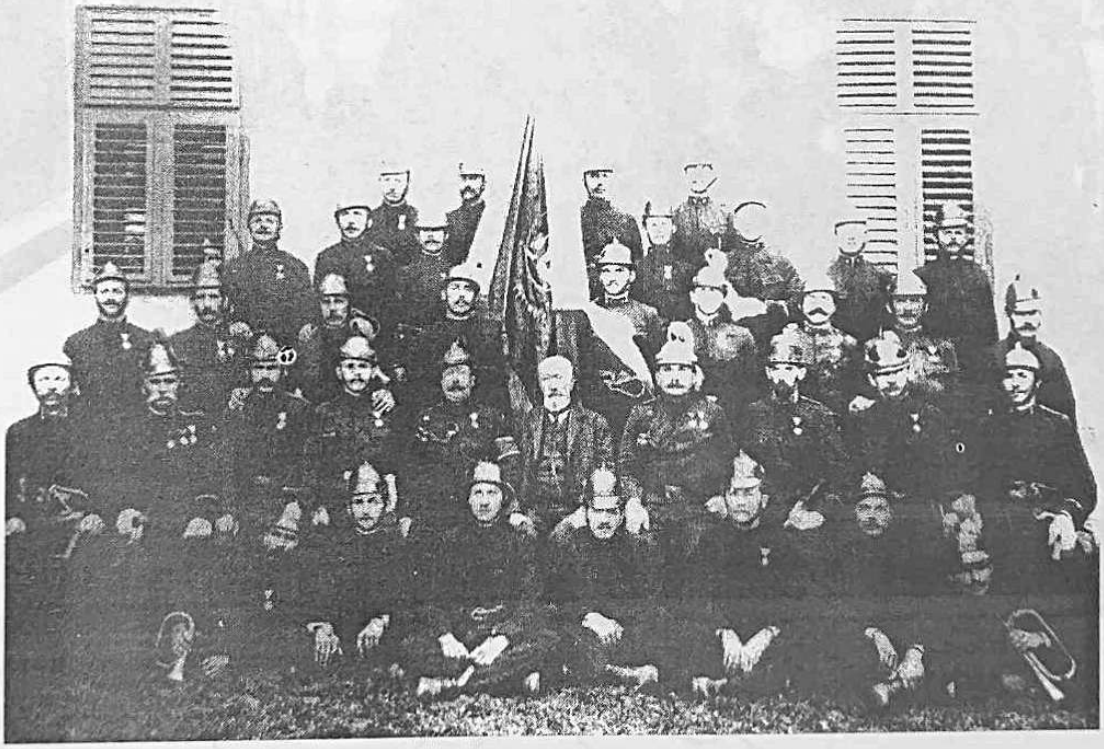

Pitomački vatrogasci 1912. godine (snimljeno u Bjelovaru)

Česti požari uzrokovani načinom izgradnje kuća nagnali su Pitomačane da 1871. godine nabave ručnu štrcaljku, a 1894. osnuju i vatrogasno društvo. Dobrovoljno vatrogasno društvo (DVD) je ujedno i prvo pitomačko društvo službeno osnovano.[153]

Osnovna funkcija mu je zaštita od požara i gašenje, ali ima , cijelo vrijeme svog postojanja i značajnu društvenu ulogu. Ono često organizira razne zabave i kulturne programe, "plesnjake", zabave sa igrokazima, tombolama.[154]

Prvi članovi tog Društva bili su uglavnom tadašnja inteligencija, posjednici, trgovci, obrtnici. Prvo vatrogasno spremište izgrađeno je 1904. godine kod današnje ljekarne u Ulici braće Radića, a sadašnje se gradi 1966.-67. godine. Prva vučna štrcaljka je nabavljena još 1906., a prvi vatrogasni kamion 1955. godine.[155] Danas pitomačko DVD ima modernu vatrogasnu opremu i uvijek je spremno za djelovanje.[156] Godine 1994. za područje pitomačke općine osnovana je Vatrogasna župa, koja okuplja sva vatrogasna društva sa područja općine.

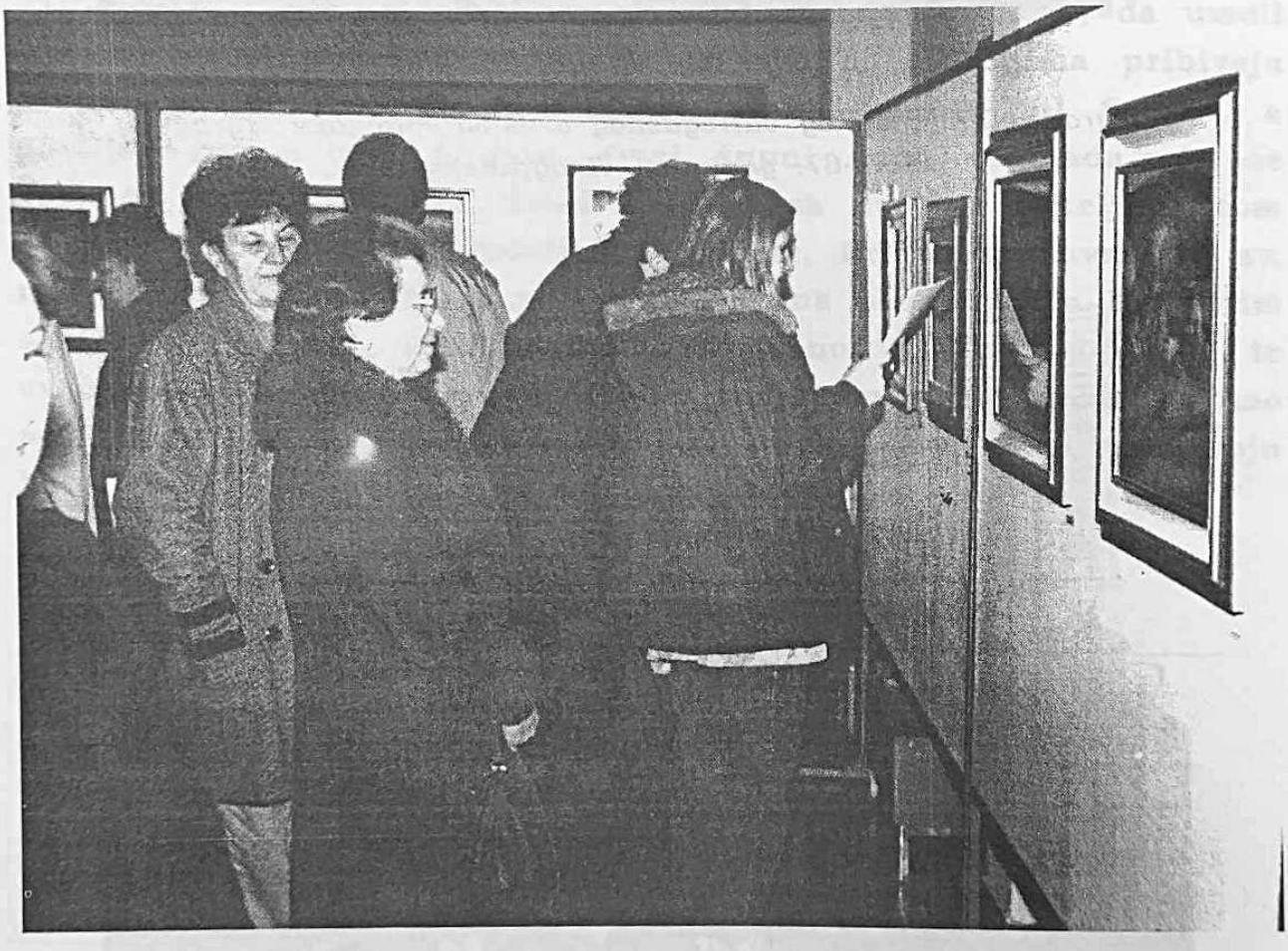

Sa izložbe slika slikara Zlatka Huzjaka 1993. godine u Osnovnoj školi Petra Preradovića.

Pitomača ima i nekoliko mještana koji se , što profesionalno, a što amaterski, bave likovnim umjetnostima. Spomenimo Ivana Petka, Andriju Vraneka, Anđelku Brdar, Ivana Lackovića, Stjepana Ivanca, Ivana Derežića, Žarka Gibu, Branka Begovića, dok je najznačajniji samouki kipar i slikar Josip Šimić. Radovi nekih pitomačkih likovnjaka prikazani su i u ovoj knjizi.

Izložbe radova pitomačkih umjetnika pripremane su do danas nekoliko puta, ali su pitomačkoj javnosti predstavljeni i radovi brojnih drugih umjetnika. Veliki broj likovnih izložbi pripremljen je kao popratni program pitomačkog FEDAF-a. Spomenimo neke:

- 1967. Ivan Generalić (15 radova), Mijo Kovačić (5) Franjo Filipović (3), Martin Hegedušić (3 skulpture) i Mato Generalić (2). Izložbu je postavio Josip Turković.
- 1971. Ivan Generalić - samostalna izložba.
- 1972. skupna izložba naivnih slikara.
- 1973. Josip Turković, otvorio V.Milak, program Paje Kanižaja.
- 1974. radovi na staklu djece iz Prugovca.
- 1975. Stjepan Ivanec - samostalna izložba, otvorila Božica Jelušić.
- 1976. radovi likovnog udruženja Đurđevac.
- 1979. međunarodna izložba likovnih radova djece, pripremio Dragutin Ančić.
- 1983. Josip Šimić - samostalna izložba.
- 1984. izložba starih veduta Pitomače.

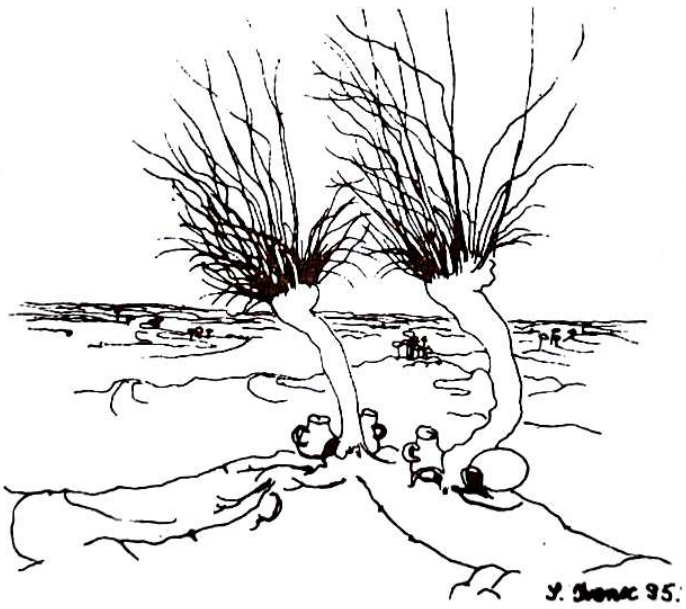

Ivan Petek: Krunisanje prvog hrvatskog Kralja Tomislava na Duvanjskom polju, ulje na staklu, 1982.g.

Zusammenfassung

In der Vergangenheit befußte das gasellschaftliche Leben in Pitomača und seiner Umgebung auf Volksbräuchen. Diese Volksbräuche werden heutzutage selten aufgeführt und nur wenige sind noch immer in Funktion. Viele Volksbräuche gerieten in Vergessenheit oder wurden geändert, darunter auch die bekanntesten auf die Hochzeit bezüglichen Volksbräuche, oder andere, die mit dem Alltag, der Arbeit und dem kirchlichen Leben eng verbunden waren.

Allgemeine ethnographische und ethnologische Merkmale der Gegend von Pitomača unterscheiden sich nicht wesentlich von den in der Nachbarschaft liegenden Ortschaften des Draugebietes (Podravina). Das bezieht sich auf die Volkstracht, Volksinstrumente, Volkstänze und Volksmusik, die alle von dem naheliegenden Ungarn stark beeinflußt sind. Dieser Einfluß ist in den meisten Ortschaften des Draugebietes (Podravina) zu beobachten. Demzufolge hat Pitomača keine eigene autochthone Volksmusik.

Die Entwicklung des gesellschaftlichen Lebens in Pitomača ist im allgemeinen mit der Entwicklung und Tätigkeit des Schulwesens aufs engste verbunden. Bis zum Ende des vorigen Jahrhunderts ist das gesellschaftliche Leben in Pitomača ausschließend auf die Volksbräuche zurückzuführen. Die allgemeine Entwicklung des gesellschaftlichen und kulturellen Lebens, ausgenommen die Volksbräuche, ist seit dem Ende des 19. Jahrhunderts zu beobachten. Verschiedene Vereine, Klubs und Ensembles wurden gegründet. Weiterhin wurde die Sporttätigkeit eingeführt. Darunter sind besonders nennenswert: Freiwillige Feuerwehrbrigade, Sportverein "Der kroatische Falke", Volksbibliothek und Lesesaal, Singverein "Sloga", Radfahrerklub "Tomislav" usw. Alle durch diese Vereine ins Leben gesetzten Tätigkeiten erfuhren ihre Blütezeit zwischen den zwei Weltkriegen.

In den letzten fünfzig Jahren wurden diese Tätigkeiten nicht wesentlich verändert sondern nur teilweise modifiziert und reorganisiert im Einklang mit dem Forderungen der gegebenen Zeit Heutzutage bieten alle diese Vereine ein vielfältiges kulturelles und sportlisches Leben und viele Unterhaltungsmöglichkeiten. In den letzten Jahren kamen auch einige neue Manifestationen zum Vorschein: "Kletijada" (Weinlesefestival), die Folkloreschau, das Festival "Lieder aus Podravina und dem Draugebiet" u.ä. Im geschichtlichen Zeitablauf spielten die Freiwillige Feuerwehrbrigade und der Singverein "Sloga" die wichtigste Rolle. Das hat sich bis heute kaum geändert.

Pitomača hat ein organisiertes Gesundheitswesen seit dem Ende des 19. Jahrhunderts. Das reiche religiöse Leben ist auch zu erwähnen; die Einwohner von Pitomača befolgen schon seit Jahrhunderten die römisch-katholischen Traditionen des kroatischen Volkes.

Summary

National habits have constantly been the basis of real and social life of Pitomača. Nowadays they are rarely performed and only a few are still in function. Many of festive habits have been forgotten and altered, among them the most famous ones belonging to the wedding and other ones related to ordinary and religious life or to work.

As far as general etnographic and ethnological features of the Pitomača area are concerned, they don't essentially differ from the neighbouring places in Podravina. It concerns national costumes, musical instruments, folk dances and music as well, which are all highly influenced by the neighbouring Hungary. This influence can be easily identified in most places of Podravina. Therefore Pitomača can hardly offer its authentic and original music.

The development of social life in Pitomača is generally linked with the development and activity of the public instruction. By the end of the nineeteenth century social life was exclusively characterized by national habits. The general development of social and cultural life has its origins and beginnings at the end of the 19th century. Many associations and clubs were founded and sport activities were introduced, too. From this period date for example: Voluntary Fire Brigade, sport association The Croatian Hawk, library and reading-room, football club, Tomislav cycling club etc. Social and cultural life experienced its prosperity between the two world wars.

In the last fifty years all these activities have not been essentially changed but only modified and reorganized according to the requirements of a particular period and they have been offering a rich cultural life and entertainment possibilities up to now. Kletijada (Vintage Festival), Folklore Festival, Podravina Music Festival are some manifestations of the recent date.

Since their beginnings the Voluntary Fire Brigade and the Sloga Singing Club have been playing the most prominent role in the social and cultural life up to now.

Pitomača has had medical service since the end of the 19th century. A very rich religious life has to be pointed out. The inhabitants of Pitomača have been following the Roman Catholic religious traditions of the Croatian people for many centuries now.

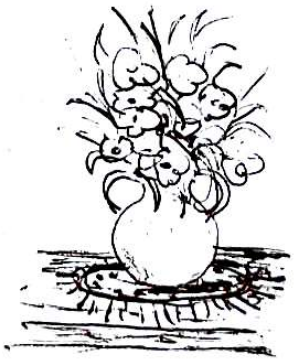

PITOMAČKO GOSPODARSTVO

U TURISTIČKOM VODIČU PITOMAČE IZ 1969. GODINE O PITOMAČI I PODRAVINI SE KAŽE:

"Ravna Podravina, taj divan, pjesmom opjevani hrvatski kraj, sve češće se spominje u turističkim vodičima kroz našu zemlju, dakako, ne bez razloga, jer priroda je Podravinu bogato obdarila svojim ljepotama ali su i ovdašnji žitelji učinili vrlo mnogo na raznim područjima ljudske djelatnosti kako bi život ovdje bio što ljepši i radosniji.

Što zapravo znači riječ podravski seljak? Jasnije od bilo čega drugog govore o tome plodna polja Podravine, mirisne livade, cvjetni vrtovi i rodni vinogradi na blagim obroncima Bilogore. Svaka gruda zemlje ove tako obilno kao nigdje drugdje Podravina ima - a ima zaista mnogo toga - plod je časnog i poštenog rada, bezgranične ljubavi prema rodnoj grudi, bistrog i smjelog duha Podravca.

U toj bogatoj podravskoj ravnici nanizala su se mala i velika sela, sve jedno ljepše od drugog. No među najljepšima je nesumljivo Pitomača, koja se nalazi na asfaltnoj "Podravskoj magistrali" 125 km od Zagreba - između rijeke Drave na sjeveru i Bilogore na jugu.

Posjetiocu pruža nezaboravno gostoprimstvo i široki izbor mogućnosti za zadovoljenje različitih potreba...

Podravci s ushićenjem i zanosom govore o svom zavičaju kao najdražem na svijetu. Ali zbog svoje ljepote, bogatstva i tradicionalne gostoljubivosti, ovaj kraj predstavlja izvanrednu turističku zanimljivost i postaje jednako drag i gostima koji ga sve češće posjećuju..."

(Turističko društvo Pitomača,
1969. godine)

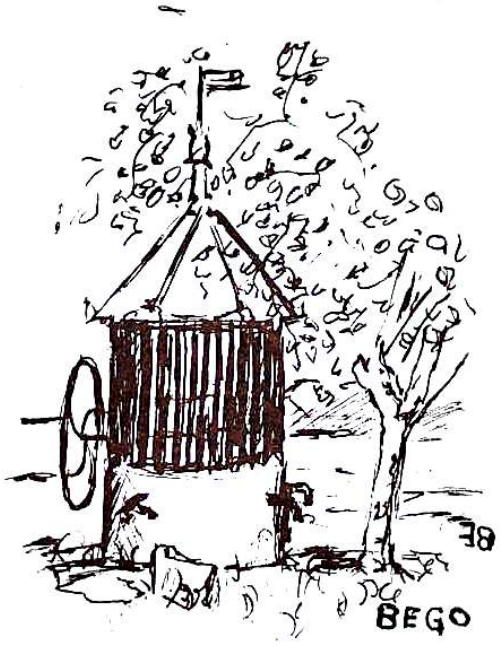

Detalj plodne pitomačke ravnice.

Obradivo	Plodno	Neobradivo	Neplodno	Ukupno jutara zemljišta
5608	8762	4512	1358	10120

Od svojeg postanka pa sve do danas Pitomača je naselje čije se pučanstvo velikim dijelom davi poljoprivredom. Iako su razvijeni obrt i trgovina, sve do prije desetak godina ona je osnovna grana pitomačkog gospodarstva. U posljednje vrijeme Pitomača naglo prerasta u sve veće trgovište, pa se poljoprivredom, odnosno ratarstvom i stočarstvom, bavi sve manje ljudi.

U doba kada je Pitomača spadala pod Vojnu krajinu obradiva zemljišta bila su vlasništvo graničara. Donošenjem zakona 1807. godine zemlja postaje carsko zemljište koje seljaci samo koriste (kao "leno"), a za uzvrat ratuju i služe cara.[157]

Po ukidanju Vojne krajine zemlja se dijeli zadrugama, međutim, već su se tada one započele raspadati, pa se pojavio nedostatak zemljišta i osiromašenje seljaka. 1919. godine je obećana agrarna reforma, ali su samo podijeljene površine Zemljišne zajednice.[158] Nakon drugog svjetskog rata došlo je do podjele zemljišta posjednika (nacionalizacijom) siromašnijim seljacima, te svima onima koji su kao bezzemljaši ovdje doseljavali, dok je veliki dio tog zemljišta bio temelj tada osnovanim radnim zadrugama. No visoki porezi, primitivna obrada i niski prinosi nisu ništa znatno promijenili u životu seljaka.

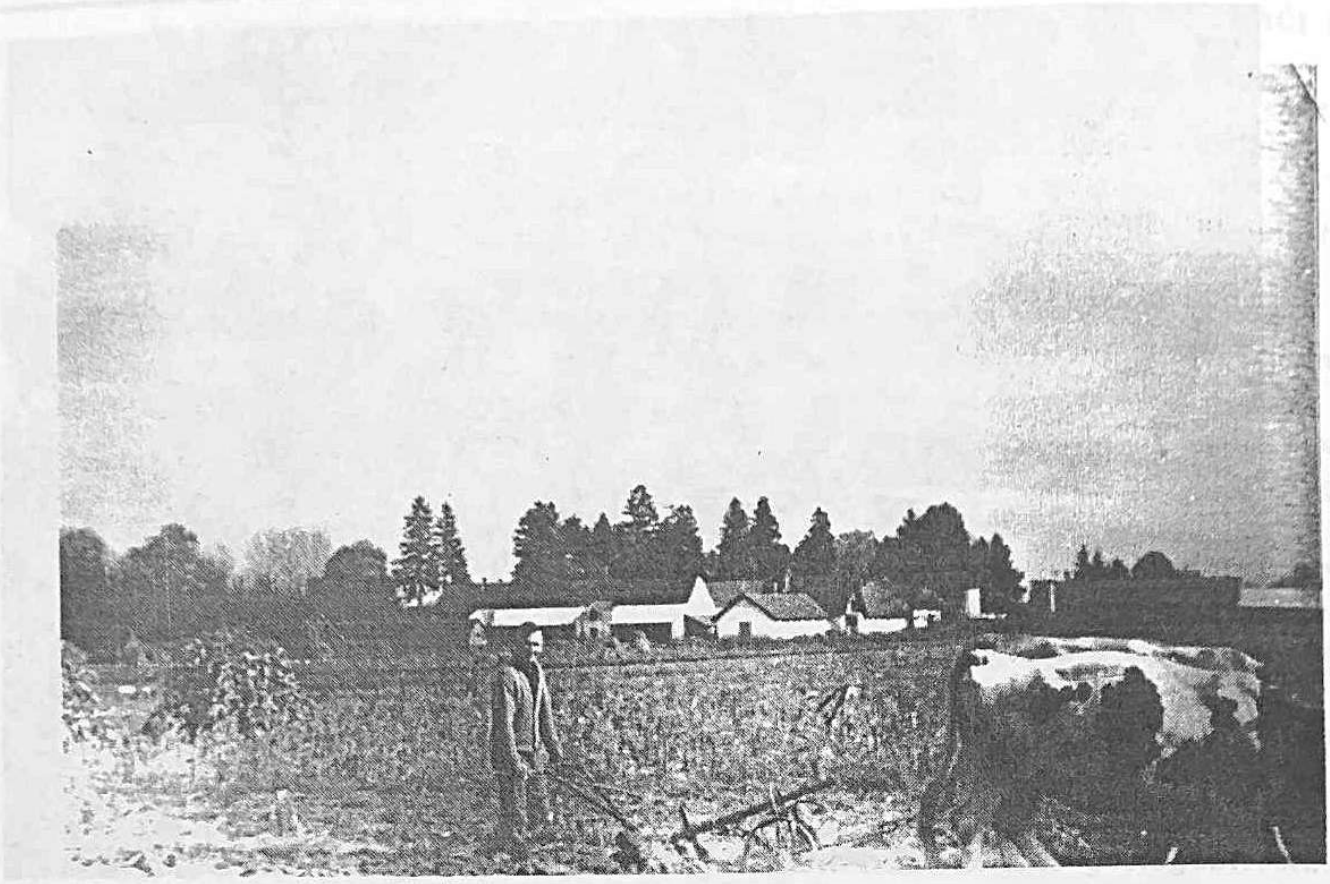

Željeznim i drvenim plugom kojeg su vukle krave ili volovi stoljećima je pitomački seljak orao svoju zemlju. Ova je fotografija snimljena 50-godina ovog stoljeća na južnom dijelu Pitomače.

Jedna od posljednjih krajiškoh seljačkih kuća na "pocekima" (nalazila se u ulici V. Nazora do 1988. godine kada je srušena).

Današnje pitomačko sajmište ("pijac") na kraju Gajeve ulice. Sajmovi su se oduvijek održavali po našim selima i uvijek bili mjesta za trgovanje i seljaka i trgovaca i zanatlija. Na ovom mjestu je sajmište tek od novijeg vremena (1949. godine). Nekada se nalazilo na tzv. "Gmanju", na mjestu današnjeg nogometnog igrališta, Ulice A. Šenoe i dijelom na mjestu današnje tvornice "Gaj". Postojala je podjela na svinjsko, kravsko i konjsko sajmište. Tako je svinjsko bilo na jednom dijelu nogometnog igrališta. Održavali su se tjedni, mjesečni i godišnji sajmovi. U Pitomači je tjedni bio (a i danas još uvijek) srijedom, mjesečni prvu srijedu u mjesecu, dok su godišnji sajmovi, koji su službeno uvedeni u Pitomači 1922. godine, bili 15. svibnja, 15. lipnja (na Vidovo) i 20. srpnja ("Danica" 1917., Zagreb, 1916., str.306).

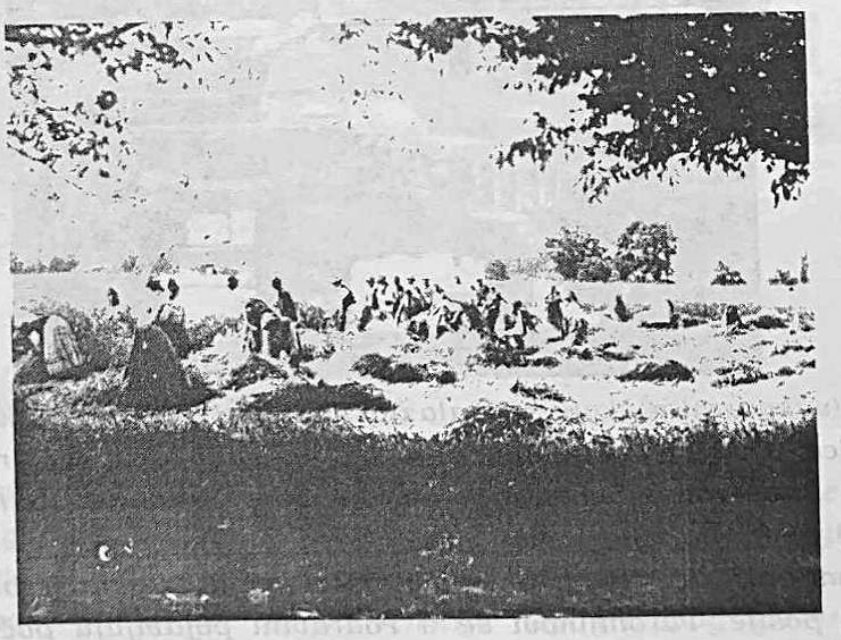

Žetva u Pitomači u vrijeme prvog svjetskog rata (1917. ?) negdje na jugoistočnoj strani Pitomače (?). Ovakve fotografije danas su prava rijetkost, a one su nam najbolji dokument koji govori o starim poslovima koji su ljudima bili važni za život i opstanak.

Posljednjih desetljeća, kada se zemlja sve više obrađuje modernom mehanizacijom, a usjevi štite modernim sredstvima, te u najnovije vrijeme uvođenjem tržišnog gospodarstva, situacija se pomalo mijenja na bolje.

Nakon drugog svjetskog rata počelo je osnivanje tzv. seljačkih i poljoprivrednih zadruga, i to najviše na zemljištima koja su konfiscirana od Götza i drugih manjih posjednika. Radilo se na principu općenarodne imovine.[159]

U jednoj od tih zadruga korijene ima današnje Poljoprivredno dobro "Borik", veliko poduzeće koje se bavi proizvodnjom ratarskih proizvoda, te Poljoprivredna zadruga Pitomača.[160] Oba poduzeća za sada relativno loše posluju i tipičan su primjer na kojem se vidi da bez sitnih individualnih gospodarstava nema napretka u poljoprivredi, a što je bilo očito još i za vremena socijalističkog režima.

Struktura poljoprivrednog zemljišta u Pitomači.

UKUPNO	**10120 JUTARA ZEMLJIŠTA**	**%**
Oranice	**5560**	**53**
Voćnjaci	**35**	**0,3**
Vinogradi	**13**	**0,13**
Livade	**1099**	**10**
Pašnjaci	**441**	**4,6**
Šume	**1614**	**17**
Neplodno	**1358**	**14**

Tzv. "Šuvakov mlin" koji se nalazio na rijeci Dravi, na kraju današnje Dravske ulice. Ova vodenica jedna je od nekoliko dravskih mlinova u koje su nekada Pitomačani nosili mljeti svoje žito. Vodenice su nekada mljele tzv. "flo", tj. postojala je samo jedna klasa brašna i posije. Za razliku od toga u paromlinovima, kao što je bio Nöthigov u Pitomači, brašno je imalo 3 klase i posije. Paromlinovi se u Podravini pojavljuju početkom 60-ih godina 19. stoljeća. "Šuvakov mlin" - posljednja pitomačka vodenica - sasvim je srušen 70-ih godina ovog stoljeća. Između dva svjetska rata u Pitomači je stalno radilo 5 do 6 mlinova.

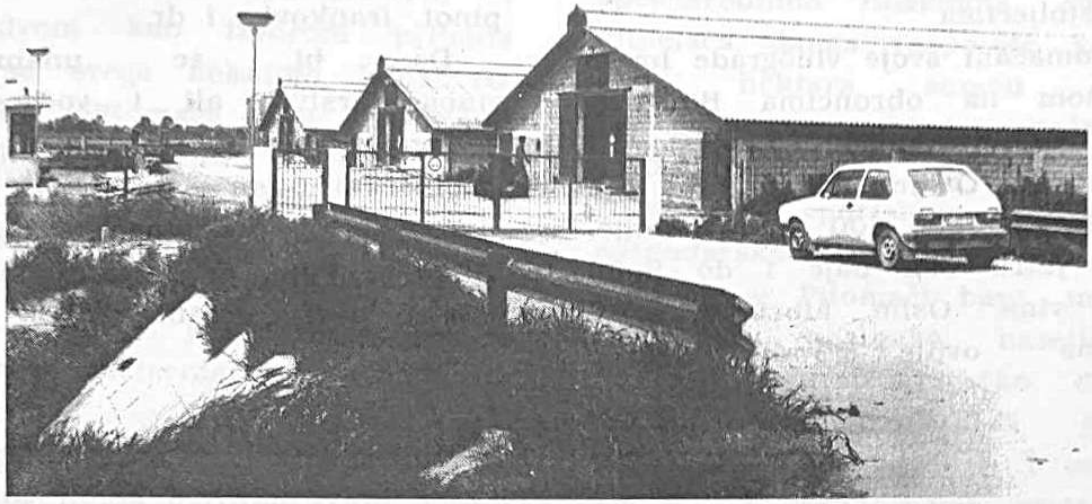

Od l977. godine u Pitomači postoji i jedan tada zvani OOUR RO "Interkomerc" iz Umaga koji se bavi proizvodnjom teladi i svinja i u kooperaciji i na vlastitoj farmi u Starom Gracu, gdje se nalazi i uprava. Danas je to privatizirano poduzeće "Interprodukt" d.d. Pitomača.

Poljoprivredno dobro "Borik" d.d. nastalo je od Poljoprivredne zadruge osnovane l943. godine. Članovi su bili uglavnom bezzemljaši koji su dobili konfisciranu zemlju agrarnom reformom l946. godine. Poduzeće je svojevremeno dobro poslovalo, ali na temelju nepokrivenog kreditiranja, što poduzeću danas znatno otežava poslovanje, iako je ono gotovo sasvim privatizirano. PD "Borik" bavi se proizvodnjom pšenice, kukuruza i drugih ratarskih proizvoda, a proizvodi i lukovice cvijeća.

U ovom pogledu ne možemo zaobići i ne spomenuti pitomačko vinogradarstvo kojim se ovi ljudi bave stoljećima.[161]

Pitomačani svoje vinograde imaju uglavnom na obroncima Bilogore, južno od (između Turnašice i Sedlarice). Ovdje je vinova loza zasađena na oko 800 jutara zemlje, a po jutru ona daje i do 8000 litara vina. Osim hibridne sorte "tuduma" ovdje, radi dobrog podneblja i tla, uspijevaju razne sorte i vinskog i stolnog grožđa kao graševina, traminac, slankamenka, pinot, frankovka i dr.

Da bi se unaprijedilo vinogradarstvo, ali i voćarstvo i podrumarstvo, 1982. godine Pitomačani su osnovali Klub vinogradara, podrumara i voćara "Aršanj" koji se danas, između ostalog, bavi i organiziranjem izložbi vina.[162]

Pogled na vinograde ("gorice) u "Aršanju" (sa "Lipice") podno Bilogore koji se spominju već na samom početku 18. stoljeća. U vinogradima Pitomačani provode mnogo slobodnog vremena. Pored koristi, što ju donosi vino, grožđe i voće, vinogradarstvo je i dobra rekreacija. Na najpoznatijem brijegu "Aršanju" sagrađeno je mnoštvo klijeti gdje "goričari" čuvaju svoje vino, a često i odmaraju uz čašu dobra vina i razgovor sa "međašem".

Pčelarstvom i voćarstvom bavi se uži krug ljudi, i to isključivo za vkastite potrebe. Pčelarstvom i voćarstvom kao izvorom prihoda bavi se svega nekoliko ljudi. Na području Pitomače ima oko 1500 komada pčelinjih košnica, a voćnjacima je zasađeno 35 jutara zemljišta.[163]

Da bi se zaštitile i liječile male i velike životinje, još 1950. godine je osnovana Veterinarska ambulanta Pitomača.[164]

Organizirano iskorištavanje šumskog fonda u ovom kraju počelo je 70-ih godina 19. stoljeća. Ukidanjem Vojne krajine 1871. godine "carska dobra" se dijele tako da polovica svih šuma postaje državna imovina, a druga polovica skupno vlasništvo svih nekadašnjih graničara. Završetkom drugog svjetskog rata nova vlast proglašava 1947. godine sve šume općenarodnom imovinom. šumarija Pitomača danas raspolače sa oko 2600 hektara šumau okolici Pitomače, a godišnje sječe oko 11.000 m^3 drva.[165]

Koliko sportskom, toliko i gospodarskom granom - lovstvom, ljudi se u Pitomači bave, možemo reći, od postanka naselja. U Pitomači postoji lovačko društvo "Fazan", osnovano 1945. godine. Pitomački lovci bave se i uzgojem divljači, posebno novih vrsta (kao jelena lopatara), a povremeno se takmiče i u lovačkom gađanju. Društvo na kraju Dravske ulice ima svoje strelište, a južno od Ulice P. Miškine i uzgajalište. Danas je u Pitomači dosta razvijen lovni turizam.[166]

Dva pitomačka lovca, općinski bilježnik Tomo Kos i Vlado Saraja, u lovu negdje oko Pitomače 20-ih godina 20. stoljeća. Prije osnivanja lovačkog društva i organiziranog lovstva u Pitomači se nije puno ljudi bavilo lovom. Stari ljudi se sjećaju da je u lov išao Viktor Steiskal, Rudolf Pecek i još neki.

Godine 1892. počelo je prvo iskapanje ugljena u Velikoj Črešnjevici, međutim, organizirano tek od 1900. godine kada je izgrađena pruga i rudnici bili povezani sa Pitomačom. Vlasnik tih i drugih, kasnije pripojenih rudnika u Bilogori, nazvanih "Pitomačko-črešnjevački ugljenici", bio je Vilim Singer koji je imao više takvih tvrtki u Hrvatskoj.[167] Iz tih rudnika eksploatirano je godišnje oko 20000 tona smeđeg ugljena, dok je posljednje godine rada, kada je u rudniku već 20 godina postojalo tzv. samoupravljanje, proizveo rekordnih 44000 tona. Rudnik je zatvoren 1965. godine i nikad nije točno razjašnjeno zašto, iako su se iz njega eksploatirale velike količine ugljena.[168]

Neki podaci o eksploataciji ugljena iz "Pitomačko-črešnjevačkih ugljenika" 1892.-1964. godine.

Godina	u tonama	broj radnika	Godina	u tonama	broj radnika
1892.	13000	-	1943.-6 mj.	358	309
1919.	23404	-	1963.	31384	?
1924.	23128	279	1964.	44054	265
1934.	27834	247			

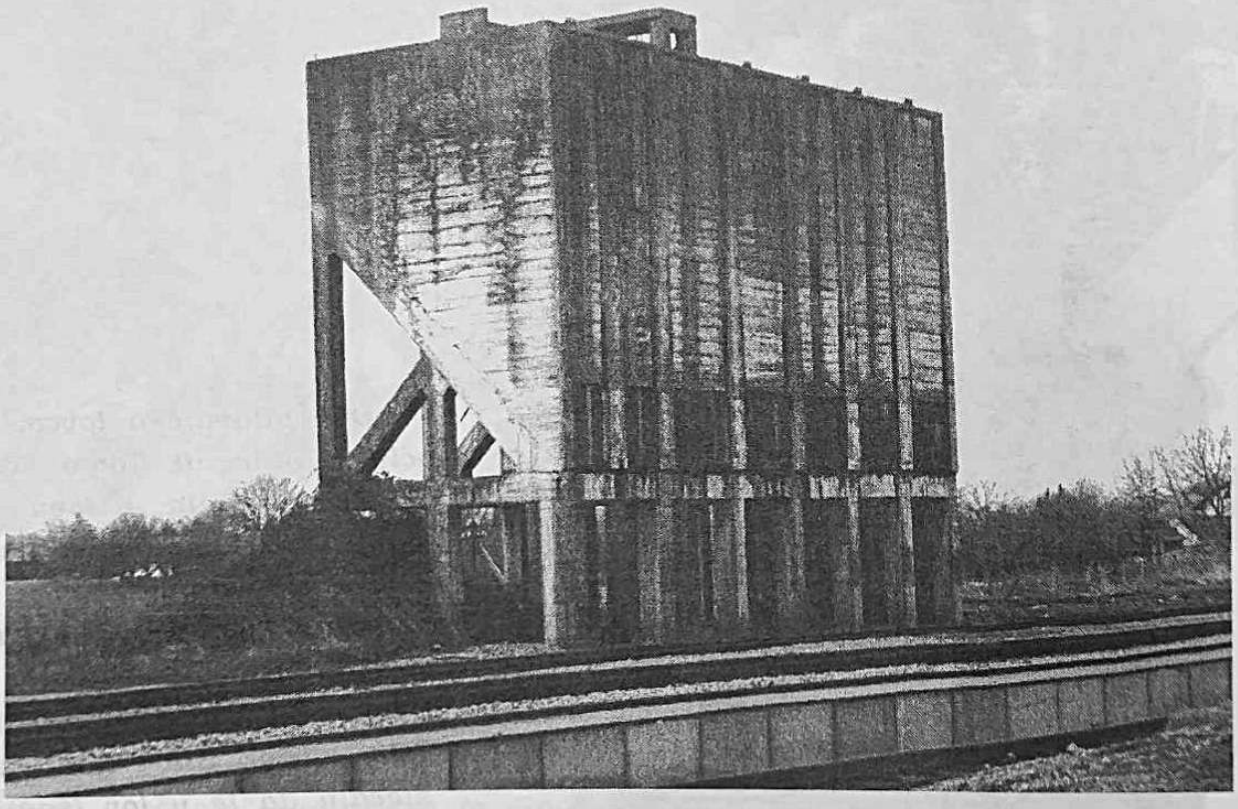

Uspomena na nekadašnju eksploataciju ugljena. Stara zapuštena "separacija" na željezničkoj postaji u Pitomači - izgrađena 50.-ih godina ovog stoljeća.

Brojnim ispitivanjima je ustanovljeno da pitomačko područje obiluje naftom i zemnim plinom. Prvi su tragovi pronađeni već 1905.-1906. godine,[169] međutim, kontinuirana eksploatacija počinje tek od 1978. godine. Od tada pa sve do danas eksploatacija zemnog plina se vrši najviše na bušotini u Šašnatom polju.[170]

Prva benzinska stanica u Pitomači je otvorena 1961. godine i to na današnjoj istočnoj strani tvornice "Gaj". Od 1970. godine nalazi se na izlazu iz Pitomače, u Gajevoj ulici, pored sajmišta.

Benzinska crpka u Gajevoj ulici u Pitomači.

Razglednica Pitomače iz 60.-ih godina ovog stoljeća.

	1971.	1981.	1991.
Radi u poljoprivredi	2.708	1.483	1.560
Radi u industriji	-	895	620
Obrtnici	70	70	62
Na privremenom radu u inozem.	105	135	130
Ostalo	-	3.243	3.570
Invalida	-	37	40
Umirovljenika i ratnih osigur.	350	334	360
Ratnih invalida	-	21	37
Predškolske i školske djece	-	2.222	2.340
Ukupno ne privređuje	-	2.614	2.777
Ukupno stanovnika	5.814	5.857	5.942

Ekonomsko-socijalni sastav pitomačkog pučanstva 1971.-1991. g.

Za današnju Pitomaču može se slobodno reći da je izrazito zanatsko-trgovačko naselje, ali sa dosta poljoprivrednog pučanstva, što je razumljivo ako imamo u vidu plodnu zemlju koja okružuje naselje.

Koliki broj i kakvih sve vrsta zanata je postojalo u Pitomači u 18. stoljeću pa sve do sredine 19. stoljeća, danas nam nije poznato, ali zanatlija u Pitomači ima od samog osnivanja mjesta.[171]

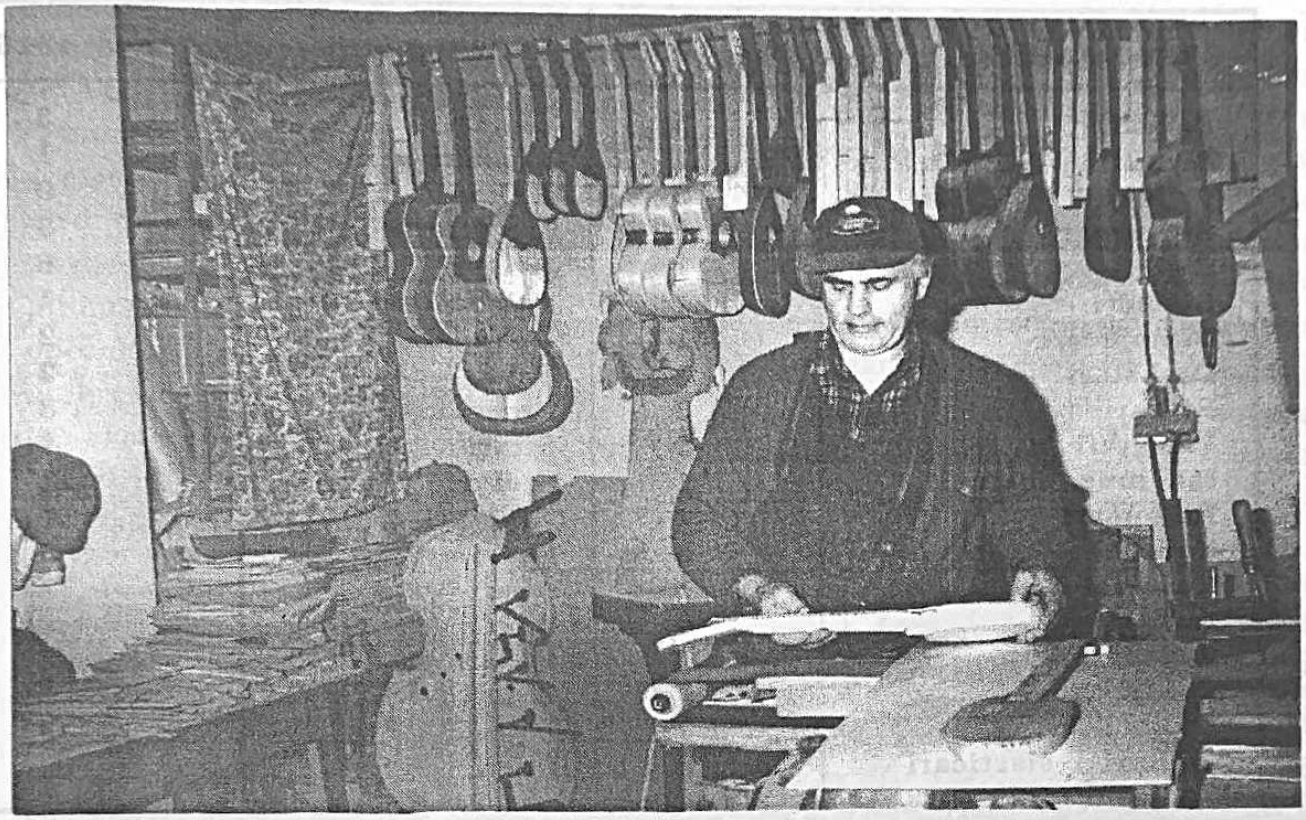

Iz radionice glazbenih instrumenata nadaleko poznatog majstora Kosa u Ulici braće Radića u Pitomači.

Zanatlije u Pitomači 20-ih godina 20. stoljeća. Ovo je bilo vrijeme procvata pitomačkog zanatstva, a djelomično i cijelog pitomačkog gospodarstva.

Vrsta zanatlija	oko 1925.	Vrsta zanatlija	oko 1925.
Bačvari	5	Limari	3
Bravari	1	Lončari	1
Brijači	3	Mehaničari	0
Cimermani	4	Mesari	3
Ciglari	1	Mlinari	6
Čižmari	1	Soboslikari	1
Dimnjačari	1	Opančari	2
Drakstari	1	Pekari	2
Farbari	2	Remenari	3
Fotografi	2	Sitari	1
Izr. muz. instr.	1	Stolari	11
Klobučari	2	Tapetari	1
Kolari	5	Postolari	6
Košaraši	1	Uljari	3
Kotlari	0	Užari	2
Kovači	7	Vrtlari	2
Kožari	1	Zidari	15
Krojači	9	Zlatari	1
Licitari i slastičari	2	Urari	2

1760.	1800.	1860.	1890.	1900.	1910.	1925.	1946.	1974.	1984.	1993.
o.35	o.40	52	70	78	80	114	62	58	70	62

Broj zanatlija u Pitomači od 1760. do 1993. godine.

Od polovice 19. stoljeća postojao je mješoviti ceh ("od davnih vremena") koji je objedinjavao sve zanatlije sa područja đurđevačke regimente.[172] Godine 1856. zanatlije sa područja pitomačke kumpanije br. 6 prave sporazum sa ostalim zanatlijama, odvajaju se i osnivaju vlastiti ceh. Međutim, ceh je postojao svega nekoliko godina, jer je već 1860. godine osnovana tzv. "Pitomačka zanatnička zadružnica", preteča današnje "Prve obrtne štedno-kreditne zadruge", čija je povijest velikim dijelom i povijest pitomačkog zanatstva i gospodarstva općenito.[173]

Prema tome u Pitomači se već u to vrijeme nalazio poveći broj zanatlija, što svakako govori da je već tada Pitomača postajala pomalo zanatsko naselje.[174] U to vrijeme pojavljuje se i sve više trgovaca, tako da o Pitomači kao trgovištu možemo govoriti već od druge polovice 19. stoljeća, a posebno od samog kraja 19. stoljeća kada je doživjela prvi jači razvoj u gotovo svim pogledima.

U ovisnosti o političkim i općim gospodarstvenim prilikama povećavao se i smanjivao broj zanatlija. Svoj pravi procvat pitomačko zanatstvo, koje je pomalo postalo i osnovni nosilac razvoja mjesta, doživljava 20.-ih godina 20. stoljeća. Nikada u mjestu nije bilo toliko zanatlija kao tih godina.[175] Tada je prvi put osnovana "šegrtska" (obrtnička) škola koja se pohađala 3 godine.

Sitno poduzetništvo je u Pitomači uzelo maha posljednjih nekoliko godina. Pogled na prvu pitomačku tiskaru "No.1", Vinogradska 14. Na slici je uočljiv stogodišnji trs starinske "beline" koji svake godine obilato rodi.

Gospodarske krize koje se pojavljuju između 30.-ih i 50.-ih godina 20. stoljeća znatno su utjecale i na razvoj zanatstva. Mnogi napuštaju svoju struku i bave se drugim poslovima, međutim, stanje se 70.-ih godina pomalo popravlja.

Danas imamo nešto manje zanatlija i vrsta zanata (jer je dosta zanata izumrlo),[176] ali neki od njih pomalo prerastaju u sitne poduzetnike.

Tko je prvi imao neku trgovinu mješovitom ili kakvom drugom robom, danas ne znamo. Poznato nam je da je najstarija poznata trgovina osnovana 1859., a osnivač joj je bio Ferdo Brenner, dok je postojala punih 80 godina, do 1939. godine.[177] Drugu, nekada najpoznatiju, trgovinu ("Koranu") imala je od 60.-ih godina 19. stoljeća obitelji Götz, a kako se primicalo 20. stoljeće, trgovina je bivalo sve više.

Ko i zanatstvo, trgovina je u Pitomači doživjela svoj procvat 20.-ih godina. ovog stoljeća.[178]

Pogled na glavnu pitomačku , Gajevu ulicu.

Sve do drugog svjetskog rata trgovine su imali uglavnom strani doseljeni ljudi, najviše Židovi, Austrijanci i Mađari.[179]

Poslije drugog svjetskog rata (od 1948., kada se ukidaju privatne trgovine) trgovačke radnje potpuno preuzimaju i otvaraju razna državna poduzeća, tako da je od tada pa do kraja 80.-ih godina u Pitomači trgovine držala đurđevačka "Sloga" i bjelovarski "Univerzal", dok se 50.-ih godina spominje i Trgovačko poduzeće "Sloboda" Pitomača. Posljednje 2-3 godine u Pitomači se otvaraju brojne privatne trgovačke radnje mješovitom i namjenskom robom. Danas ih imamo 40-ak, mahom privatnih, jednu robnu kuću, a izgrađen je i poslovni centar.

Broj trgovina u Pitomači od 1890. do 1993. godine.

1890.	1900.	1925.	1946.	1960.	1984.	1993.
7 (?)	8	16	7	11	29	46

Kako je u Pitomaču dolazilo novo stanovništvo, tako je sa njim dolazila i nova kultura življenja, oblačenja, zabavljanja. Na ovoj fotografiji iz 1911. godine, snimljenoj ispred "Izičine" kuće, možemo vidjeti gospodsku nošnju s početka ovog stoljeća. "Izična" kuća je bila izgrađena oko 1870. godine, a srušena 1970. godine.

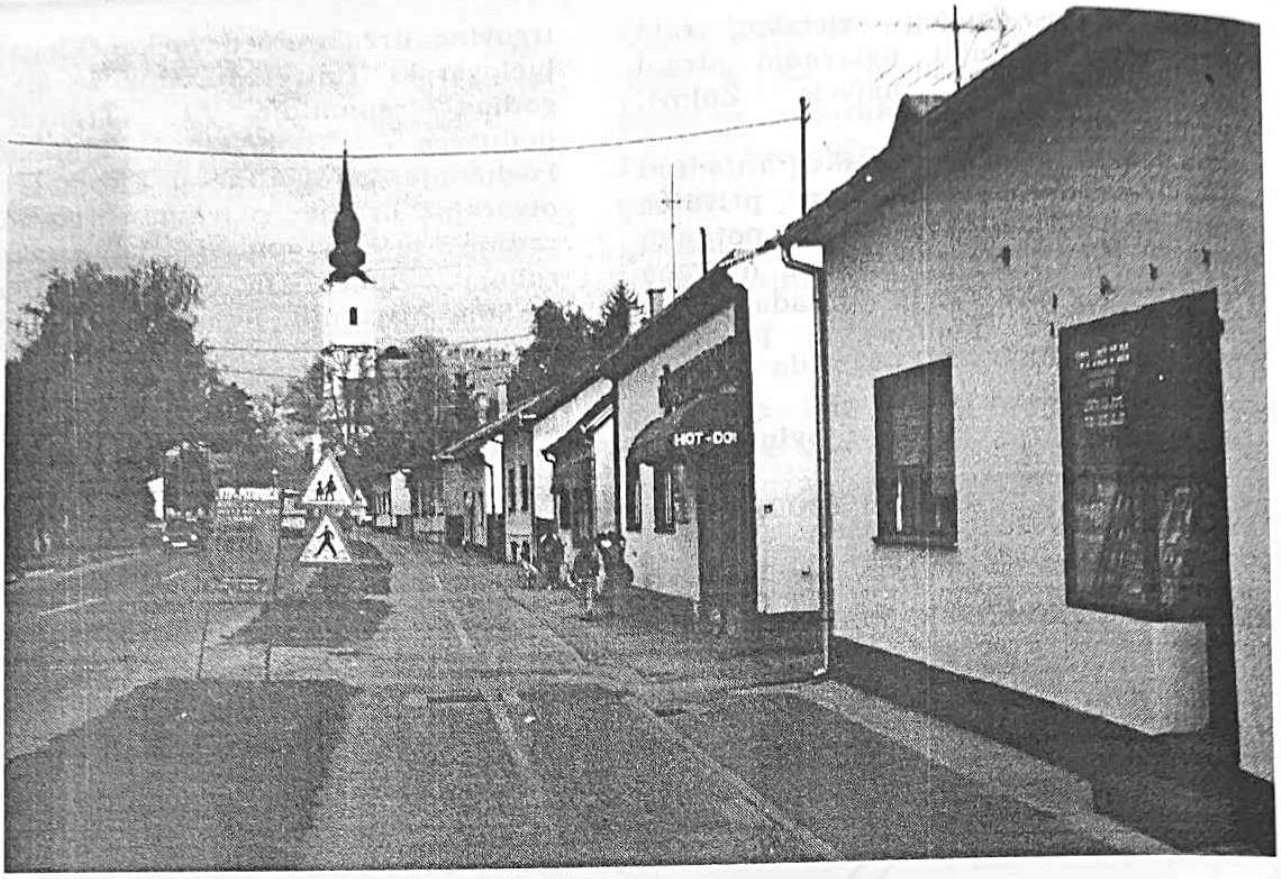

Veduta Pitomače (Gajeva ulica) snimljena 1995. godine.

Trgovina Milana Kratohvila, snimljena 1927. godine, se nalazila na mjestu kbr. 27 u današnjoj Gajevoj ulici. Ista trgovina je postojala od 1926. pa do 1945. godine.

Da li je u Pitomači prije 70.-ih godina 19. stoljeća postojala kakva gostionica ili "svratište", danas nije poznato. Tek 1878. godine po prvi put doznajemo za "vinotočionicu" kod Ivana Hebringa.[180]

Sve do prije desetak godina ugostiteljskih radnji je u Pitomači bilo malo. 1880. godine spominje se gostionica Stjepana Đurđevića, zatim od kraja 19. stoljeća postoji "Svratište k lovačkom rogu" Viktora Steiskala (ista je postojala i sve do poslije drugog svjetskog rata i bila najpoznatija pitomačka gostionica)[181]

Oko 1902. godine Ivan Filjak otvara gostionicu na željezničkoj postaji. Sredinom 20.-ih godina ovog stoljeća u Pitomači ima oko 10 gostionica, a svaka od njih, uz prostorije i "baštu", imala je i drvenu kuglanu.[182]

Poslije drugog svjetskog rata ugostiteljske objekte otvara i društveni sektor. Posljednjih godina imamo u Pitomači dosta veliki broj takvih lokala, uglavnom privatnih, a njihov broj varira od 15 do 20.[183]

Broj ugostiteljskih radnji u Pitomači od 1890. do 1993. godine.

1890.	1900.	1925.	1955.	1984.	1993.
3	4	11	5	15	21

Nekada se u gostionicama točilo svega nekoliko vrsta pića. Uglavnom je to bila rakija, vino, "Krahl" sokovi, špricer i dr. Svojevremeno postojala je i sodara gdje se proizvodila soda-voda ili "Krahl". Na ovoj slici snimljenoj odmah nakon drugog svjetskog rata vidimo Stjepana Tonkovića - Pubu kako svojim kolicima razvozi i prodaje soda-vodu i "Krahl" sokove. Da bi piće bilo hladno, trebao je led, koji se zimi sjekao i spremao u podzemne "ledare", gdje je ostajao zaleđen često i cijelo ljeto. Sodara je bila u kući preko puta željezničke postaje, gdje je Puba imao i gostionicu "Svratište kod Filjaka".

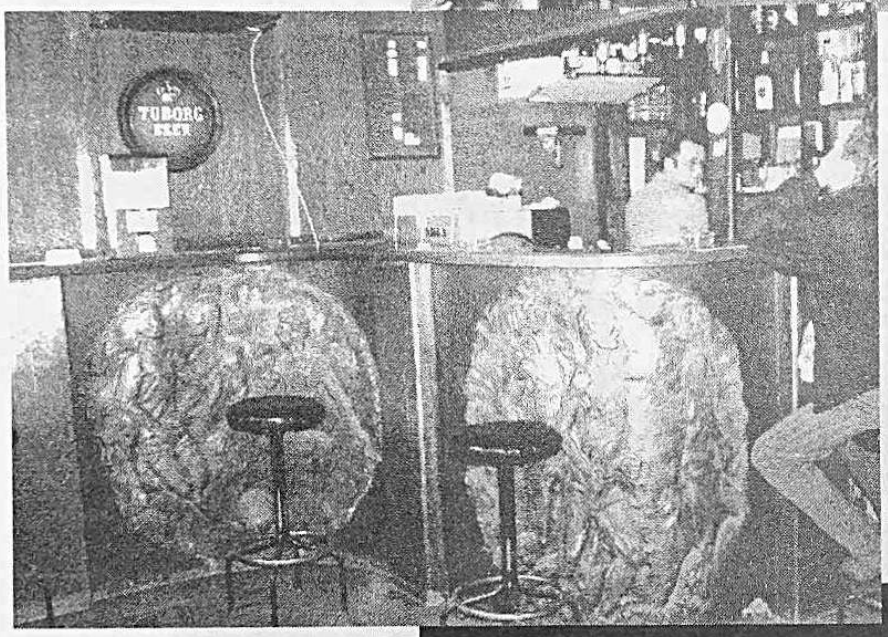

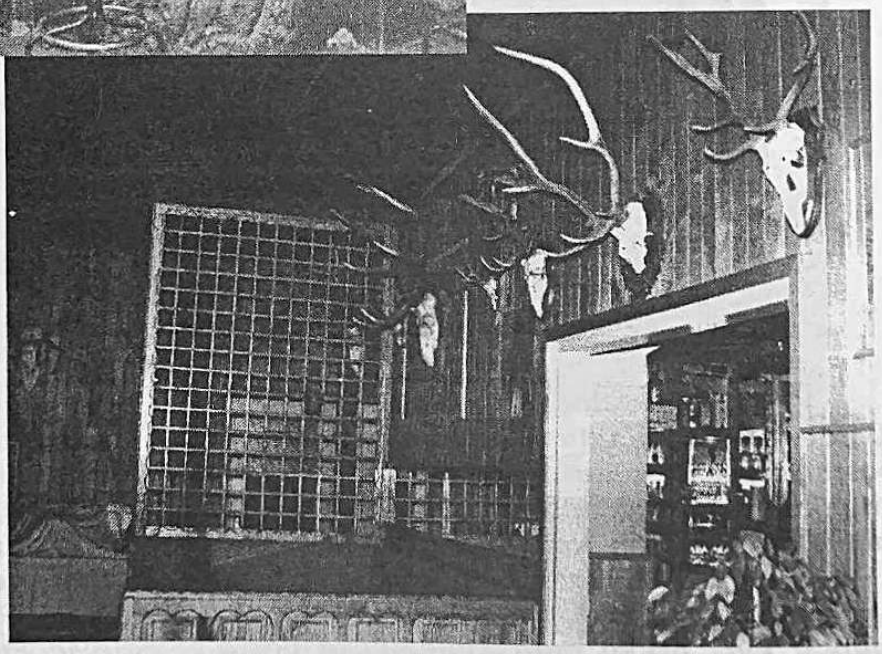

Izbor iz ugostiteljske ponude Pitomače: I. Buffet u robnoj kući "Sloge".II. Bistro "Tempo" i III. Restaurant "Lovački dom".

Ustrojstvom nove države Hrvatske 1991. godine uveden je novi način gospodarenja. Date su ponovo mogućnosti razvijanju privatnog poduzetništva što se pokazalo dobrim potezom u razvoju gospodarstva općenito. Iako ovo traje svega nekoliko godina, rezultati očiti. Pojavilao se dosta privatnih poduzeća koja se bave raznim poslovima i ostvaruju dobar dohodak.[184]

O industriji u Pitomači možemo govoriti tek od početka 1948. godine, kada je osnovano Mesarsko-ugostiteljsko poduzeće u društvenom sektoru. Iz njega 1951. godine nastaje Mjesno komunalno poduzeće, koje 1953. proširuje poslovanje na piljenje trupaca i izradu građe, te blanjanje dasaka. Do 1961. godine poduzeće se razvija i postaje Drvna industrija "Gaj"[185] Posljednjih godina vrši se privatizacija ovog poduzeća, a ono se bavi izradom školskog, kancelarijskog, kuhinjskog i sobnog namještaja, te drvne galanterije. DI "Gaj" d.d. nalazi se na mjestu nekadašnjeg Nöthigovog mlina u Vinogradskoj ulici.

Osim drvne industrije u Pitomači je razvijena i duhanska industrija. Ona ima korijene još od 1960. godine kada je osnovano Duhansko poduzeće, budući da se pokazalo da ova klima i zemljište odgovara uzgoju duhana. Danas je to poduzeće "Duhanprodukt" d.d. koje se bavi uzgojem i preradom duhana, a u novije vrijeme i proizvodnjom čajeva.

Sadnja duhana u ovom dijelu Podravine 70.-ih i 80.-ih godina je napravila gotovo gospodarsku "revoluciju" kada je isto poduzeće kooperiralo sa mnoštvom individualnih poljoprivrednika.[186]

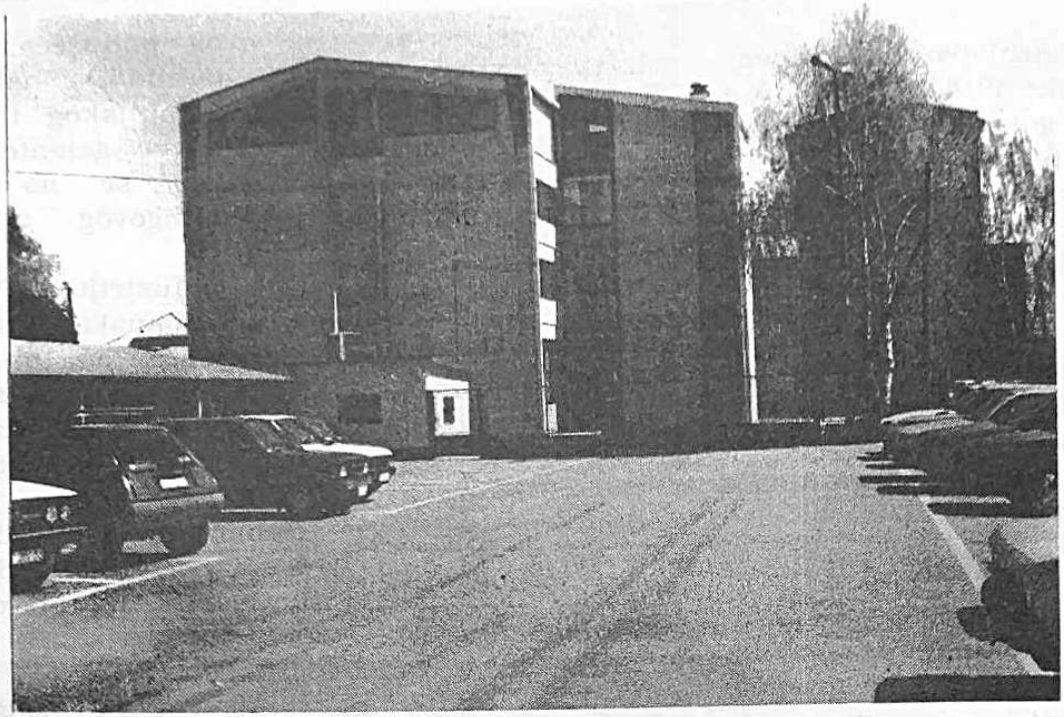

"Duhanprodukt" Pitomača.

Pogled na drvnu industriju i "Duhanprodukt" sa silosa DI "Gaj" Pitomača.

Sniježna zima u Pitomači 1955. godine.

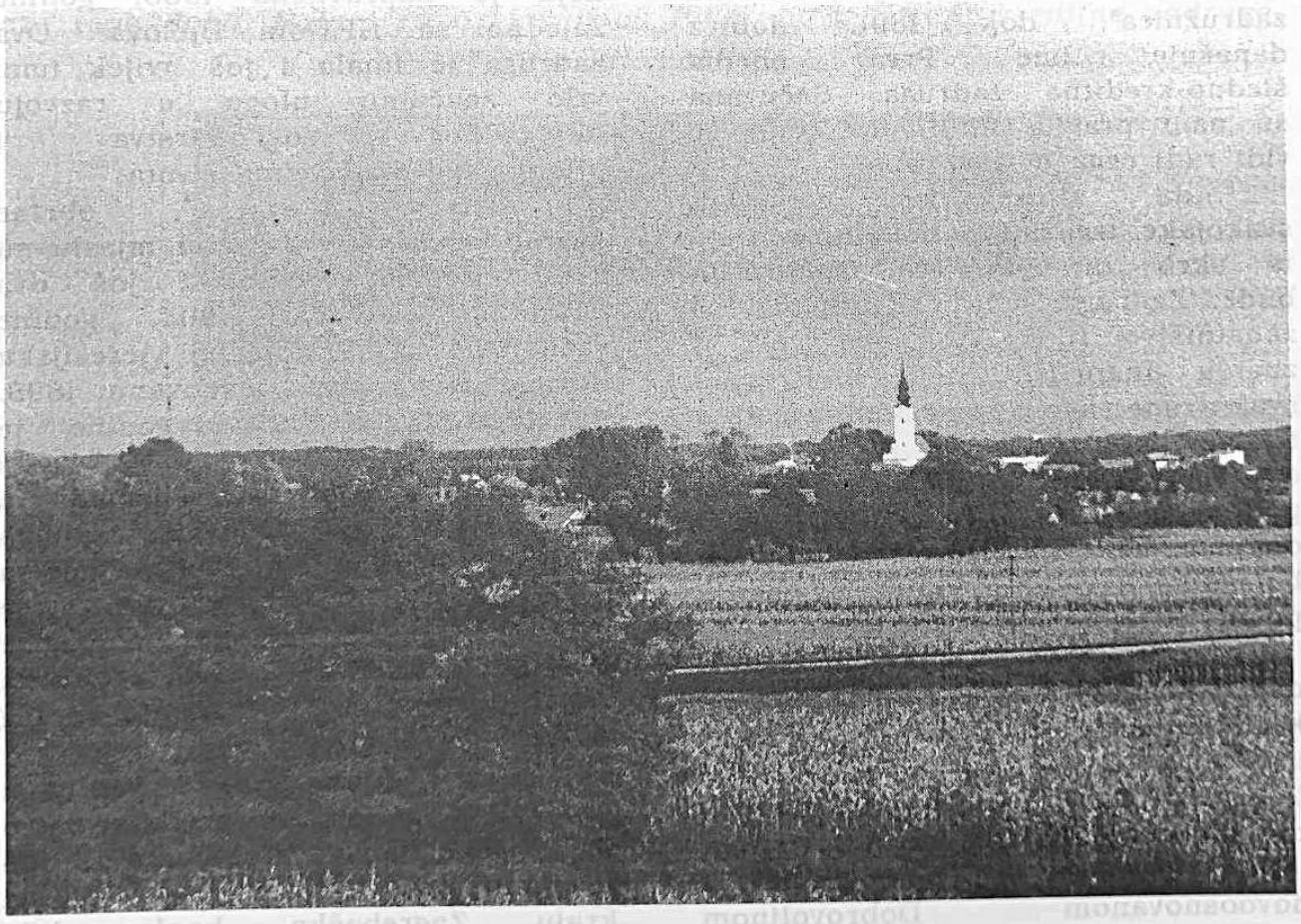

Panorama Pitomače snimljena sa "Brennerove vile", godine 1983.

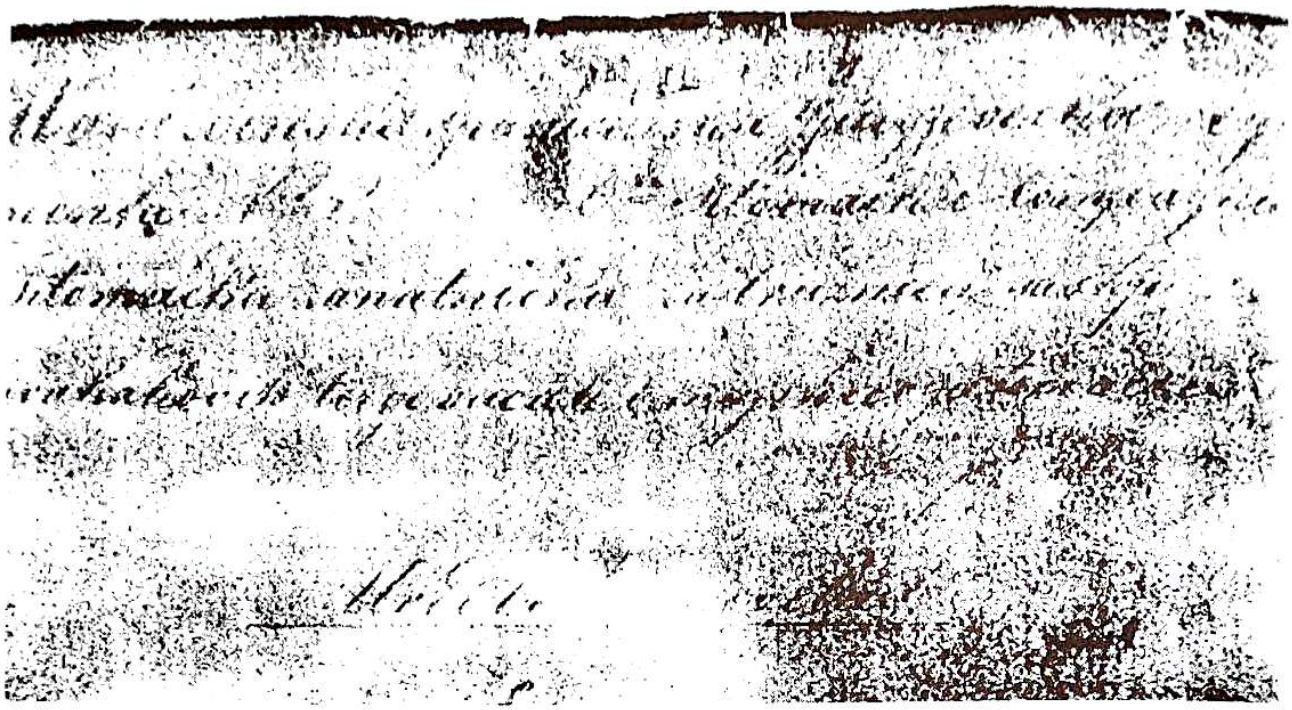

Prva stranica "štatuta" Prve obrtne štedno-kreditne zadruge Pitomača iz 1861. godine (u arhivu iste zadruge u Pitomači).

Glavni pitomački novčarski zavod osnovan je 1860. godine. Tada je nosio ime "Pitomačka obrtnička zadružnica", dok 1891. dobiva današnje ime Prva obrtna štedno-kreditna zadruga. Sačuvana su nam pravila (1861.) iz kojih se vidi radi čega je osnovana:

"...da skrbi za napredak svakojake trgovine i majstorije i da ta skrb za njih sve hasnovitija bude...Zadruga mora skrbiti da se zanatništvo i trgovina sve više u znanju unaprijedi, zato bi trebalo svakovrsne škole znanosti uvesti i takove nadgledati gdi veče opstoje ovakove nadgledati i plačanjem podpomagati...zato bi se višim dopuštenjem imale uvesti kase za bolesnike iza one kojima treba u pomoć priteći, kao i za umrle..."[187]

Zadruga i danas ima istu svrhu: daje kratkoročne i srednjoročne kredite svojim članovima i izlazi ususret, ako može, svima onima koji to traže.[188] Tako je pomogla izgradnju mrtvačnice 1907. godine još ranije, 1894. godine, pomogla je novoosnovanom Dobrovoljnom vatrogasnom društvu, dok redovito pomaže HPGD "Sloga"[189] Danas se njezine prostorije nalaze na uglu Gajeve i Prerodićeve ulice, u zgradi koja je napravljena 1968. godine zajedno sa HPT-om Bjelovar. Ova zadruga je imala i još uvijek ima, vrlo značajnu ulogu u razvoju pitomačkog gospodarstva i pitomačkog društvenog života.[190]

Osim Prve obrtne štedno-kreditne zadruge u mjestu su kroz prošlost postojala još dva novčarska zavoda. 1903. godine saznajemo za "Pitomačku vjeresijsku udrugu" (vjerojatno osnovanu 1898. ili 1899.)[191], a 1906. godine je osnovana "Kroatische Volks Sparkassa Action - Gesellschaft in Pitomača" (tj. "Hrvatska pučka štedionica d.d. u Pitomači"). Obje su osnovane da bi kreditirale svoje članove, a katkad i pomagale pojedina društva. Oba zavoda spominju se još i poslije prvog svjetskog rata.[192]

U novije doba, tj. 1974. godine u Pitomačči se otvara predstavništvo Zagrebačke banke. Vremenom je ono mjenjalo svoju lokaciju, da bi na kraju Zagrebačka banka bila smještena u Poslovnom centru, u središtu mjesta.[193]

Cehovska škrinja iz sredine 19. stoljeća jedan je vrijedan stolobravarski rad toga doba. Nalazi se u vlasništvu Prve obrtne štedno-kreditne zadruge u Pitomači.

Zastava Prve obrtne štedno-kreditne zadruge u Pitomači.

Ispred zgrade Zdravstvene stanice, pored crkve i Doma kulture (tada Narodni dom), na magistralnoj cesti, 60-ih i 70-ih godina nalazio se kiosk za prodaju novina i cegareta i škrinja za prodaju sladoleda (razglednica iz 1966. godine).

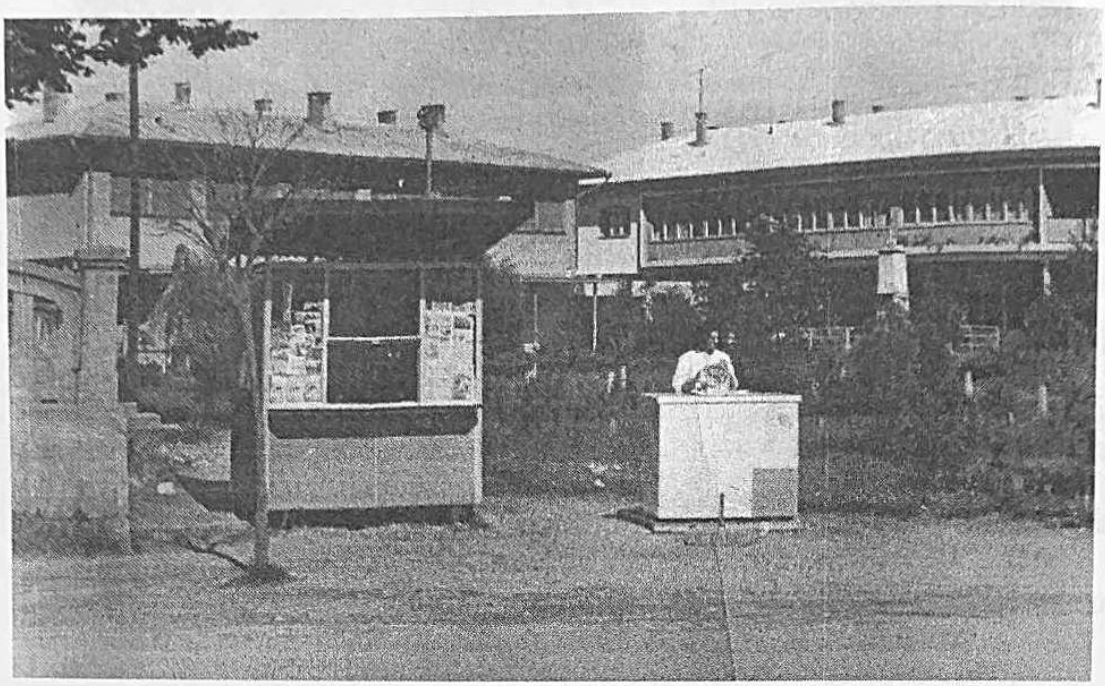

U 18. i prvoj polovici 19. stoljeća Pitomača je bila blatnjavo i malo mjesto, ali kako je urbanistički izgledala, možemo samo nagađati. U to vrijeme Pitomača se širi od današnje Strossmayerove ulice prema crkvi, a od tuda niz današnju Gajevu ulicu prema Virovitici. U drugoj polovini 19. stoljeća naseljava se, ali vrlo raštrkano današnja Dravska ulica, zatim Ulica P. Miškine, te Ulica braće Radića. Kasnije se te ulice pomalo popunjavaju, a današnji izgled Pitomača poprima u međuratnom razdoblju.[194]

Kako se Pitomača gospodarski sve više razvijala, tako su se postepeno uređivali i prostori u mjestu. Počelo se sa uređenjem blatnjavog prostora oko crkve 1896. godine navoženjem zemlje, dok se 1932. mijenja drvena ograda oko crkve i stavlja betonska.[195]

1923. godine uređuje se i sličan teren na "Gmanju, u današnjoj Vinogradskoj ulici.[196]

Budući da se Pitomača razvijala i izgrađivala isključivo uz magistralu (što je bilo i jedno od pravila u doba Vojne krajne - da se krajišnici nalaze na okupu i u blizini), a ne i sporedne ulice, te kako se po ukidanju Vojne krajine napučivao samo prostor u produžetku neke formirane ulice, Pitomača je i danas mjesto sa dugim ulicama, koje se granaju od glavne - Ulice Lj. Gaja. Ulice su međusobno nepovezane, a dugačke, što je vrlo veliki problem prilikom komuniciranja i razvođenja infrastrukture. Ovaj se problem postepeno pokušava riješiti povezivanjem paralelnih ulica i stvaranjem određene mreže.

Radi zdravstvenih razloga 1783. godine iz Strossmayerove ulice na današnje mjesto seli se groblje. Ono zauzima dosta veliku površinu od cca 15000 m^2, ali pomalo danas postaje tijesno.[197]

PITOMAČA

Prvo ime do 1946.	promjena imena 1946.	promjena imena 1991.
Trg kralja Tomislava	Trg maršala Tita	Trg kral;ja Tomislava
	Ivice Mesarića	D. Domjanića
	isto	
	(I. odvojak)	Petra Zrinskog
	isto	
	(II. odvojak)	Frana Galovića
	isto	
	(III. odvojak)	Livadska
Školska ulica	J. J. Strossmayera	J. J. Strossmayera
isto	isto	
	(nastavak kod I.zavoja)	Janka Draškovića
isto	isto	
	(nastavak kod II.zavoja)	Ivana Mažuranića
Željeznička ulica	Gajeva ulica	Gajeva ulica
isto	isto	
	(južno iza sajmišta)	Vatroslava Lisinskog
	A. Mihanovića	A. Mihanovića
	Vinogradska	Vinogradska
Jelačićeva i		
Starčevićeva	Braće Radića	Braće Radića
	V. Nazora	V. Nazora
	(spoj Nazorove-	
	Basaričekove)	D. Cesarića
	(prva ulica južno u	
	B. Radića)	Đ. Basaričeka
	(nastavak B. Radića	
	prema Kladarama)	M. Gupca
	(od B. Radića prema	
	P. Sesvetama)	A. G. Matoša
Mažuranićeva	P. Miškine	P. Miškine
isto	(na I. raskršću prema	
	P. Sesvetama)	T. Ujevića
Nova ulica	P. Preradovića	P. Preradovića
Dravska ulica	Dravska ulica	Dravska ulica
	(I. ulica južno)	P. Krešimira
	(II. ulica južno)	A. Kovačića
	(I. ulica sjeverno)	M. Lovraka
	A. Šenoe	A. Šenoe

NAZIVI PITOMAČKIH ULICA DO 1946., ZATIM PROMJENE IMENA 1946., TE 1991. GODINE.

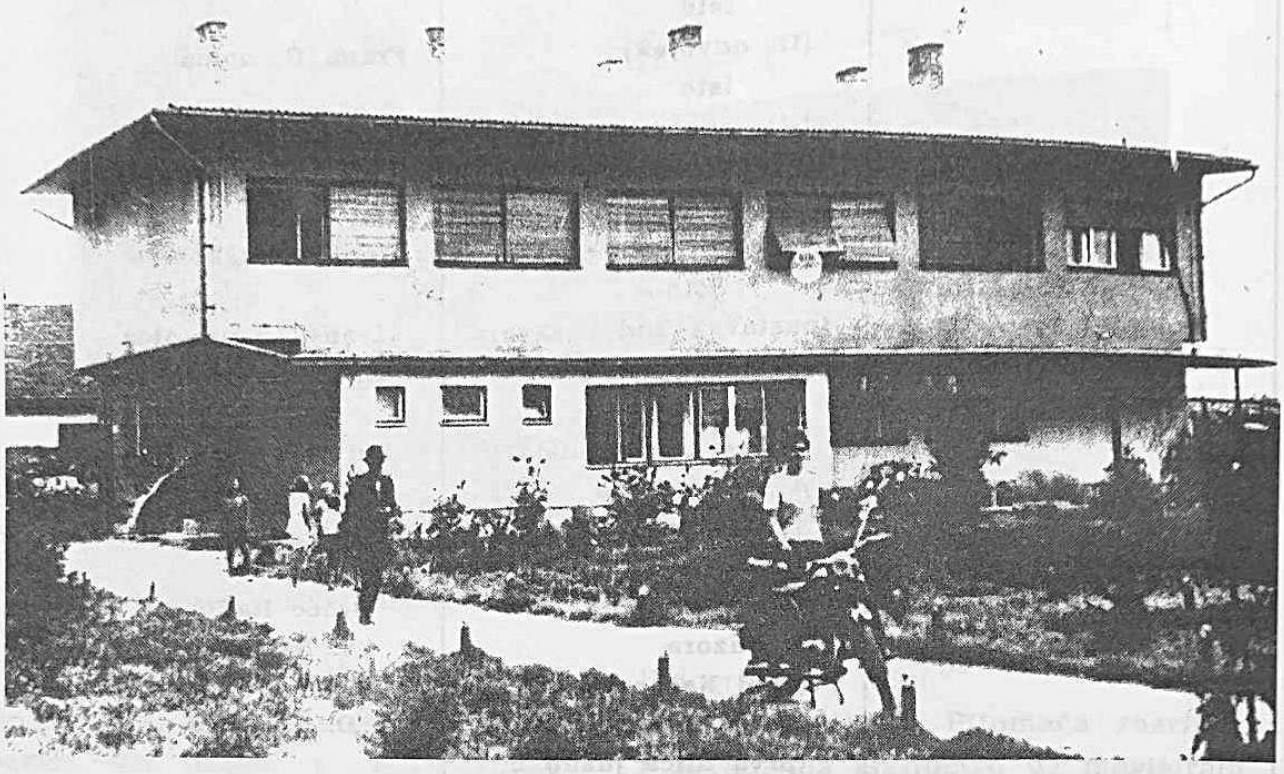

Pogled na prostor gdje se nekad nalazila Državna šumarija i Općina početkom 60.-ih godina ovog stoljeća, kada su te zgrade već bile srušene i izgrađena zgrada Zdravstvene stanice.

Organizirano održavanje cesta i mostova u ovom kraju postoji još od vremena Vojne krajine.[198] Asfaltiranje se Pitomače počinje izvoditi relativno kasno[199] tek od 1965. godine. Do 1973. godine asfaltirani su svi kolnici, a najveći dio asfaltiranja nogostupa i parkirališta u samom centru završen je tek 1994. godine.[200]

Prva poštanska kočija prošla je kroz Pitomaču već 1805. godine[201] Ne znamo gotovo ništa o poštanskom prometu 19. stoljeća, osim pomekog šturog podatka.[202] Poštanski uredi uglavnom su bili u državnom, odnosno kraljevskom vlasništvu. Puštanjem u promet željezničku prugu 1900. godine poštanske kočije djelomično zamjenjuje željeznički prijevoz. Od 1977. godine pitomačka pošta ima potpunu automatizaciju uređaja i daje sve najmodernije poštanske usluge.[203]

Godine 1898.-99. gradi se željeznička pruga od Virovitice prema Kloštru Podravskom, a u funkciju se stavlja 2. siječnja 1900.[204] Sa Zagrebom Pitomača je spojena 1912. godine. 1901. godine gradi se i željeznička postaja. Željeznički promet sve do danas predstavlja najjeftiniji prijevoz putnika i robe. Pitomačka željeznička postaja ima 470 m korisne duljine kolosjeka.[205]

Što se tiče cestovnog prometa, autobusima se godišnje preveze i više od 50000 putnika na 40-ak linija u svim smjerovima. Broj osobnih i teretnih automobila već se duži niz godina kreće oko 600-700.

Rijeka Drava kod Pitomače nije sasvim plovna, pa je zbog toga riječni promet vrlo rijedak. Međutim, postoji trajektni prijevoz preko rijeke prema obližnjem selu Križnici, koja se nalazi na lijevoj obali Drave.[206] Pored te skele 1967. godine je sagrađen i viseći most (pješački) dug 250 metara.[207]

Potpuna elektrifikacija Pitomače izvršena je tek od 1957. do 1967. godine. No jedan manji dio Pitomače imao je električnu energiju već 1935., dok je prva žarulja zasvijetlila čak 1929. godine kod tadašnjeg jedinog pitomačkog mehaničara Vatroslava Kosa - Naceka.[208]

Plinofikacija Pitomače počela je 1976. godine gradnjom magistralnog plinovoda, da bi danas plin prolazio kroz sve ulice.[209]

Masovno uvođenje telefonskih priključaka počelo je krajem sedamdesetih godina iako se telefon u mjestu pojavio još početkom ovog stoljeća.[210]

U Pitomači je proveden ulični vodovod, a ukupni broj priključaka iznosi nešto više od 1600.[211]

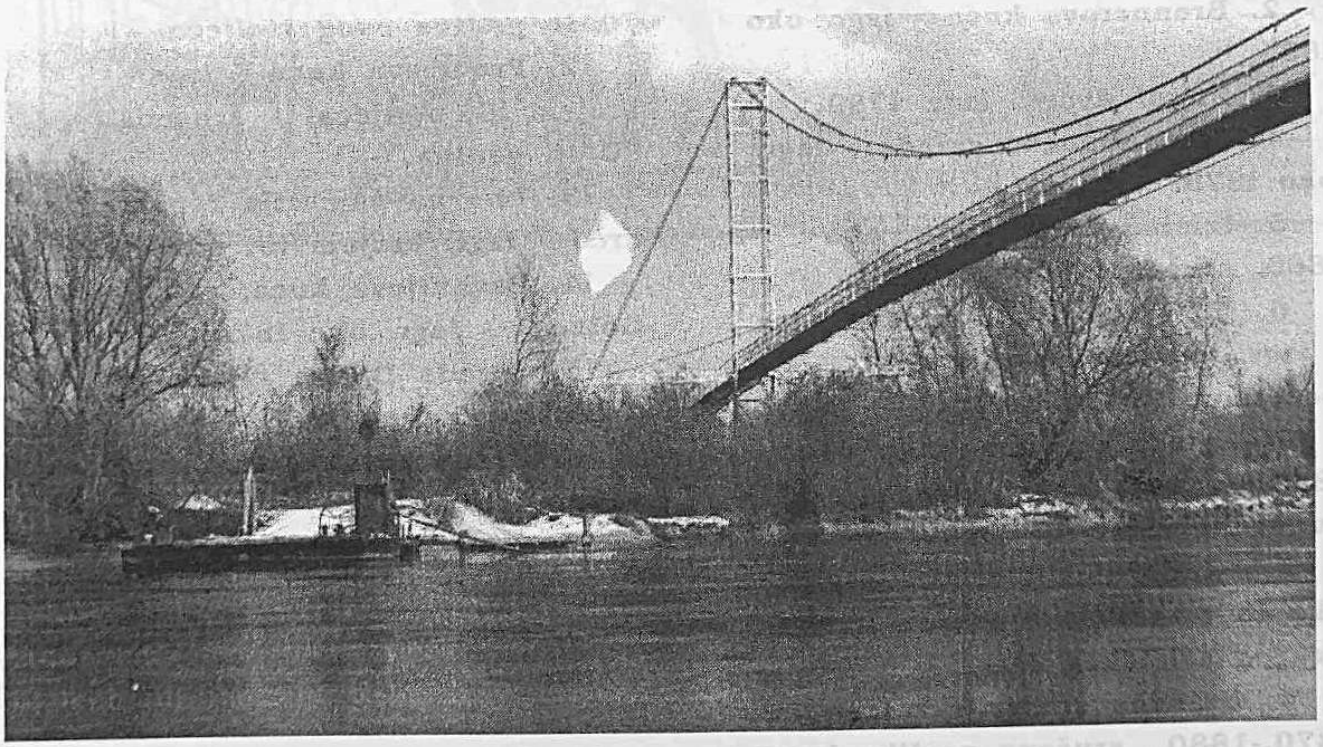

Viseći pješački most na rijeci Dravi pored kojeg se nalazi skela što služi za prijevoz do prekodravske Križnice, omiljenog mjesta pitomačkih ribiča.

PITOMAČA

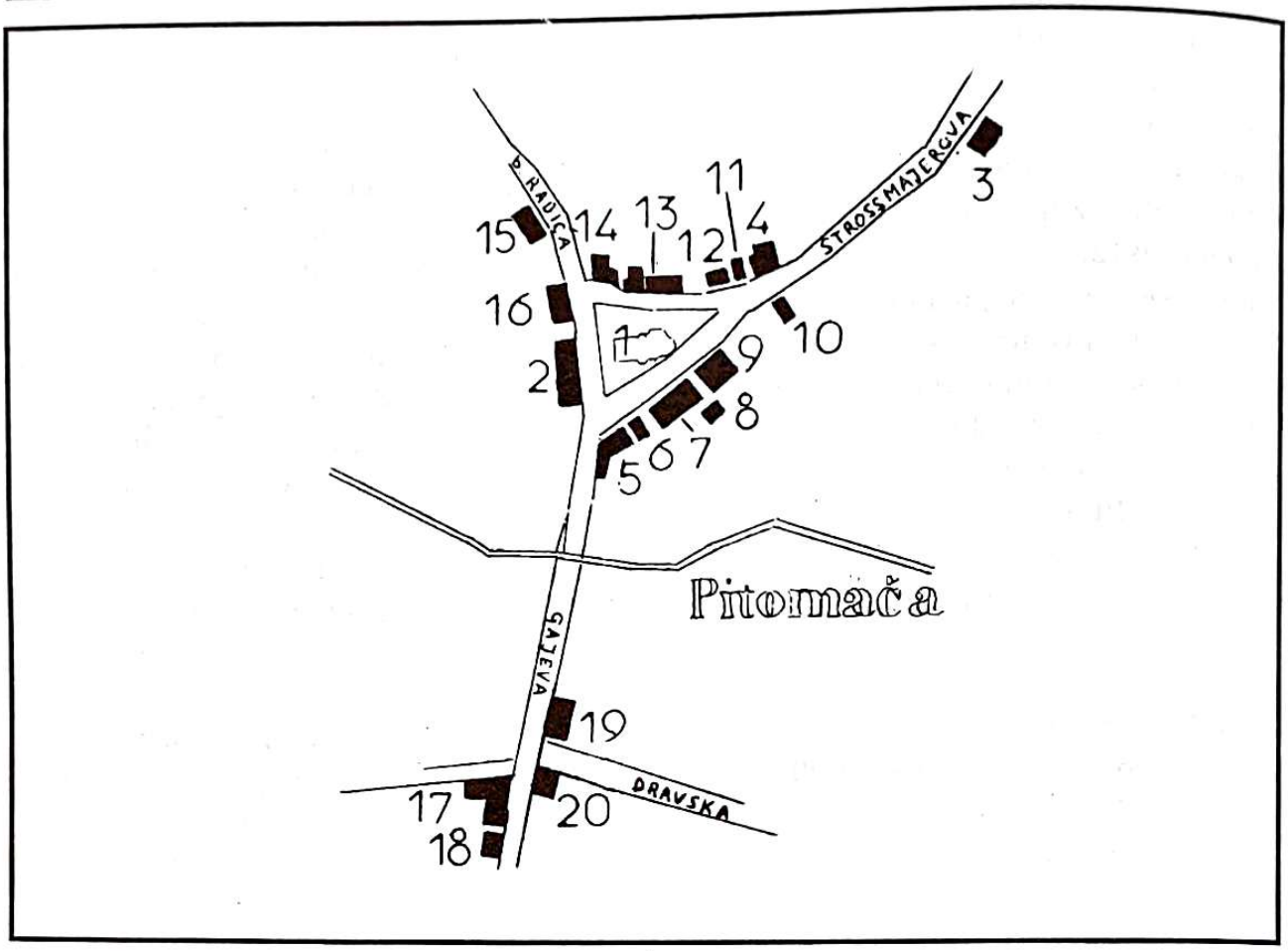

1. Župna crkva sv. Vida izgrađena 1786.-87.

2. Brennerova kuća - izgr. oko 1855.

3. Župni dvor - izgr. 1789.

4. Stara školska zgrada - izgr. oko 1873.

5. Izičina kuća - izgr. oko 1860. srušena 1970.

6. "Selska iža" ili mjesna vaga - izgr. oko 1850. srušena početkom 90.-ih godina

7. Zgrada općine - izgr. oko 1870. srušena nakon drugog svjetskog rata.

8. Pandurnica i zatvor - izgr. oko 1870.-1880., a srušen nakon drugog svjetskog rata.

9. Državna šumarija - izgr. oko 1870.-1880., srušena poslije drugog svjetskog rata.

10. Žandarmerija - izgr. oko 1890., a srušena poslije 1945.

11. Makvićeva kuća - izgr. krajem 19. stoljeća, a srušena 70.-ih godina ovog stoljeća.

12. Provićeva kuća - izgr. krajem 19. stoljeća, a srušena 80.-ih godina.

13. Imovna šumarija i poštanski ured - izgr. krajem 19. stoljeća.

14. Bačanijeva kuća, ranije Götzova - izgr. oko 1875.

15. Zgrada DVD-a - izgr. 1904, a srušena nakon 1965.

16. Brennerova zgrada - izgr. nakon 1860.

17. Kuća obitelji Steiskal - izgr. oko 1880.

18. Katulićeva kuća - izgr. krajem 19. stoljeća, a srušena 1970.

19. Vojna zgrada (štacija ?) - izgr. sredinom 19. stoljeća.

20. Hranilovićeva kuća (ranije "Fantina kuća") - izgr. oko 1900.

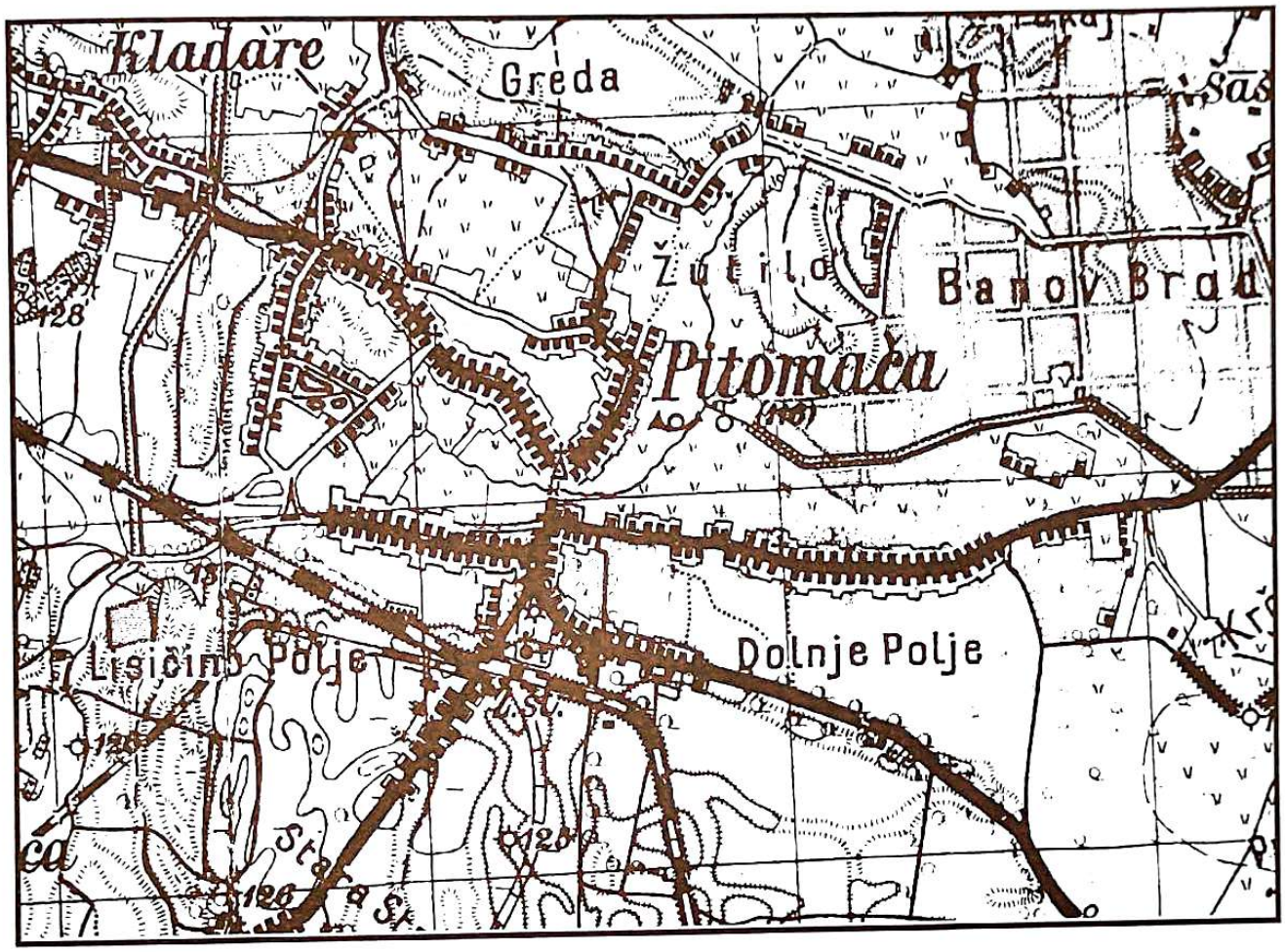

KARTA PITOMAČE
(osnova na temelju reambulacije iz 1930. godine)

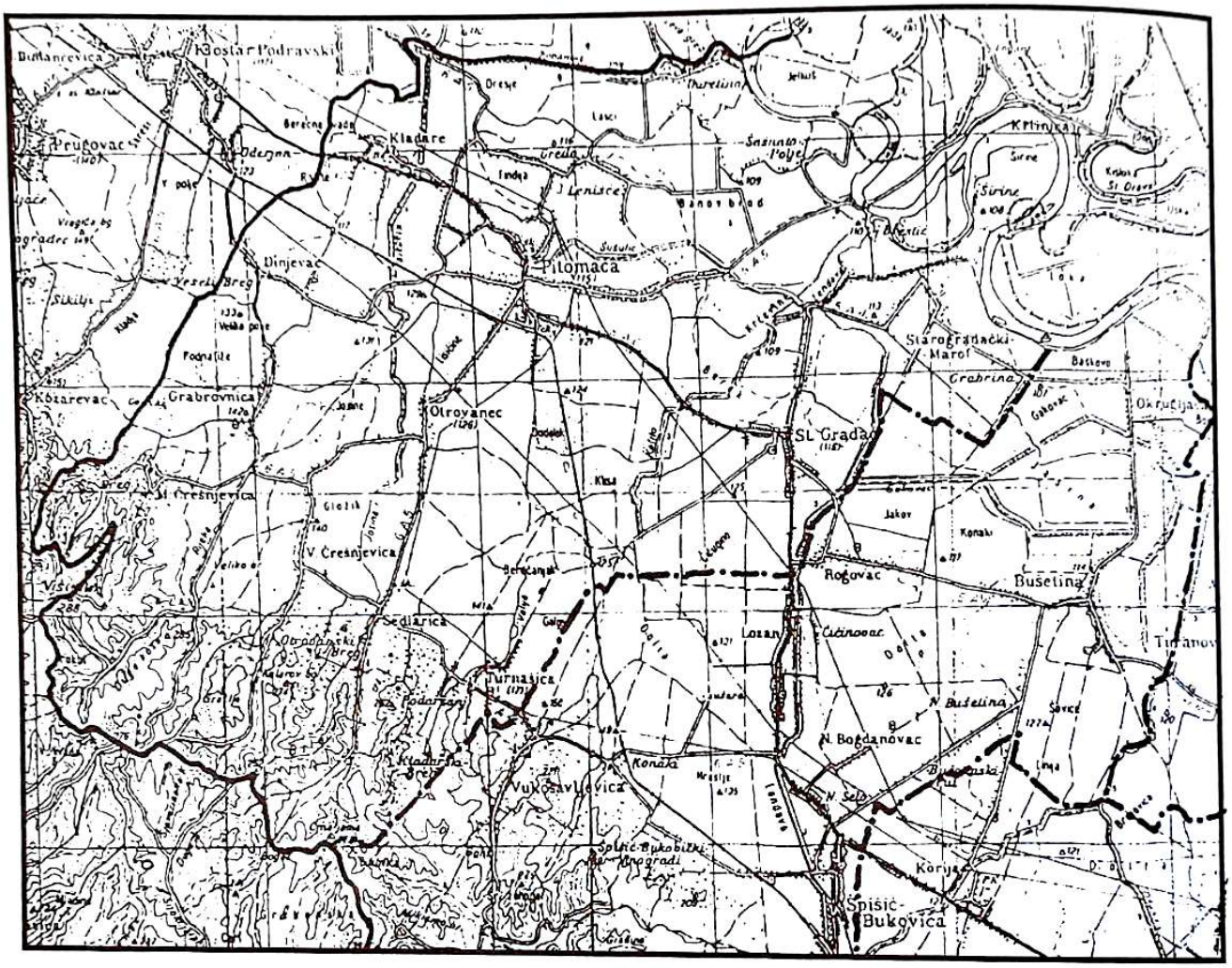

KARTA OPĆINE PITOMAČA

Zusammenfassung

Pitomača ist eines der stärkeren wirtschaftlichen Zentren im Draugebiet (Podravina). Die Bevölkerung befaßt sich zum größten Teil mit Landwirtschaft und Handwerk. Pitomača ist weiterhin ein wichtiges Handelszentrum. Ein kleinerer Teil der Bevölkerung ist in der Tabak- und Holzindustrie arbeitstätig. Einige arbeiten auch in kleineren neugegründeten Unternehmen.

In der letzten Zeit entwickelt sich der Ort beträchtlich. Es wird viel gebaut und reguliert. Pitomača bekommt immer mehr das Aussehen eines gemütlichen Handelszentrums im Drautal, beinahe einer Kleinstadt. Das urbanistische Aussehen von Pitomača ist durch sehr lange, unverbundene Straßen geprägt, was jedoch für ein Dorf typisch ist.

Die Erste Kreditanstalt und Sparkasse muß auch zur Sprache kommen. Diese Sparkasse wurde Mitte des 19. Jahrhunderts gegründet. Sie spielte in der Entwicklung des wirtschaftlichen Wohlstandes und des allgemeine gesellschaftlichen Lebens in Pitomača durch ihre Kredite und finanzielle Unterstzung eine sehr wichtige Rolle.

Das Einkommen in Pitomača befußt teilweise auf der Forstwirtschaft. Weiterhin sind sehr wichtig: Jagdtourismus, Erdgasausnutzung und Erdölausbeute aus einigen Bohrungen neben der Drau.

Pitomača ist heute ein schöner Ort mit einer großen täglichen Frequenz der Leute und besonders in den letzten Jahren seit der Zurückgewinnung der Verwaltungsfunktion d.h. der Gemeinde.

Der Ausbau und die Entwicklung des Zentrums wird sehr sorgfältig und planmäßig ausgeführt. Das Zentrum streckt sich von der Kirche die Gajevastraße entlang bis zur Kreuzung mit der Vinogradskastraße.

Pitomača hat vielfältige Möglichkeiten für die Entwicklung des Tourismus. Schon heute findet man ein reiches Angebot: eine reiche Auswahl von Wild für Jäger, eine reiche Auswahl von Fisch für Angler, die natürlichen Schönheiten der Drau usw. Pitomača hat auch viele Kneipen, Gaststätten und Restaurants.

Summary

Pitomača is one of more important economic centres in Podravina. The population is predominantly active in agriculture and handicraft and trade is also accordingly developed. A minor part of the money-earning population works in tobacco and wood processing industry or is employed in smaller firms and companies.

Pitomača has been considerably developing recently. New buildings are being built and the place is getting its regulated shape. It is becoming a pleasant trade centre in the Drava valley and developing to a small town. But its urbanistic formation has still the characteristics of a village - very long and unconnected streets.

The First Savings-Bank and Credit Association, founded in the middle of the 19th century, has to be mentioned. It has played a very important role in the history of Pitomača, supporting financially its economic and social life.

The income in Pitomača originates futhermore from forest exploitation, hunting tourism and oil and gas exploitation from drilling holes by the Drava river.

Nowadays Pitomača is a nice place with a remarkable frequency of people, especially in the last few years since the Commune has been reestablished.

A special care is taken for the erection and development of the centre that is placed in the Gajeva street between the church and the cross-roads with the Vinogradska street.

Pitomača disposes of numerous possibilities for tourism development. It can offer a rich choice of small and big game to hunters, a rich choice of fish to anglers etc. Fufthermore, the natural beauty of the river Drava, the slopes of Mt Bilogora with nice vineyards offering quality wines have to be mentioned and Pitomača also has numerous pubs and restaurants.

Bilješke:

1. B. Begović: Tri stoljeća Pitomače, Pitomača, 1985., str.7. To je posljednje razdoblje geološkog razvoja zemlje kada se pojavio i čovjek. Vidi V. Blašković: Hrvatska sahara, nekad i danas, Podravski zbornik 77, Koprivnica 1977., str.174.-182.

2. B.Begović, o.c., str.7-8.

3. Procjenjuje se da se u rijeci Dravi nalazi oko 100 000 tona zlata. Stoga je na ovom području bio razvijen i "zlatarski zanat" - ispiranje zlata iz rijeke. Za ilustraciju vidi I. Peterlin: Drava, "Glas Podravine", 30. 12. 1983., str.12.

4. Do tada je rijeka često plavila i uništavala usjeve.

5. Nekada je na ovom području bilo mnogo močvara i ritova. Kopanjem kanala vode su se povukle, ali su još uvijek ostali nazivi koji o tome govore: Berek, Limbuš, Ritakovec, Kalilo, Razlev, Rit itd.

6. Iskorištavanje, odnosno masovne sječe počinju u vrijeme Marije Terezije (1740.-1780.). Tada se velike količine odvoze u Mađarsku i Austriju.

7. O tome više vidi B. Begović, o.c., str.7.-9.

---

8. Nemamo konkretnih podataka da je ovdje boravio neolitski čovjek, no sudeći prema nešto daljim nalazima iz tog doba (oko 2500. g.p.n.e.) moguće je da je na području Pitomače čovjek obitavao već i u to vrijeme. Neolitskih nalaza u blizini ima u Koprivničkim Bregima, na Šoderici, Podr. Sesvetama, Kalinovcu i dr. Vidi Muzej grada Koprivnice.

9. Jedna od njih je pronađena 70.-ih godina 20. stoljeća na tzv. "Šodrani" u Dravskoj ulici u Pitomači. Nalazi se u zbirci autora.

10. Panonsko pleme. Vidi A. Mayer: Iasi, Vjesnik hrv. arh. društva, sv.XVI, Zagreb, 1935., MG Koprivnice i B. Begović, o.c., str. 14.

11. Vidi Z. Marković: Kako je živjelo prethistorijsko stanovništvo koprivničkog kraja (katalog izložbe), Koprivnica, 1981., str. 2.

12. B. Begović, o.c., str. 15.

13. o.c. O Keltima više vidi Z. Marković, o.c. i MG Koprivnice i Virovitice.

14. B. Begović: Prilog poznavanju starih puteva i naselja, PZ 87, Koprivnica, 1987.

15. B. Begović, o.c.

16. B. Begović: Tri stoljeća Pitomače, str. 15.

17. Vidi B. Begović: Prilog poznavanju...

18. o.c.

19. o.c., Iovia = Otrovanec, Carodunum = Prugovec, itd.

20. Novac je 4. 10. 1966. pronašao Slavko Lončarić u Dravskoj ulici. Nalaze se u Arheološkom muzeju u Zagrebu.

21. 1936. godine. Pronađen je samo jedan primjerak. Arheološki muzej u Zagrebu.

22. B. Begović, o.c.

23. B. Begović: Tri stoljeća..., str. 19.

24. Vidi o.c., str. 21. i dalje. Crlena Klisa danas služi kao deponija za smeće.

25. U organizaciji Arheološkog muzeja u Zagrebu i Muzeja grada Virovitice. Potvrđeno je postojanje nekropole na redove.

26. U grobove su stavljani prilozi, kao novac, nakit, grnčaruja i sl. Vidi MG Virovitice.

27. Dovoljno je porazgovarati sa nekoliko Pitomačana i Otrovančana na ulici.

28. Učitelj V. Rauch iz Otrovanca još prije drugog svjetskog rata vodio je svoje učenike na Klisu: "Da im pokažem gdi se nekada nalazio Otrovanec". Bilješke iz razgovora s V. Rauchom 1982. godine.

29. Vidi u MG Virovitice rezultate pokusnih iskapanja na Črlenoj Klisi.

30. Spominje se župnik "Petrus. Plebanus de Kopachewecz". F. Rački: Popis župa iz god. 1334. i 1501., Starine IV. Kopačevec se spominje i 1481. (M. Šufflay: Osuda plemića križevačke i virovitičke županije od 1481. 2. februara, Vjesnik Kr. Hrv. Slav. Dalm. zem. arhiva VIII, sv. 2 i 3, Zagreb, 1906.), te 1702. (R. Lopašić: Slavonski spomenici za XVII. vlek, Starine XXX, Zagreb, 1902., str. 174.).

31. Protoccoli vis. can. komarničkog arhiđakonata 89/I - Variae 4/II.

32. Protoccoli vis. can. kom ar. 92/V - 15. veljače 1716. godine.

33. 1 hvat ili orgija = 1,896 m.

34. Protoccoli vis. can. 94/VI str.1 i dalje - 8. 5. 1733. godine.

35. Protoccoli vis. can. 96/VIII str.144. Kanonski vizitator 1738. kaže: "Kapela svete Helene od groma je izgorjela 1737." (Protoccoli vis. can. 94/VI, str.380.

---

36. Cijelo 17. stoljeće granica Hrvatske sa Turskim Carstvom protezala se upravo od današnje Turnašice preko Črlene Klise na Pitomaču i do Drave. "Obzirom na krajnje nesiguran pogranični pojas nisu Bukovica, Novo selo, Turnašica, Vukosavljevica (prema tome i naselja koja su se nalazila na mjestu Črlene Klise, Pitomače, Črešnjevice) Vidovci i Predrijevo ni bili naseljeni za vrijeme turske okupacije...Turci su zaposjeli jedino Viroviticu, Brezovicu i Sopje, gdje su služili kao krajiška posada. Zajedno s njima služili su kao krtajišnici također i pravoslavci i katolici. U odnosu na ostala naselja, koja ne navode poimence, podaci o njihovu stanovništvu su vrlo oskudni, osobito što su mnoga od njih bila u toku ratnih pustošenja potpuno raseljena, a novi doseljenici koji su ih neposredno prije popisivanja (1698. godine) naselili nisu znali, a niti su mogli znati o stanju tih naselja prije njihova dolaska... U bivše pustoseline vračaju se preživjeli starosjedioci ili dolazi potpuno novo stanovništvo, a sjećanja o prošlosti sve više blijede." - I. Mažuran: Popis zapadne i srednjeSlavonije 1698. i 1702. godine, Osijek 1966., str. 8 i dalje.

37. U drugoj polovici 17. stoljeća na području oko Pitomače, odnosno granice sa Turcima, izvori bilježe slijedeće stanje:

Nešto prije 1698. žitelji Kloštra Podravskog i Črešnjevice nisu se složili da pripadnu pod jurisdikciju Virovitice, već su dali da ih "posvoji" grof Rattkay iz Đurđevca (Starine XXX, str. 147.). Ta su naselja naseljena dakle oko 1690. ili nešto ranije.

Godine 1695. službeno počinje postojati selo Podravske Sesvete (dokumentom od 19. rujna kojim se opdreduju granice tog naselja) - Spomenica župe Podravske Sesvete, str. 1.

1658. spominje se ruševna crkva na Črlenoj Klisi, sjeverno od crkve u Turnašici (crkva sv. Bartolomeja). Crkva na Črlenoj Klisi spominje se u redoslijedu iza "Prugiševca" (Prugovca). Tada tu nitko ne živi (Protoccoli vis. can. 89/I - Variae), dok je crkva u Turnašici ("infra Cherlenam Kliszam sub montibus") - srednjevjekovni Barthalamowzc - dosta dobro sačuvana.

U popisu Carske komore od 1698. godine vidimo da još uvijek u Turnašici ("Tornasicz") postoji dobro sačuvana crkva. U mjestu živi nekoliko obitelji. Naseljena je i Vukosavljevica ("Vukoszavlevicza") sa samo 4 obitelji (Popis kotara Virovitica 1698. u I. Mažuran, o.c., str.63.). U oba mjesta žive samo katolici.

Sasvim je moguće da je nekoliko obitelji nekog pučanstva (?) već krajem 80.-ih godina 17. stoljeća naselilo i mjesto današnje Pitomače, samo što to izvori ne bilježe. Sva ova spomenuta naselja nalaze se nedaleko one poznate stare "velike ceste" koja sasvim nestaje krajem 17. stoljeća, a pojavljuju se konture današnje Podravske magistrale spajanjem novonastalih naselja do kraja 17. i početka 18. stoljeća koja su sigurnosti radi bila osnivana izvan izravnog mogućeg domašaja neprijatelja - tada Turaka.

38. Vidi B. Begović, o.c. str. 19 i dalje.

39. Protoccoli vis. can. 92/IV, str. 208. Spomenimo ovom prilikom da postoji nekoliko verzija o postanku imena Pitomača.. Najrealnija i najprihvatljivija je ona koja se veže

za pitomu zemlju (obradivu) koje se ipak nalazilo dosta u okolici Pitomače i u to vrijeme. (Vidi P. Cvekan: Od Kopačevca do Pitomače, Pitomača 1978., str.11.-12.).

40. Odobrenje za osnivanje župe došlo je u travnju 1710., dok je župnike birao kapetan iz Đurđevca.

41. U to vrijeme u Kloštru Podravskom obnavlja se i crkva svetog Benedikta. O Kloštru Podr. vidi P. Cvekan: Od Gorbonoka do Kloštra Podr. (rukopis u župnom uredu u Kloštru Podr.).

42. Međutim, u kanonskoj vizitaciji od 1706. godine Pitomača se ne spominje kao filijala kloštranske župe (Protoccoli vis. can. 92/IV, str. 123.) što govori da je Pitomača tada mogla biti naselje sa samo nekoliko obitelji i to još bez imena mjesta, ili jednostavno nije još postojala (?).

43. Za župnikovo uzdržavanje župljani su davali "štolarinu" (novac za krštenje, vjenčanje i sprovode), svaka sesija (12-16 jutara zemljišta) daje župniku (lukno) godišnje 1 voz drva, 1 mjerov pšenice i 2 mjerova drugog žita. "Inquilini" (željari) koji nemaju zemlje daju župniku 2 težaka godišnje. Oni u ime lukna daju 20 litara žita, i pile i 1 sir. Župnik ima vinograd od 10 kopača u "Aršanju" (danas tzv. "vila Ančica") te neke zemlje (3 jutra) u Otrovancu i livade u Pitomači (od 12 kosaca) - 1716.- 1733. (Protoccoli vis.can. 92/IV i 92/VI). Vremenom su se davanja župniku mijenjala.

44. Protocolli vis. can. 92/IV, str. 262. 1716. u Pitomači je 64 kuće od toga cijelu sesiju zemlje ima 45 kuća, a pola 19. Osim toga u mjestu živi 33 "inquilina" koji imaju samo kuću bez zemlje, dok ne znamo u koliko kuća su uopće živjeli.

45. Sudeći prema prezimenima zapisanim od 1714. do 1732. možemo reći da je bilo ljudi koji su došli iz Barča, Bazija, Novigrada, Šandrovca, Šemovca, Rakitnice itd. U to vrijeme bilježimo više od 110 prezimena. Vidjeti Protocolli vis. can. 92/IV, str. 262 i Liber baptisatorum et copulatorum 1717.-1732. pitomačke župe - u župnom uredu u Pitomači.

46. Vidi B. Begović, o.c., str. 38 i dalje i P. Cvekan: Od Kopačevca do Pitomače.

47. O durdevačkoj Vojnoj krajini više vidi B. Mader: Časti i dobru zavičaja, Zagreb, 1937. i B. Begović: Povijest Đurđevca 1, Pitomača, 1989. (rukopis).

48. A. Cuvaj: Povijest školstva I, Zagreb, 1907., str. 422. Međutim, u Pitomači je postojala škola još od 20.-ih godina 18. stoljeća. Naime svaka je župa imala i svojeg orguljaša (organistu) koji je ujedno bio i učitelj, koji je podučavao djecu čitanju, pisanju i računanju i to na hrvatskom jeziku. Znamo za orguljaše i učitelje Matiju Pašu (1720.), Pavla Hacaka koji se spominje 1733., Miška Prigorčića (1738.), Andriju Ivančića (1753.) - Liber bapt. et cop. 1720., protocolli vis. can. 94/VI i 96/VIII. Uvođenjem njemačke škole ove prestaju postojati.

49. O pitomačkoj župnoj crkvi moglo bi se mnogo govoriti. U spomenici župe (str. 3) župnik J. Kovačić je 1891. godine zapisao za tu crkvu: "Sagrađena je 1783. nastojanjem župnika Vida Bosiljevca, a ovaj je u sagrađenoj crkvi služio Svetu Misu 12. rujna 1783." Ako vjerujemo kanonskim vizitacijama koje su se pisale gotovo na licu mjesta, dok je ovaj podatak zapisan više od sto godina poslije, možemo reći i to da je sasvim neispravan. Župnik Bosiljevac rođen je 1740., a imenovan župnikom 1782. godine, dok ga je u službu uveo župnik iz Drnja (ujedno podarhidakon) Martin Korolija. 5. rujna 1787. Pitomaču je posjetio kanonik Ivan Pizetty. On kaže između ostalog da je "upravo sagrađena krasna nova crkva s elegantnim tornjem (stara je crkva srušena 1787. - kada je Pizetty posjetio Pitomaču). Pizetty navodi isključivo da je crkva završena nešto prije njegovog posjeta, a da župnik ima 47 godina, da je gimnaziju učio u Zagrebu i u Varaždinu, filozofiju u Zagrebu, a teologiju u Gracu. Međutim, moguće je da je prva misa održana 12. rujna, ali 1787. godine. Možemo reći da je gradnja crkve trajala tijekom 1786. i 1787., nakon što su učinjene sve potrebne pripreme (Protocolli vis. can. ar. Camarcensis an. 1787., 97/X).

Spomenimo i podatak vezan za jedno pitomačko zvono na kojem je pisalo: "GOS MICH BALTHAZAR HEROLDT IN PRESBURG 1656." To je jedno od 2 zvona koja se spominju 1733. godine (manje 11 kg, a veće 28 kg.). Zvono je 1873. godine pretaljeno u Zagrebu (I. Kukuljević: Nadpisi sredovječni i novovjeki u Hrv. i Slav., Zagreb, 1890.).

Već 1733. godine u crkvi su postojala 4 oltara (sv. Vida, BDM, Presvetog Sakramenta i Franje Ksaverskog). Izgradnjom nove crkve ovi oltari su prenešeni u nju, ali su tijekom 19. stoljeća zamjenjeni novima. Glavni je zamjenjen 1897. i stavljen iza novog oltara kojeg je napravio Josef Runggaldier iz Tirola, pa je u požaru 1968. i on izgorio. Radilo se o oltaru izrađenom oko 1720. (?) Zaista šteta. Bio je vrijedno djelo faze zrelog baroka.

Od oltara iz 18. stoljeća sačuvale su se svega 2 skulpture svetaca i 2 skulpture anđela. Skulpture sv. Izidora i Ivana Krstitelja nalaze se danas u kapeli BDM u Kladarama, a nalazile su se, najvjerojatnije, na oltaru Presvetog Sakramenta.

50. B. Begović, o.c., str.42.-43. Jedna od zgrada seoske "štacije" (straže) postojala je u Otrovancu do početka 70-ih godina ovog stoljeća - na mjestu ispred današnjeg društvenog doma. Narod ju je sve do samog rušenja nazivao "straža". Druga takva zgrada do prije pet godina nalazila se u Sedlarici. Ona je, radi trošnosti, morala biti srušena.

51. Spomenica (Liber memorabilium) župe Pitomača, str. 9.-12., P. Cvekan, o.c.

52. Vidi B. Begović, o.c., str. 46. i dalje.

53. Spomenimo još neke načelnike Općinskog poglavarstva tog doba: F. Mihoković, Đ. Veličan, D. Götz, I. Delač, Živko i dr. (o.c., str. 46).

54. Götzi su oko prvog svjetskog rata raspolagali sa oko 1000 jutara zemljišta.

55. U vlasništvu autora. Pismo je pisala Rozalija Tkalčec, rođ. Hudek, prvi put udana Palaić, svojoj kćeri Katarini (rođ. 1896. godine) u Špišić Bukovicu.

56. U to vrijeme zabilježen je zaista najveći do tada val doseljavanja. U tih dvadesetak godina stanovništvo se povećalo kao nikada do tada, a ni poslije.

57. B.Begović, o.c., str.50 i dalje.

58. Izvještaj brahijalnog povjerenika Dragutina Pavlinića od 24. veljače 1904. godine previše je dobra ilustracija onoga što se tada dogodilo u Pitomači da ne bi ovom prilikom iznijeli pojedine dijelove:

Telegrafski izvještaj - "Jutros deset sati tri hiljade ljudi općinu i sedam oružnika sikirama, kolcima i ciglama napali. Trojica bodom, dvojica hicem teško, jedan hicem smrtno ranjeni, dvojica ustrijeljena..."

- Pismeni izvještaj:"...Poslije 9 sati počela se pred općinom skupljati svjetina od koje je tek gdje koji imao štap u ruci. Broj je svjetine sve više rastao, te je se za kratak čas sabralo pred općinom pet do šest stotina, a oko crkve i u pokrajnjim ulicama bijaše je mnogo preko 2000. Ta je svjetina zahtjevala, da joj se izdadu spisi zemljišnih zajednica, da se narodu vrate njegova stara prava i da se općinski činovnici iz ureda odstrane. Oružnički je stražmešter Petar Biondić stojeći pred ulazom u općinski ured s četiri oružnika, narod lijepim riječima upučivao u nezakonitosti njegova postupka i nastojao ga skloniti, da odabere nekolicinu, koji će u ime sviju njihove molbe i tegobe izraziti. Ali uzalud. Vika je bivala sve veća, a navala svjetine sve žešća...

Oboružana i razjarena svjetina navaljivaše sve žešće. U taj čas stadoše pucati vrata od dvorišta, šta je napadače s prednje strane još više osokolilo i ponovo pograbiše stražmeštera Biondića za pušku, da će ga napolje izvući. Videći se sad sam u pogibelji, upotrebi svu snagu, istrgne pušku iz ruku napadača i rani prvu dvojicu bodom. U isti čas protura se do njega kroz masu jedan čovjek, zamahnu na nj debelim jelovim kolcem na što opali hitac. U taj čas stade padati sila cigla i kolaca, te ispali on još jedan hitac, i svaki oružnik...Zvonovi zvonjahu sveudilj na ustanak..." (cijeli izvještaj vidi u B. Begović, o.c., str.51.-52.).

U ovom je sukobu poginuo Đuro Jakupec (rođ. 1855.) i Andrija Mađar (rođ. 1871.), seljaci iz Pitomače, a bilo je ranjeno još 5 ljudi, sve seljaci iz Pitomače.

59. "Odbjegli vojnici su počeli dolaziti u Pitomaču već početkom 1918. godine, ali nisu pričinjavali znatnije štete sve do kraja listopada. Posljednjeg dana ovog mjeseca sastala se jedna grupa vojnika koji su se, navodno, vraćali s nekog fronta i prvo porazbijali sve prozore na trgovinama u centru Pitomače oko crkve, a zatim počeli uzimati sve što im je došlo pod ruku. Opljačkali su trgovinu J. Krausza koju su kasnije zapalili, zatim Schleisingera, pa Götzovu "Koranu"koju su također opljačkali i zapalili. Ovo haranje nastavilo se sve do poslije podne dok nije major Josip Brenner sakupio nekoliko građana

i pucajući pištoljima u zrak, rastjerao ovu grupu. Kasnije je nekoliko žandara krenulo u potragu za njima. Tom prilikom su poginula tri Pitomačana čija imena ne pamtim." (B. Begović, o.c., str.53.-54.).

60. o.c.,str. 54 i dalje.

61. o.c.

62. Prva električna žarulja zasvijetlila je u Pitomači 1929. godine, nabavljena su nova zvona za crkvu (1923.), uređuje se prostor "Gmanje", osniva se Nogometni klub (1921.), Koturaški klub (1924.), Prosvjetno društvo "Osvit" (1924.), HPGD "Sloga" (1925.), Teniski klub (1925.), opet radi kino (1922.)...

63. Cijena pšenice pala je za 80%, a cijena industrijskih proizvoda povećala se 100 puta. Npr. 20 g. duhana stajalo je 18 jaja, kutija "Ibar" cigareta 30 jaja, 1 litra petroleja vrijedila je 30 kg pšenice, cipele su koštale 600-700 kom. jaja (Spomenica škole u Otrovancu, str.56).

64. B. Begović, o.c., str. 56. Međutim i tridesete godine ipak su bile dosta dobro razdoblje u Pitomači, ako uzmemo u obzir vrijeme koje slijedi.

65. Izvještaj župske redarstvene oblasti Bjelovar najbolje govori o prilikama u Pitomači u to vrijeme: "Po sudu očevidaca, napad na Pitomaču izvršen je s oko 500 naoružanih partizana s puškama, lakim i teškim strojnicama, a bila je i veća masa partizana, koji su uz strahovito urlanje "živjela narodna vojska" vršila napad.. Ako se uzme u obzir da je župa Bilogora donedavno bila jedna od najmirnijih krajeva NDH i ako se uzme u obzir da su ti krajevi u materijalnom pogledu najnapredniji i najbogatiji, onda je bez sumnje, ako igdje drugdje, a ovo ovdje, najžurnije nužno da se spriječe sve strahovite posljedice koje bivaju od napada partizana..." - Povijesni institut u Slav. Brodu, K/III.

66. Više o tome vidi B. Begović, o.c., str.119 i dalje.

67. Navodi se da kozačke čete dolaze oko 13. prosinca 1944. u Podravinu (o.c.).

68. Vidi o.c.

69. o.c., str. 119. i 125. (osnovni izvor - razgovor s Ankicom Kratohvil iz Pitomače 1982. godine).

70. Podaci iz razgovora s Vjekoslavom Rauhom iz Otrovanca i B. Begović, o.c., str. 126.

71. Vidi kartu u o.c., str. 133.

72. ONNO potječe iz Mjesnog NOO osnovanog 10. 10 1943. godine.

73. Osnovana 1. 02 1965., a djeluje sve do kraja 1992. godine. U to vrijeme bila je jedino upravno tijelo u Pitomači.

74. Najviše zgrada oštećeno je bombardiranjima 1944. godine. Bilo je oštećeno ukupno oko 160 stambenih i oko 250 gospodarskih zgrada.

75. Savez boraca NOR-a okupljao je u Pitomači oko 70 članova iz mjesta i okolnih sela.

76. Aktiv žena je osnovalo 1951. godine društvo "Naša djeca" (funkcioniralo do 1961. godine), a radilo je na okupljanju djece predškolskog uzrasta. Inače pravi dječji vrtić je otvoren tek 1969. godine. Žene organiziraju i tzv. "Cvjetni korzo" kojega su sudinici bili uglavnom djeca. Više vidi B. Begović, o.c., str. 138.

77. Te je godine proslavljeno mnogo obljetnica između ostalog i 300 godina postojanja Pitomače, kojom je prigodom izdana i knjiga B. Begovića "Tri stoljeća Pitomače". Proslave su počele 30. ožujka i trajale sve do kraja godine. Kroz cijelo to vrijeme priređivani su brojni koncerti, razne kulturne i sportske manifestacije i razni drugi brojni programi. Vidi program proslave "Pitomačkih jubileja 1985.".

78. Jedna od vrijednih akcija je uređenje ljetne pozornice društvenog doma iza današnje kino dvorane 70.-ih godina ovog stoljeća.

78a. Naslov ove "novelete" dao je sam Krleža, a objavljena je u jednom broju lista "Slobodna Dalmacija" 1991. godine.

---

79. Više o tome vidi B. Begović, o.c., str. 57. i dalje. Treba spomenuti i Cigane, odnosno Rome koji se doseljavaju u Pitomaču oko 1850. godine (Radelić, Uršoš, Balia, Ivanović, Đanić i dr.). Danas naseljavaju najviše Ulicu braće Radića. B. Begović,o.c.,str.59.

80. Npr. u vrijeme kriza, u vrijeme velikih ratova, zatim 60.-ih godina ovog stoljeća. Spomenimo npr. prezime Pitomačan koje je nastalo u vrijeme neke takve migracije, a nalazimo ga npr. u Velikoj Črešnjevici.

81. Uglavnom Đurđevca, Križevaca, Koprivnice i re okolice. Tako imamo prezimena Novogradec, Šandrovčan, Koprivničanec i dr.

82. Tako imamo i raznih evropskih prezimena: Brenner, Kratohvil, Hren, Toth, Litter, Ihasz, Seitz, Pester, Wlassak itd.

83. Danas se te razlike više ne osjećaju. Sve karakteristike asimilirale su u kompaktnu cjelinu, ali raznog porijekla.

84. Treba spomenuti i tzv. "ciganjski" jezik kojim govore pitomački Romi. Iako je on sasvim hrvatski (kajkavsko-ekavsko-jekavski), naglašava se prvi slog riječi.

---

85. U odnosu na bliža mjesta gotovo se uopće ne razlikuju. Svatovske običaje u potpunosti vidi B. Begović, o.c., str. 145. i dalje.

86. Vidi o.c., str. 152.

87. Razlikuje se nošnja za svaki dan i za "svetek". Najtipičnije za ovu nošnju je tzv. "poculica" (platnena ženska kapa ukrašena raznobojnim trakama i "šikom"). U Pitomači je sačuvana jedna originalna "poculica" iz oko 1855. godine. Nalazi se u vlasništvu Ivke Horvat iz Pitomače.

88. I. Ivančan: Narodni plesovi Hrvatske 2, str. 33. - 40.

89. Tzv. "narodni" pitomački tamburaški sastav sastoji se od bajsa, bugarije, brača, tamburice, violine i citri.

90. Tako postoji i niz melodija koje se i danas komponiraju, tzv. novokomponirane narodne podravske pjesme, koje nenamjerno podsjećaju na mađarski melos. Najpoznatiji izvođač i kompozitor takvih pjesama u Pitomači je J. Škrinjar. Spomenimo i sastav "Podravske tamburice", no taj sastav u svojim melodijama ima dosta utjecaja slavonskog melosa.

Krajem prošlog stoljeća pa sve do drugog svjetskog rata na svatovima i zabavama često su svirali razni "ciganjski" sastavi, kao npr. "Markina" ili "Jakupina", a upravo oni su izvodili, pored mnoštva mađarskih melodija i slične melodije kakve danas svira Škrinjar i njegov sastav.

91. Odnosno, kao prvo opismenjivanje vrlo nepismenog puka. Još 80.-ih godina 20.-og stoljeća bio je svaki 18 Pitomačan nepismen.

92. Postoje dvije verzije ove pjesme. Vidi B. Begović, o.c., str. 149, bilješka 156. Sve spomenute pjesme pjevaju se i u okolnim mjestima Pitomače, a neke i diljem Podravine.

93. Cijelo vrijeme Vojne krajine opći društveno-kulturno-zabavni život bio je vezan isključivo za narodne običaje i poslove.

94. Na osnovu naredbi Marije Terezije i sina joj Josipa II. bile su osnivane njemačke škole u sjedištima kumpanija i područnim mjestima. U kumpanijama su bile tzv. "štapske" ili "glavne" škole, dok u manjim mjestima samo trorazredne "trivijalke". Te su škole održavali u 18. stoljeću pijaristi (red svetog Petra) koji su dolazili iz Austrije. Od njih nam se u Pitomači sačuvala jedna medalja (mesing) pronađena pored crkve 70.-ih godina ovog stoljeća. Na jednoj strani piše "APOSTO. SANCT. PETRUS", a na drugoj "B(eata). V(irginis). MARIA. SCOLAR. PIAR. S. PANT". Na jednoj strani se nalazi reljef svetog Petra, dok na drugoj BDM. Potječe iz sredine 18. stoljeća (u zbirci autora).

95. B. Begović, o.c., str. 102.-103.

96. Protoccoli vis. can. za 1840. - 103/XV.

97. B. Begović, o.c.

98. Pitomačka osnovna škola je osmogodišnja, a ime je dobila po hrvatskom pjesniku ilircu P. Preradoviću rođenom u nedalekoj Grabrovnici. Inače pitomačku školu posljednjih desetljeća polazi više od tisuću učenika.

99. B. Begović, o.c., str. 112.

100. Više o tome vidi u O.Š. Petra Preradovića u Pitomači.

101. B. Begović, o.c.

102. Zvjezdarnica Astronomskog društva predana je na korištenje 23. rujna 1989. O tom društvu više vidi arhiv Astronomskog društva (Trg kralja Tomislava 9). Društvo od srpnja 1994. godine izdaje periodično popularno-znanstveno glasilo zvjezdarnice pod naslovom "Naše plavo nebo".

103. Vidi npr. M. Šrepc: Petar Preradović, "Izabrane pjesme", Zagreb, 1890., B. Pavleš: Zapis o Petru Preradoviću, PZ 78, Koprivnica 1978.

104. U jednom dokumentu iz 1896. DVD moli knjižnicu i čitaonicu da mu iznajmi prostor za zabavu s plesom.

105. U poslijeratnom razdoblju radila je od 1957. u sastavu novoosnovanog "Narodnog sveučilišta" ("Narodni dom" 1960.-ih godina) u sastavu kojeg se nalazila (do 1966.) Radio stanica Pitomača, te kino.

106. Prva knjižnica i čitaonica nalazila se čini se u zgradi V. Steiskala ("Svratište k lovačkom rogu"). Vidi B. Begović, o.c.

107. Posjeduje fond od oko 3500 knjiga. O pitomačkoj knjižnici vidi i B. Begović, o.c., str. 105.

108. Ideja je začeta 1893., a ono je službeno osnovano 1894. godine.

109. Rad Hrvatskog sokola Pitomača odobren je 26. listopada 1907. godine pod br. 61118. Najaktivniji član je bio tadašnji ravnatelj F. Ž. Gabarić.

110. Taj su sastav osnovali Tomo Kos, Milan Kratohvil, Dragutin Rehm, Ivan Kos i Stjepan Kos. 1917. godine je osnovan i ženski tamburaški sastav od 8 članova. Vidi B. Begović, o.c., str. 105.

111. O "Slogi" više vidi u arhivu HPGD "Sloga" u Pitomači.

112. U sastavu tog zbora koji je u prvo vrijeme pjevao i u crkvi bilo je ljudi raznih socijalno-ekonomskih struktura. Ovaj zbor još jednom je dokaz asimilacije sveg stanovništva u jednu kompaktnu i složnu cjelinu - više gotovo i nije važno čime se tko bavi.

113. Od 1931. do 1935. godine društvo nosi ime HPGD "Sloga", a poslije drugog svjetskog rata neko vrijeme i Hrvatsko prosvjetno društvo i Hrvatsko glazbeno društvo.

114. Do tada pjevački zbor je pripadao HPD "Osvit", društvu koje je imalo svrhu prosvjećivanja naroda. Ne može se precizno odrediti vrijeme njegovog postojanja. Čini se da je postojalo od 1924. do 1929. godine, kada se zadnji put spominje u poznatim dokumentima. Vodio ga je Šime Fereža.

115. Više o tome vidi B. Begović, o.c., i arhiv HPGD "Sloga" Pitomača.

116. Kroz povijest najdulje je djelovao mješoviti pjevački zbor. Od 1960. postoji i muški i ženski, a prati ih tamburaški zbor istog društva.

117. Vidi B. Begović, o.c., str. 109.

118. Zanimljivo je i vrijedno citirati dijelove jednog dopisa HPGD "Sloga", od 10. kolovoza 1946., vezane za limenu glazbu:

"Val strašnog rata prohujavši preko drage nam Domovine nije poštedio ni našu Pitomaču, koja je u tom mnogo stradala. Medju inima nije ostala poštedjena niti imovina naše drage "Sloge" koja je u vrijeme svog rada bila ponos Pitomače i njezino ime pronijela na prosvjetnom polju duž naše Domovine kao jedno od najboljih društava Podravine...Za vrijeme ratnih operacija vodjenih na području Pitomače, razne vojske raznašale su imovinu "Sloge" kao glazbala, knjige, namještaj i ostalo tako da nam je samo hvale vrijednom požrtvovnošću pojedinih članova ove sekcije ipak uspjelo sačuvati nekoliko glazbala. Taj, ali ostatak nije dovoljan da bi sekcija - glazba (limena) mogla uspješno raditi...Članovi svjesni dužnosti na obnovi društvenog života u Pitomači nastavili su sa radom u glazbi sakupivši ostatke naše i susjednih glazbi. No, u tome je sada nastala zaprijeka, jer smo morali vratiti posudjene instrumente od susjeda, pošto su i oni svoju glazbu obnovili. Time je ostala naša glazba okrnjena tako da više nismo u stanju raditi u našoj glazbi niti njom nastupati, dok ne nabvimo manjkajuća nam glazbala. Pošto mi sami još nemamo sredstava niti mogućnosti da ih za sada nabavimo drugim načinom zaključili smo ovim putem zamoliti naslov, da nam pomogne namaknuti potreban novac...Poznavajući

osjećaje naših sumještana koje su uvijek gajili prema "Slogi" koja je svakom srcu prirasla pouzdano se nadamo da ćete nas i ovaj put kao i do sada pomoći..."

Iz pisma se dobro vidi stanje u Pitomači odmah po završetku drugog svjetskog rata (u zbirci autora).

119. O tome više vidi B. Begović, o.c., str. 108, i dalje.

120. Ta dvorana zauzima važno mjesto u pitomačkom kulturnom životu. Nju su koristila gotovo sva društva koja su u Pitomači kroz povijest postojala: za sastanke, izvođenje proba i programa, raznih vježbi, za kino-predstave, itd. Sama zgrada "Lovačkog roga" izgrađena je krajem 19. stoljeća.

121. O kinu u Pitomači više vidi u rukopisu V. Kosa: Kino i struja, u vlasništvu autora.

122. Od tada je Steiskalova dvorana skladište i ne služi u ranije svrhe.

123. Evo dijelova nekoliko dokumenata koji o tome govore:

- "Zaključuje se upriličiti ljetnu zabavu dne. 1. srpnja..." (1906. - DVD).
- "Ima se prirediti plesni vjenčić sa tombolom. Za glazbu priskrbit će se g. D. Götz. Dekoraciju plesne dvorane preuzet će gore označeni...Pozivnica ima se naručiti do 200 komada" (1908. - DVD).
- "Slobodni smo saopćiti Vam da je upravni odbor zaključkom svojim na sjednici održanoj dne 7.o. mj. odobrio glazbi našega društva sviranje na Vašoj zabavi dne 20. ov. mj. uz uvijet da glazbi tamo dadnete večeru sa odgovarajućom količinom pića /vina ili piva/...svirat će ih 19." (PTZ "Sloga" - DVD-u - 10. srpnja 1930.).
- "I. Žmigavec: Božićne šege. Izvađaju 1. J. Hren, 2. G. Profuntar, 3. J. Kos.
  II. J. Romanić: Miš, vesela igra u 1 činu. Lica: 1. Gospođa Peršin - udova...gda Mira Kos, 2. Gospodin Kliparić, odvjetnik...g. Petar Brkić
  III. Čestitke trojice...- Ples prati glazba glazbenog društva "Sloga" iz Pitomače.
  Početak u 8 sati na večer."
  (Program zabave za doček 1932. u "Lovačkom rogu" koju je priredilo DVD).
- "Na molbu DVD-a u Pitomači dozvoljava se istom da smije dana 1. kolovoza t. g. na sajmištu kod mlina u Pitomači od 16. sati do 23. sata bez ubiranja ulaznine uz domaću glazbu održati zabavu." (Dozvola SREZ-a Đurđevac od 29. srpnja 1937.)
- "Sazivamo za dan 6. veljače 1938. u 2 sata poslijepodne u dvorani Steiskal redovitu glavnu godišnju skupštinu." (HPGD "Sloga" - 31. siječnja 1938.)
- "Molimo naslov da nam se izda dozvola za održavanje zabave odnosno proslave primopredaje autocisterne sa zabavom na dan 5. rujna 1965. sa slijedećim programom:
  1. Od 8 do 11 sati doček gostiju,
  2. U 10 sati primopredaja autocisterne i podjela diploma i pohvala,
  3. U 11 sati javna vježba,
  4. U 12 sati ručak,
  5. Narodno veselje koje će se održati u Obrtno štedno-kreditnoj zadruzi Pitomača Gajeva ulica..." (DVD Skupštini općine Đurđevac - 1. rujna 1965.).

124. B. Begović, o.c., str.113. Folklorna grupa osnovana je 1962. u Ulici P. Miškine kao Omladinski folklor.

125. Kao "U pauna zlatna kruna", "Koka vijoglavka" i dr.

126. Društva, koja u pitomačkim vinogradima krste svake godine mošt u vino, sada pojedinačno javno nastupaju na pozornici izvodeći svoj program, tj. prikazuju kako se koje zabavlja tom prigodom.

127. Do 1994. godine je održano 2 festivala u organizaciji Općinskog poglavarstva općine Pitomača.

128. Osim spomenute slike, Ančić je u isto vrijeme naslikao i još jednu pitomačku vedutu. Prikazana je u vlasništvu Martina Šostarica , a druga u vlasništvu Astronomskog društva u Pitomači.

129. Hrvatski sokol, odnosno Jugosokol prestaje u Pitomači postojati, čini se, 1939.-40. godine. Prvo sokolsko društvo u Podravini osnovano je 1891. u Koprivnici.

130. B. Begović, o.c., str.115.

131. U tim prilikama "sokolaši" su bili posebno obučeni, a sletovi su se izvodili uglavnom na nogometnom igralištu ili sajmištu. Nakon sleta obično su pripremili zabavu s plesom. "Sokolaši" su za vježbe na sebi imali bijele potkošulje i uske hlače, a na nogama cipele, tzv."špičoke". Osim toga imali su i posebnu svečanu uniformu, a na glavi kapu sa perjanicom.

132. Prvi bicikl u Pitomači se pojavio oko 1892. godine.

133. Iz razgovora s V. Nacekom-Kosom.

134. B. Begović, o.c., str.117.

135. SD "Pitomača" danas objedinjuje NK "Pitomača", Ženski RK, te Kuglaški klub.

136. Nogometne utakmice i danas privlače mnoge Pitomačane i vrijedan su društveno-javni život u mjestu bez obzira na rezultate klubova.

137. Pitomački biciklisti vozili su po tzv. "rundi" na "Gmanju" - na mjestu današnjeg nogometnog igrališta - a često i po starom drumu prema Virovitici i Đurđevcu.

138. Tenis je igrao jedan manji broj Pitomačana i to inteligencije.

139. Kuglanje je bilo jedan od nekoliko načina zabave. Igralo se po piće ili neku drugu okladu, ali klub nije osnovan sve do drugog svjetskog rata.

140. Podatak iz razgovora sa V. Kosom i M. Lovrinom 1984. godine.

141. 1946. godine je izgrađena prva betonska kuglana u današnjem dvorištu Drvne industrije "Gaj".

142. B. Begović, o.c., str.118.

143. KK je prestao postojati krajem osamdesetih godina ovog stoljeća.

144. Stolnoteniski klub je imao do 35 članova, koji su se takmičili u 4 kategorije. Klub ne postoji od sredine osamdesetih godina 20.-og stoljeća.

145. Vodi ga V. Kajtazi, dok se članovi takmiče na razini Hrvatske. Osnovan je u ožujku 1993. godine.

146. B. Begović, o.c. Pored Pitomače je uhvačena i najveća riba vrste kečiga, prema službenim podacima - od 11,9 kg.

147. Svaki privatni liječnik je svoju ordinaciju imao uglavnom u svojoj kući. Npr. Prister je živio u prvoj kući na lijevo u Ulici P. Preradovića.

148. Više o tome vidi I. Šimunović:"Piomačko zdravstvo" (rukopis).

149. Bila je to kuća Izidore Kovačević. Inače Jurkas je imao i svoju veliku privatnu knjižnicu i bio aktivan kulturni djelatnik Pitomače između dva svjetska rata, posebno u "Slogi".

150. B. Begović: o.c., str.114.-115.

151. P. Cvekan o.c., str.76.-81. i Župni ured u Pitomači.

152. Arhiv DVD Pitomača.

153. Službeno odobrenje od Zemaljske vlade DVD je dobio 3. siječnja 1894. Prvi nadvojvoda bio je Dragutin (Carl) Götz st. Tada je društvo imalo 50 podupirajućih članova.

154. Prva zabava za koju znamo a organizirana od DVD-a održana je već 1895. Vidi arhiv DVD Pitomača.

155. Taj kamion marke "Ford" sačuvan je do danas i može se vidjeti u Otrovancu kod vlasnika restorana "Zlatni klas". Proizveden je 1925. godine.

156. 1894. DVD ima 76, a 1993. godine 73 aktivna člana.

---

157. Više vidi B. Begović, o.c., str.72.

158. o.c.

159. PZ je osnovana 1943. godine na posjedu D. Götza kojeg je imanje nacionalizirano. Kasnije zadruga nosi ime Opća PZ, a 1948. godine prišlo se formiranju seljačkih radnih zadruga, pa ona dobiva ime SRZ "Drug Tito". One postoje do 1953., kada se formiraju Poljoprivredna dobra.

160. Poljoprivredna zadruga Pitomača postoji od 1974. kao jedan od 2 OOUR-a ZPK koji je nastao od PD. Drugi OOUR postaje PD "Borik".

161. Vinogradi na obroncima Bilogore se spominju već odmah nakon 1710., a moguće je da su postojali u 16. stoljeću i ranije, o čemu govore i često pronađeni srednjevjekovni ulomci keramike. Najpoznatiji brijeg je "Aršanj", dokse ostali nazivaju "Lipica", "Otrovanski breg", "Kladarski breg", itd.

162. Prva izložba održana je 1983., kada je bio izložen 81 uzorak vina.

163. B. Begović, o.c., str. 78.

164. Više o njoj vidi o.c., str. 79.

165. Vidi o.c., str. 91. i dalje.

166. Društvo raspolaže sa oko 11000 ha lovnih površina.

167. O rudarstvu više vidi D. M. Kolar: Prijeratno popdravsko rudarstvo, PZ 78., Koprivnica 1978., str. 49.-59.

168. Odmah nakon zatvaranja pa do 1967. vršeno je demontiranje pruge koja je spajala rudnik sa Pitomačom, a to je bio znak da se on zatvara za stalno.

169. Vidi B. Begović, o.c., str. 95.

170. O tome više vidi Ž. Matiša: Nafta u Podravini, PZ 76., Koprivnica 1976.

171. Prvi obrtnik koji se spominje u Pitomači je stolar koji je početkom 18. st. napravio kor u pitomačkoj drvenoj crkvi.

172. U tom cehu, koji je bio podijeljen u 3 grane, bilo je preko 28 vrsta zanata. Vidi više M. Lauš:"Prva obrtna štedno-kreditna zadruga" u Pitomači, PZ 81., Koprivnica 1981.

173. Više vidi o.c. i B. Begović, o.c., str. 82.-83.

174. Možemo samo pretpostavljati broj zanatlija u to vrijeme u Pitomači. Broj se mogao kretati oko 60, što je bilo oko 20% od ukupnog broja pučanstva Pitomače.

175. Cijelo vrijeme 20.-ih i 30.-ih godina ovog stoljeća broj se nije spuštao ispod 100 zanatlija. Spomenimo i nekoliko novih zanata tog vremena kao što je mehaničar i fotograf.

176. Kao opančari, kožari, drakstari, uljari, čižmari, sitari, kotlari, itd.

177. Vidi B. Begović, o.c., str. 84. i dalje.

178. Na razmeđu stoljeća bilo je u Pitomači oko 8 trgovina, uglavnom mješovitom robom.

179. Popis privatnih trgovina Pitomače do njihovog ukidanja 1948. godine vidi u B. Begović, o.c., str. 85.-87.

180. Gdje se nalazila nije nam poznato. Vidi o.c., str. 87.

181. Nalazila se u istoj zgradi gdje je danas gostionica "Aršanj", HTT "Picok" (Gajeva ulica).

182. Posljednji ostaci takve jedne kuglane nalaze se još u dvorištu nekadašnje gostionice Ivana Filjaka preko puta željezničke postaje.

183. Vidi B. Begović, o.c.

184. Spomenimo samo neka: "Agromes", "Agrin", "Gramix", "Proteks", "Zlatni klas", itd.

185. 1963. godine proizveo je 42000 kom namještaja, 1973. 62000, a 1983. 85000 kom.

186. O tome vidi B. Begović, o.c., str. 88. i dalje.

187. Iz "Štatuta" Prve obrtne štedno-kreditne zadruge Pitomača.

188. O toj zadruzi više vidi M. Lauš, o.c.

189. Često organizira i javne zabave i kulturne programe što joj je donosilo određenu dobit, tako da i direktno sudjeluje u društveno-kulturnom životu Pitomače.

190. Članom te zadruge moče biti Pitomačan koji privređuje, a kojega ona ujedno i kreditira.

191. Kao član "Zemaljske Središnje Vjeresijske Udruge" - osnovano 1898. godine.

192. B. Begović, o.c., str. 84.

193. o.c.

194. Krajem drugog svjetskog rata još uvijek nema Ulica D. Domjanića (između dva rata tzv. "sokak"), A. Šenoe, A. Mihanovića (samo nekoliko kuća), zatim Ulice V. Nazora i T. Ujevića, kao i velikog dijela Vinogradske, te Nove ulice (P. Preradovića).

195. Betonsku ogradu izradio je P. Krušec iz Đurđevca. Sve do 1959. godine južno od crkve prolazio je kolski put.

196. Do tada se tu vadio pjesak, a do kraja 19. stoljeća tu su močvare i pašnjaci koji pripadaju Zemljišnoj zajednici.

197. 1902. Prva obrtna štedno-kreditna zadruga nabavila je mrtvačka kola, a 1907. je napravljena i prva mrtvačnica. Današnja je izgrađena 1981. godine.

198. Postojale su tzv."malte" ili "mitnice". Vidi B. Begović, o.c., str. 98.

199. Uzimajući u obzir ga je Koprivnica asfaltirana već 1909.-10. godine.

200. Tim zahvatom zatrpane su sve grabe koje su se s obje strane Gajeve ulice nalazile od "uvijek", te uređene kao nogostupi i biciklistička staza.

201. J. Martines: Povijest Male Črešnjevice (rukopis).

202. Zadnjih desetljeća prošlog stoljeća poštanski ured imala je Katarina Kocijančić.(?) u kući pored današnje zgrade Mjesnog ureda i Šumarije.

203. B. Begović, o.c., str. 98.

204. 1909. godine je puštena u promet pruga od Kloštra do Virja, a 1912. do Zagreba.

205. U odnosu na okolna mjesta dosta kratki kolosijek. Đurđevac npr. ima 602, Kloštar P. 570, a Š. Bukovica 630 m.

206. Križnica se prvi put spominje kao pitomački konak na razmeđu 19.-20. stoljeća.

207. Čini se da skela postoji tek od kraja 19. stoljeća, odnosno od formiranja Križnice.

208. V. Kos - Nacek: Kino i struja (rukopis).

209. U Pitomači je priključeno više od 500 kuća.

210. Pitomača ima oko 800 tel. priključaka, dok telefon postoji još od vremena između dva rata, a i ranije.

211. B. Begović, O.c., str. 100.

IZVORI ILUSTRACIJA

Sve novije snimke pitomačkih veduta, kao i reprodukcije radova pitomačkih umjetnika, izradio "Foto-video-studio" Pitomača (Z. Ciprijanović) i Foto "Begović" (M. Begović).

Crtane ilustracije izradio Branko Begović, Stjepan Ivanec i Žarko Giba dok su stare fotografije i razglednice iz fototeke Branka Begovića i "Foto-video-studija", te iz zbirke Tomislava Mlinjarića, Zlatka Saraje, Mirka Lauša i drugih.

Sva ostala fotografska potrebna snimanja i presnimavanja radio također "Foto-video-studio" Pitomača tijekom 1994. i početkom 1995. godine.

Retuširanje starih fotografija i razglednica radio Branko Begović, a svu potrebnu kompjutersku doradu Tomislav Mlinjarić.

IZVORI

- *Arheološki muzej u Zagrebu.*
- *Dokumentacija iz arhiva DVD "Pitomača", HPGD "Sloga", Kino-kluba "Slavica", Sportskog društva "Pitomača" i iz privatne zbirke autora.*
- *"Donationum regnorum saecularum", tomus I, knjiga 8 (Hrvatski državni arhiv u Zagrebu, fond br.3, Prava kralj. Hrv., Dalm. i Slav. - Transumpta documentorum iura Croatica tangentium).*
- *"Građa za historiju NOP-a u Slavoniji" - Povijesni institut Slavonije, Slavonski Brod, 1966.*
- *Imenici O.Š. Petra Preradovića Pitomača u arhivu.*
- *I. Kukuljević: Nadpisi sredovječni i novovjeki, Zagreb, 1890.*
- *Liber memorabilium parochiae Pitomača, od 1891. godine. U župnom uredu u Pitomači.*
- *Liber memorabilium parochiae u Podravskim Sesvetama. U župnom uredu u Podravskim Sesvetama.*
- *Liber bapt. et cop. župe Pitomača, 1717.-1732.*
godine.
- *Matične knjige župe Pitomača - u Matičnom uredu u Pitomači.*
- *I. Mažuran: Popis zapadne i srednje Slavonije 1698. i 1702. g., Osijek 1966.*
- *Muzej grada Koprivnice.*
- *Muzej grada Virovitice.*
- *Spomenica O.Š. u Otrovancu.*
- *Starine IV (F. Rački: Popis župa iz god. 1334. i 1501.).*
- *Starine XXX (R. Lopašić: Slavonski spomenici za XVII. vlek).*
- *Usmeni podaci iz razgovora sa Jelkom Čupen - Kekom, Vatroslavom Kosom, Ankicom Kratohvil, Marijanom Jergovićem, Milanom Lovrinom, Šteficom Pintar, Vjekoslavom Rauchom, Martinom Šostaricom, Ivankom Španić, Katarinom Tišljar...*
- *Vizitacije kanonske: Protoccoli vis. can. arh. Camarcensis 89/I, 91/III, 92/IV, 93/V, 94/VI, 95/VII, 96/VIII, 97/IX-X, 103/XV (1658.-1840.) - Hrvatski državni arhiv u Zagrebu.*
- *Zbirka obrađene građe, sv. 63 - Povijesni arhiv Bjelovar.*

LITERATURA

- J. Bösendorfer: Crtice iz slavonske prošlosti, Osijek, 1910.
- B. Begović: Tri stoljeća Pitomače, Pitomača, 1985.
- B. Begović: Prilog poznavanju starih putova i naselja, Podravski zbornik 87, Koprivnica, 1987.
- B. Begović: Đurđevac I (rukopis, 1989.).
- B. Begović: Primjer baroknog sakralnog drvenog graditeljstva iz đurđevačke Podravine, Podravski zbornik 87, Koprivnica, 1987.
- A. Cuvaj: Građa za povijest školstva I, Zagreb, 1907.
- P. Cvekan: Od Kopačevca do Pitomače, Pitomača, 1978.
- P. Cvekan: Od Gorbonoka do Kloštra P. (rukopis).
- Danica - kalendar za 1917, Zagreb, 1916.
- D. Feletar: Podravina, Koprivnica, 1973.
- R. Horvat: Župe u Hrvatskoj Podravini, Hrvatska prošlost 2, Zagreb, 1942.
- I. Ivančan: Narodni plesovi Hrvatske 2, Zagreb, 1963.
- M. Kolar Dimitrijević: Prijeratno podravsko rudarstvo,PZ 78, Koprivnica, 1978.
- V. Kos-Nacek: Struja i kino (rukopis).
- M. Lauš: Prva obrtna štedno-kreditna zadruga u Pitomači, PZ 81, Koprivnica, 1981.
- B. Mader: Časti dobru zavičaja, Zagreb, 1937.
- A. Mayer: Iasi, Vjesnik hrv. arh. društva XVI, Zagreb, 1935.
- Z. Marković: Kako je živjelo prethistorijsko stanovništvo koprivničkog kraja (katalog izložbe), Koprivnica, 1981.
- Z. Marković: Najstarija naseljavanja i kulture Podravine i kalničko bilogorske regije, Koprivnica, 1992.
- J. Martines: Povijest Male Črešnjevice (rukopis).
- Ž. Matiša: Nafta u Podravini, PZ 76, Koprivnica, 1976.
- S. Pavičić: Podrijetlo naselja i govora u Slavoniji, Zagreb, 1953.
- I. Peterlin: Drava, "Glas Podravine", 30. 12. 1983., Koprivnica, 1983.
- Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske, Varaždin, 1992.
- I. Šimunović: Povijest pitomačkog školstva (rukopis).
- I. Šimunović: Pitomačko zdravstvo (rukopis).
- Turistički vodič Pitomače, Pitomača, 1969.
- J. Vidmar: Prilozi građi za povijest 1917.-1918. Arh.vj. I, Zagreb, 1958.
- Vjesnik Kr. Hrv. Slav. Dalm. zem. arh. VIII, Zagreb, 1916. sv.2. i 3. (tekst M. Šufflaya: Osuda...).
- Program "Pitomačkih jubileja 1985.", Pitomača, 1985.

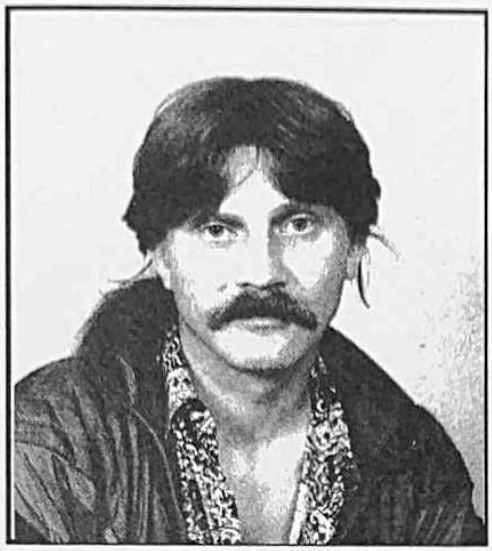

Bilješka o autoru:

Branko Begović je rođen u Pitomači 1. studenog 1962. godine. Završio je školu Primijenjenih umjetnosti u Zagrebu, u klasi prof. Ljubića, a bavi se publicističkim i likovnim djelatnostima od 1978. godine. O samoj Pitomači već je izdao jedan rad ("Tri stoljeća Pitomače", 1985. godine) i niz članaka, a Pitomača i dalje ostaje (i u slikarstvu) tema koja ga dosta zaokuplja. Živi i radi u Pitomači.

ISPRAVCI

U toku tiska i korekture potkralo se i nekoliko pogrešaka:

Str. 2. - 18. red odozgo, umjesto Fotgrafija = Fotografija,
Str. 36., u potpisu zamjeniti oznake 3 za 4 i obrnuto.
Str. 50., - 1. red odozgo, grb = Grb.
Str. 51., - 1. stupac, 26. red odozgo - tadanje = tadašnje.
Str. 51., - 2. stupac, 10 red treba dodati Starogradački Marof i Križnica.
Str. 75., - 3 potpis - umjesto Vrandek = Vranek.